

LES POLÍTIQUES LOCALS DE CULTURA DELS MUNICIPIS DE LA PROVÍNCIA DE BARCELONA

**Diputació
Barcelona**

**Centre d'Estudis i Recursos Culturals
Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona
Octubre de 2009**

Índex

Introducció	3
Metodologia	5
1. Organigrama. Gestió pública de la cultura	7
2. Esforç municipal en cultura	12
2.1 Despesa municipal en cultura segons la grandària dels municipis	13
2.2 Distribució de la despesa en cultura per capítols del pressupost	15
2.3 Anàlisi d'eficiència dels pressupostos de cultura	20
2.4 Esforç municipal en cultura: resum executiu	24
3. Programació cultural	28
3.1 Organització de la programació cultural	29
3.2 Equipaments per a la programació cultural	30
3.3 Programació cultural no vinculada a equipaments	33
3.4 Programació cultural dels municipis per àmbits	35
3.5 Models de gestió de la programació	43
a) gestió directa	47
b) gestió externalitzada	49
4. Desenvolupament cultural local	54
4.1 Impuls i gestió actuacions desenvolupament cultural local	55
4.2 Àmbit d'actuació dels CCP	57
4.3 Òrgans de participació	58
5. Suport a la creació	63
5.1 Impuls i gestió de les accions de suport a la creació	64
5.2 Àmbit de les accions de suport a la creació	66
6. Planificació estratègica, comunicació i cooperació intermunicipal	72
6.1 Planificació estratègica	72
6.2 Comunicació	75
6.3 Cooperació intermunicipal	77
7. Quadre de comandament	81
7.1. Introducció històrica i metodològica	81

7.2. Anàlisi i interpretació de les dades	88
7.3. Els reptes de les polítiques culturals, avui	93
7.4. Els reptes de la diversitat cultural	94
7.5. Reptes posats de la nova configuració relacions ciutadanes	96
7.6. Els reptes del desenvolupament sostenible	100
Síntesi de les idees principals	104
Conclusions: Criteris per a una política cultural sostenible	119

Introducció

Des de l'Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona es dóna suport als municipis en la planificació i el desenvolupament de les seves actuacions en l'àmbit de la cultura.

Per tal de poder desenvolupar aquestes funcions, és necessari conèixer les tendències globals i l'evolució de les polítiques culturals locals, així com les necessitats específiques dels municipis de la província.

Una realitat dinàmica, demana unes polítiques de cultura que evolucionin contínuament per adaptar-se als canvis de la societat. L'arribada de noves poblacions, les noves formes de relació donades per l'extensió de l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació, les noves demandes de col·lectius com les persones grans, cada vegada més actives, etc. configuren una realitat local en constant renovació.

Les polítiques de cultura han de tenir la capacitat d'atendre les noves demandes sorgides d'aquests canvis, amb una oferta d'activitats i serveis que cobreixi les necessitats culturals de tota la població. Aquestes polítiques seran inevitablement canviants, mentre que la fotografia que en puguem fer serà sempre estàtica, amb una vigència ben limitada en el temps.

Tot i això, creiem que una visió general de les polítiques culturals dels municipis ens donarà una idea global –mai exacta- de les tendències majoritàries en aquesta matèria, o bé una visió de la gran dispersió de les accions en aquells aspectes de les polítiques que siguin més heterogenis, més diferents entre uns municipis i altres, i que no es puguin sistematitzar.

Així doncs, el present estudi neix amb la vocació de radiografiar l'estat actual de les polítiques culturals municipals i la seva concreció al territori. Amb aquest objectiu, s'estudiarà el conjunt de les accions desenvolupades als municipis en matèria de cultura, tant aquelles impulsades directament des dels ajuntaments o els seus organismes autònoms, com les que sorgeixen de la ciutadania, a través d'entitats,

empreses o altres agents locals, sempre que hi hagi una mínima participació de l'administració local.

Es farà especial èmfasi en la dotació de recursos d'aquestes polítiques, els pressupostos de cultura, donat que considerem fonamental conèixer de quins mitjans disposen tots els actors locals de la cultura a nivell d'infraestructures i personal, però també econòmic.

Cal remarcar que l'anàlisi dels pressupostos es farà amb les xifres de 2008, abans que la crisi reduís dràsticament els recursos destinats pels ajuntaments a cultura.

Metodologia

El punt de partida de l'estudi serà el contingut de les entrevistes realitzades als responsables de cultura de deu municipis de la província, a partir de les quals s'han pogut esbossar les tendències bàsiques en els diferents àmbits de les polítiques locals de cultura. Aquestes tendències seran contrastades amb les dades obtingudes de l'anàlisi de les dades de 47 municipis on ha intervingut el CERC, la segona gran font d'informació del treball. Concretament, es treballarà amb dos nivells d'informació:

a) D'una banda, **una mostra de 10 municipis**, triats segons distribució territorial, nombre d'habitants i força política governant, on es realitzarà un treball en profunditat, complementant la informació de què disposa l'Àrea de Cultura (plans d'acció cultural, plans d'equipaments, ODA, OPC, Servei de Biblioteques), amb treball de camp als municipis (entrevista amb els responsables de cultura).

Aquests municipis són:

Berga, Piera, Vic, Premià de Mar, Sant Feliu de Llobregat, Manresa, Granollers, El Prat de Llobregat, Santa Coloma de Gramenet i Terrassa.

b) D'altra banda, es tindran en compte **els 8 ajuntaments que participen en la revisió dels plans de cultura** que s'està portant a terme des del Programa d'Assessoraments del CERC (Laboratori PAC), així com **la resta d'ajuntaments on ha intervingut el CERC**, a través de plans d'acció cultural o plans d'equipaments culturals. En tots aquests es treballarà amb la informació disponible al CERC i a d'altres serveis de l'Àrea de Cultura (ODA, OPC, Servei de Biblioteques).

Els municipis que participen al Laboratori PAC són:

Igualada, Palau Solità-Plegamans, Sant Cugat del Vallès, Sant Boi de Llobregat, Tona, Sant Pol de Mar, Sant Iscle de Vallalta i Sant Cebrià de Vallalta

I els altres municipis on ha intervingut el CERC a través del seu Programa d'Assessoraments són:

Arenys de Mar, Artés, Avià, Badalona, Calella, Castellar del Vallès, Centelles, Collbató, El Masnou, Esplugues de Llobregat, L'Hospitalet de Llobregat, Malgrat de Mar, Martorell, Martorelles, Moià, Molins de Rei, Montcada i Reixac, Montornès del Vallès, Olesa de Montserrat, Ripollet, Rubí, Sant Adrià de Besòs, Sant Fruitós de Bages, Sant Pere de Torelló, Sant Vicenç dels Horts, Santpedor, Torelló, Viladecans i Vilafranca del Penedès.

El treball amb les dades es farà sempre en termes globals (del conjunt de 47 municipis) o bé agrupades en funció de la grandària dels municipis. En aquest cas s'adoptaran les divisions proposades a la Llei 7/1985, de 2 d'abril, reguladora de les bases del règim local:

- Municipis de menys de 5.000 habitants
- Municipis que tenen entre 5.000 i 20.000 habitants
- Municipis que tenen entre 20.000 i 50.000 habitants
- Municipis de més de 50.000 habitants

L'objectiu és copsar les tendències predominants i també les minoritàries que podem observar a dia d'avui en els diferents àmbits de les polítiques culturals d'aquests 47 municipis i, per extensió, al conjunt de municipis de la província. Tot i que la mostra és prou important en termes relatius –47 municipis dels 311 que té la província– també és cert que, segons criteris estadístics, el seu grau de fiabilitat és relativament baix. És per això que les conclusions que se'n puguin extreure han de ser considerades a nivell orientatiu o de tendència.

1. Organigrama. Gestió pública de la cultura

Cultura és, segons la definició de la UNESCO:

“En su sentido más amplio, la cultura puede considerarse actualmente como el conjunto de los rasgos distintivos, espirituales y materiales, intelectuales y afectivos que caracterizan a una sociedad o un grupo social. Ella engloba, además de las artes y las letras, los modos de vida, los derechos fundamentales al ser humano, los sistemas de valores, las tradiciones y las creencias (...)”.¹

Tot i que, en l'actualitat, aquesta definició i, en general, totes aquelles que donen una visió antropològica de la cultura, són àmpliament acceptades, generalment les polítiques de cultura prenen com a punt de partida una definició més acotada, més propera a la idea de cultura com el conjunt de les arts i les lletres o a la “cultura acadèmica”. No obstant això, tal i com veurem a continuació, **cada vegada més els ajuntaments inclouen als departaments de cultura aspectes com la diversitat cultural, la identitat local, els sistemes de valors, els costums i tradicions, etc.**

Així doncs, en funció del concepte de cultura que prenguin en consideració, els departaments de cultura dels ajuntaments haurien de fer-se càrrec de tot allò relatiu al “conjunt de trets distintius (...) que caracteritzen una societat o un grup social”, o bé haurien de dedicar-se exclusivament a les arts i les lletres... Aquesta tria farà que l'àrea de cultura tingui una dimensió o una altra, i es faci càrrec d'un ventall més o menys ampli de serveis.

¹ UNESCO (1982): “Declaración de México sobre las políticas culturales”, en
<http://portal.unesco.org/culture/es/files/35197/11919413801mexico_sp.pdf/mexico_sp.pdf

Començar el treball per un anàlisi dels organigrames de les àrees de cultura dels diferents ajuntaments ens permetrà conèixer, en certa mesura, aquests diferents “conceptes de cultura” que serveixen com a base de les seves polítiques. Així doncs, alguns inclouen a l'àrea de cultura, a més de les arts, tot allò que fa referència al cicle festiu; d'altres no diferencien entre les polítiques de cultura i les de joventut; d'altres, en canvi, adscriuen els esdeveniments culturals més rellevants per al municipi a l'àrea de promoció econòmica, etc. **No hi ha un model únic d'àrea de cultura, com tampoc existeix un concepte únic ni delimitat de cultura.**

Tot i l'heterogeneïtat dels organigrames dels departaments de cultura –probablement hi ha tants models com municipis diferents– podem trobar uns determinats sectors “inevitables”, que formen part de totes les àrees de cultura –aquells corresponents a “les arts i les lletres”-, i uns altres que en alguns municipis estan adscrits a l'àrea de cultura, però en d'altres pertanyen a àrees diferents (educació, joventut, cicle festiu, etc.). Tal i com s'ha indicat, probablement cal buscar la causa de tot plegat en la indefinició del mateix concepte de cultura.

De vegades, però, aquest tipus de divisions responen a motius personals o d'agenda del regidor o regidora que se'n fa càrrec. Arguments del tipus “cultura i festes era massa per a un sol regidor, així que vam dividir la regidoria en dos”, són habituals en municipis petits.

Així doncs, **formen part indefectiblement dels departaments de cultura, i conseqüentment de les polítiques culturals, els sectors de:**

- **Patrimoni cultural**
- **Arts visuals i audiovisuals**
- **Arts escèniques**
- **Lectura pública**

En segon lloc, trobem aquell **grup de sectors i activitats que sovint, però no sempre, estan adscrits a les àrees de cultura.** És el cas del cicle festiu i la cultura popular i tradicional. Quan aquests programes

queden fora de l'àrea de cultura és, generalment, perquè tenen un departament dedicat exclusivament a ells.

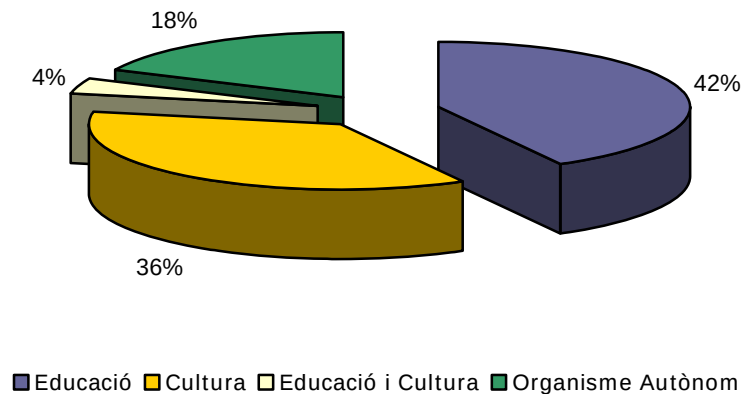
Un cas diferent és el de la cultura de proximitat o desenvolupament cultural local: hi ha uns municipis que la incorporen a cultura com un programa més, n'hi ha uns altres on les activitats de proximitat depenen d'altres àrees com ara Participació Ciutadana, i, finalment, hi ha municipis que no tenen un programa específic de proximitat perquè consideren que tots els programes han de ser-ho.

Una cosa similar succeeix en el cas de la creació. El foment de la creació ha adquirit una creixent importància els últims anys, i la manera com s'ha incorporat a les estructures existents és ben diversa. Alguns ajuntaments han engegat un programa de creació –sovint vinculat a un equipament– mentre que d'altres l'han incorporat als programes que ja existien, segons el seu àmbit de referència (arts visuals, arts escèniques, etc.).

Altres programes que només en alguns casos pertanyen a l'àrea de cultura o que bé comparteixen àrea, i per tant regidor i sovint tècnics, són els vinculats als mitjans de comunicació o a joventut.

D'altra banda, **en algunes ocasions, determinats projectes, equipaments o activitats molt vinculats amb la cultura i les polítiques culturals queden fora de les regidories de cultura.** És el cas, en la majoria de municipis consultats, dels centres de formació artística com les escoles d'art o les escoles de música, que normalment depenen de les regidories d'educació o són gestionats per organismes autònoms creats específicament (vegeu gràfic 1).

**Gràfic 1. Centres de formació artística gestionats per l'administració local.
Dependència orgànica**

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Programa d'Assessoraments del CERC

En altres ocasions es tracta d'esdeveniments concrets que, pel seu pes econòmic, s'assumeixen des de les àrees de promoció econòmica o turisme. De vegades aquest esdeveniment és de gran rellevància per al municipi, com ara el Mercat de Música Viva de Vic, gestionat des de l'Àrea de Promoció Econòmica, o la Fira Modernista de Terrassa, iniciativa del Departament de Comerç per incentivar el comerç local. La col·laboració entre les diferents àrees, en aquestes situacions, és ben desigual als diferents municipis.

En comptades ocasions, hi ha projectes transversals en què diverses regidories, inclosa la de cultura, col·laboren conjuntament per tirar endavant projectes de caràcter pluridisciplinar. Un exemple d'això és la Granja Can Ricarda, al Prat de Llobregat.

Pel que fa a l'organització de les àrees de cultura, predomina la **divisió segons els sectors tradicionals (arts escèniques, arts visuals i audiovisuals, patrimoni cultural, cultura popular i tradicional,**

lectura pública), als que de vegades s'afegeixen programes com cultura i proximitat, mitjans de comunicació o projectes vinculats amb la creació.

Idees clau

- No hi ha un model d'organigrama comú a totes les àrees de cultura, però sí que podem trobar quatre sectors que hi pertanyen en tots els casos analitzats:
 - Patrimoni cultural
 - Arts visuals i audiovisuals
 - Arts escèniques
 - Lectura Pública
- Alguns sectors sovint estan adscrits a l'àrea de cultura, però no sempre: cicle festiu, cultura popular i tradicional, desenvolupament cultural local i foment de la creació.
- El departament de cultura sovint col·labora amb les àrees d'educació, mitjans de comunicació i joventut.

2. Esforç municipal en cultura

A continuació s'oferirà una visió sintètica dels pressupostos de cultura dels 47 municipis participants a l'estudi². Les dades es presentaran a nivell agregat o bé per trams de població segons la divisió proposada per la Llei de Bases del Règim Local, tal i com s'ha indicat anteriorment (menys de 5.000 habitants, entre 5.000 i 20.000 habitants, entre 20.000 i 50.000 habitants, més de 50.000 habitants).

Cal remarcar, abans de començar a donar dades, que s'ha pres com a pressupost de cultura la partida 451 ("Promoció i difusió de la cultura"), dels pressupostos municipals i dels seus organismes autònoms, dels pressupostos liquidats de l'any 2007. Per tant, totes aquelles despeses corresponents a cultura però que, per la raó que sigui, hagin estat imputades a d'altres partides, no entraran en aquesta anàlisi. Igualment, hi ha programes que, tal i com s'ha vist a l'apartat anterior, no sempre estan adscrits a les àrees de cultura, per la qual cosa només formaran part dels pressupostos de cultura dels ajuntaments on sí que hi siguin.

² S'ha treballat amb els pressupostos liquidats de l'any 2007 dels municipis següents: Arenys de Mar, Artés, Avià, Badalona, Berga, Castellar del Vallès, Centelles, El Masnou, Esplugues de Llobregat, Granollers, Hospitalet de Llobregat, Igualada, Malgrat de Mar, Manresa, Martorell, Martorelles, Moià, Molins de Rei, Montornès del Vallès, Olesa de Montserrat, Piera, El Prat de Llobregat, Palau Solità-Plegamans, Premià de Mar, Ripollet, Rubí, Sant Adrià de Besòs, Sant Boi, Sant Cebrià de Vallalta, Sant Cugat del Vallès, Sant Feliu de Llobregat, Sant Fruitós de Bages, Sant Iscle de Vallalta, Sant Pere de Torelló, Sant Pol de Mar, Sant Vicenç dels Horts, Santpedor, Santa Coloma de Gramenet, Terrassa, Torelló, Tona, Vic, Viladecans i Vilafranca del Penedès.

2.1 Despesa municipal en cultura segons la grandària dels municipis

Taula 1. Esforç municipal en cultura per trams de població

	% del pressupost dedicat a cultura	Inversió en cultura per habitant (€/hab.)
< 5.000	3,9%	64,81
5.000 – 20.000	6,5%	66,98
20.000 – 50.000	4,5%	50,87
> 50.000	4,4%	43,11
Total municipis	4,6 %	47,04

Font: Servei d'Informació Econòmica Municipal de la Diputació de Barcelona (SIEM)

En termes globals, els ajuntaments participants a l'estudi dediquen un 4,59% del seu pressupost a la cultura. En despesa per habitant i any, aquesta xifra representa una mitjana de 47,04€.

L'esforç dels ajuntaments en cultura varia lleugerament en funció de la grandària del municipi. Així, atenent a la divisió proposada per la Llei de Bases del Règim Local, tenim que **els municipis on la despesa en cultura és major en relació a la despesa total són els municipis que tenen entre 5.000 i 20.000 habitants, mentre que aquest esforç és menor als municipis més petits (menys de 5.000 habitants).**

Els municipis petits es troben amb un seguit de limitacions donades per la seva dimensió demogràfica. En la major part dels casos han d'assumir la promoció de la cultura en unes condicions estructurals poc favorables, caracteritzades, a grans trets, per aspectes com³:

- Pressupostos limitats

³ Per a una visió més completa de les problemàtiques dels petits municipis, vegeu "La cooperació cultural amb els petits municipis", 2004, Centre d'Estudis i Recursos Culturals de l'Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona.

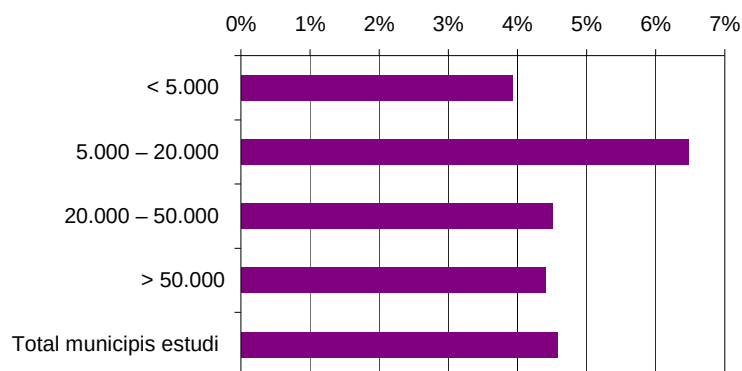
- Dèficits en equipaments
- Recursos humans escassos
- Manca de programacions culturals estables

No obstant això, les polítiques de cultura prioritàries a molts d'aquests municipis. Si ens fixem en les dades per habitant (taula 1), trobem que, després dels municipis que tenen entre 5.000 i 20.000 habitants, són els que fan una inversió més important en cultura, amb una mitjana de 64,81€ per habitant i any, front als 50,87€ dels que en tenen entre 20.000 i 50.000 o els 43,11€ dels que en tenen més de 50.000.

Segons aquestes dades, la inversió en cultura dels municipis d'entre 5.000 i 20.000 habitants supera clarament la mitjana dels municipis analitzats. Com a hipòtesi, és possible que la importància de la festa major per a aquests municipis faci que la despesa en cultura s'accentuï en termes relatius.

En canvi, queden per sota de la mitjana els municipis de menys de 5.000 habitants, mentre els que en tenen entre 20.000 i 50.000 habitants, així com els municipis més grans (>50.000 habitants), es situen gairebé a la mitjana.

Gràfic 2. Esforç municipal en cultura per trams de població. Percentatge del pressupost municipal dedicat a cultura

Font: Servei d'Informació Econòmica Municipal de la Diputació de Barcelona (SIEM)

2.2 Distribució de la despesa en cultura per capítols del pressupost

Si ens fixem en la distribució de la despesa per capítols, trobem que **la part més important –més d'un 40%– es dedica a les despeses corrents de béns i serveis (capítol II)**, mentre que d'operacions financeres gairebé no se'n fan (capítols VIII i IX). En aquest cas resulta interessant la comparació amb el pressupost de despesa global de l'ajuntament.

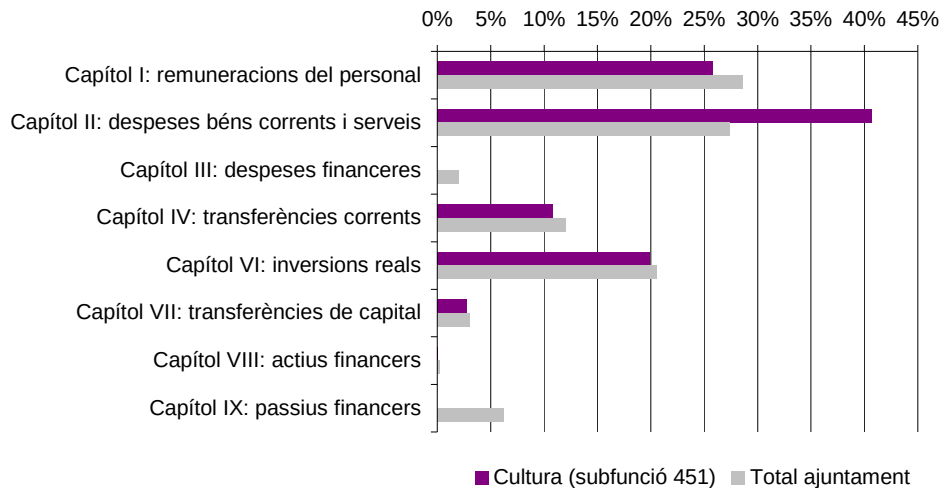
Tal i com mostra la taula següent, la diferència més notòria es troba en el capítol dedicat a les despeses corrents. Aquest, arriba al 40% en els pressupostos de cultura, mentre que només suposa un 27,4% de mitjana en els pressupostos globals dels ajuntaments analitzats. És al capítol II del pressupost de cultura on s'inclouen les despeses vinculades a la programació d'activitats culturals, que en gairebé tots els casos suposa el gruix de la despesa. D'altra banda, les despeses de personal són lleugerament inferiors en cultura que en termes globals.

Taula 2. Distribució de la despesa per capítols (comparació entre el pressupost de cultura i el pressupost global de l'ajuntament)

	Cultura (subfunció 451)	Total ajuntament
Capítol I: remuneracions del personal	25,8%	28,6%
Capítol II: despeses de béns corrents i serveis	40,7%	27,4%
Capítol III: despeses financeres	0,0%	2,0%
Capítol IV: transferències corrents	10,8%	12,0%
Capítol VI: inversions reals	19,9%	20,5%
Capítol VII: transferències de capital	2,8%	3,0%
Capítol VIII: actius financers	0,0%	0,2%
Capítol IX: passius financers	0,0%	6,2%
Total	100,0 %	100,0 %

Font: Servei d'Informació Econòmica Municipal de la Diputació de Barcelona (SIEM)

Gràfic 3. Distribució de la despesa per capítols (comparació entre el pressupost de cultura i el pressupost global de l'ajuntament)

Font: Servei d'Informació Econòmica Municipal de la Diputació de Barcelona (SIEM)

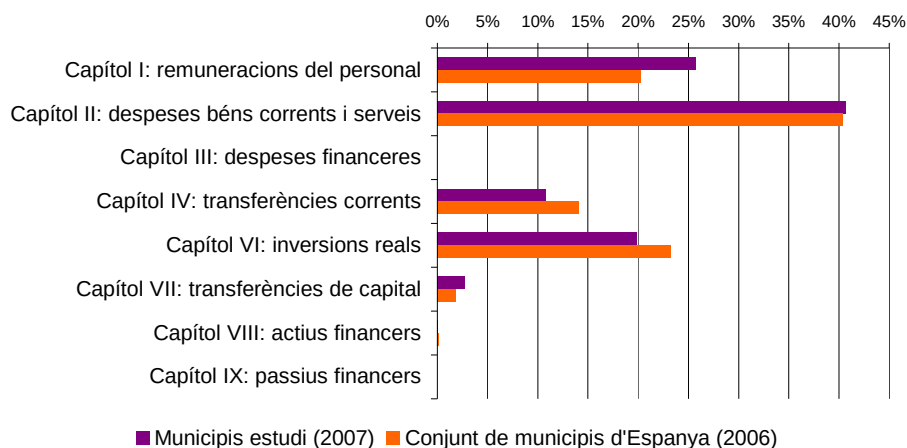
Globalment, les àrees de cultura dels ajuntaments analitzats dediquen més d'un 10 % del seu pressupost a transferències corrents. Aquestes corresponen majoritàriament a subvencions a entitats i altres agents locals de cultura. En molts municipis aquests agents treballen colze amb colze amb l'ajuntament, i sovint assumeixen una part important de la programació cultural del municipi.

Les inversions reals, que representen prop d'un 20 % de la despesa dels municipis en cultura, reflecteixen fonamentalment els recursos que es destinen a la construcció o renovació d'equipaments. Generalment, les àrees de cultura no tenen actius ni passius financers, donat que aquest tipus d'operacions corresponen més aviat a altres àrees dels ajuntaments o a nivells superiors de l'administració.

Al gràfic següent es posa en relació la distribució per capítols dels pressupostos de cultura dels municipis analitzats amb la del conjunt de

municipis de Espanya⁴. En tots dos còmputos es fa referència a la partida 451 del pressupost de despesa, dedicada a la promoció i difusió de la cultura.

Gràfic 4. Distribució de la despesa per capítols (comparació entre els municipis de l'estudi i el conjunt de municipis d'Espanya)

Font: Ministerio de Economía y Hacienda. Estadística de Liquidación de los Presupuestos de las Administraciones Locales

Tot i que, en termes globals, les xifres són similars, sembla que al conjunt de l'Estat es tendeix a destinar menys recursos a les remuneracions de treballadors, mentre es fan més transferències corrents i més inversions reals: al conjunt dels municipis espanyols, les transferències a entitats van tenir un volum, l'any 2006, del 14,1% de la despesa en cultura, bastant superior al 10,8% dels municipis objecte del present estudi.

Pel contrari, la mitjana de despesa del capítol I (remuneracions del personal) va ser, per al conjunt d'Espanya, de poc més del 20% del pressupost, front al 25,8% que hi van dedicar els municipis analitzats. Així doncs, sembla que **a la província de Barcelona s'aposta per una major professionalització de la cultura, la qual cosa implica una despesa**

⁴ Una vegada més hi ha una diferència d'un any entre unes dades i altres, donat que el Ministeri d'Economia i Hisenda encara no ha publicat les dades municipals del 2007. No obstant això, es considera que, per a fer reflexions de tipus generals, les dades són comparables.

més gran en personal propi (tècnics de cultura, dinamitzadors culturals, programadors, etc.), que s'ha de compensar amb un menor volum de transferències a entitats.

Tot plegat suggereix que a la resta de l'Estat hi ha una major tendència a confiar la programació cultural a entitats o empreses tot assumint la despesa des de l'ajuntament (a través de transferències corrents).

El capítol d'inversions reals va ser, per al conjunt de municipis espanyols, del 23,3% dels pressupostos locals de cultura, front al 19,9% dels municipis analitzats.

La distribució de la despesa per capítols varia substancialment en funció de la grandària del municipi. La taula següent mostra la distribució de la despesa per capítols als municipis objecte d'aquest estudi.

Taula 3. Distribució del pressupost de cultura per capítols en funció de la grandària del municipi (pressupost de despesa)

Capítols	< 5.000	5.000-20.000	20.000-50.000	> 50.000	Total
Cap I	30,3%	17,3%	21,2%	29,1%	25,8%
Cap II	29,5%	47,1%	44,4%	38,2%	40,7%
Cap III	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Cap IV	8,7%	8,1%	11,6%	11,0%	10,8%
Cap VI	31,5%	24,9%	14,7%	21,0%	19,9%
Cap VII	0,0%	2,1%	8,1%	0,7%	2,8%
Caps VIII IX	0,0%	0,5%	0,0%	0,0%	0,0%
Total	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Font: Servei d'Informació Econòmica Municipal de la Diputació de Barcelona (SIEM)

La taula mostra com el major volum de despesa en personal es dona als dos extrems –als municipis de menys de 5.000 habitants i als de més de 50.000. Això es deu, possiblement, al fet que pels municipis petits –amb un pressupost de cultura reduït– pagar un o dos sous ja pot suposar una part

molt important del pressupost. Aquest 30% de despesa en cultura, per tant, no vol dir necessàriament que els municipis petits tinguin un equip de treballadors més complet que els mitjans, sinó que tenir una mínima dotació de personal els suposa més esforç.

En canvi, el major volum de despesa en personal dels municipis de més de 50.000 habitants sí que pot explicar-se pel fet que sovint tenen un equip de treball que coordina i organitza la pràctica totalitat de l'activitat cultural del municipi, en un esforç per professionalitzar-ne la gestió, mentre que els municipis menors externalitzen part d'aquesta gestió a les entitats locals.

Atenent al capítol IV del pressupost (transferències corrents), que recull les subvencions a entitats, trobem que, en efecte, els municipis que tenen entre 20.000 i 50.000 habitants són els que hi dediquen un major volum de despesa en termes relatius. No és així, en canvi, als municipis petits (menors de 5.000 habitants i de 5.000 a 20.000), que hi dediquen menys del 9% del seu pressupost.

Crida l'atenció, d'aquests dos grups de municipis, la partida d'inversions reals (capítol VI), que reflecteix, entre d'altres, els recursos destinats a millorar la xarxa d'equipaments. Mentre que per ells representa entre un 25% i un 31,5% del pressupost, als municipis d'entre 20.000 i 50.000 habitants aquesta despesa suposa només el 14,9% del seu pressupost total, i els de més de 50.000 habitants hi inverteixen poc més del 20%.

En el cas dels municipis mitjans (de 5.000 a 50.000 habitants), la despesa més important es concentra en el capítol II, de béns corrents i serveis. Aquest és el capítol que recull totes aquelles despeses directament associades a la programació cultural i al manteniment dels equipaments, per la qual cosa podem concloure que aquests municipis dediquen un esforç pressupostari molt important en aquests dos àmbits, especialment els municipis inclosos en el tram 5.000-20.000 amb gairebé un 50% del pressupost de cultura.

Si agrupem els capítols corresponents a la despesa corrent, els de despesa de capital i els de despesa financera, trobem la distribució que apareix a la taula 4, on el gruix de la despesa en cultura correspon a la despesa corrent, seguit, de lluny, per les despeses de capital i amb una despesa financera gairebé inexistent.

Taula 4. Distribució percentual de la despesa: corrent, d'inversió i financera

	Pressupost de cultura (subfunció 451)	Pressupost total dels ajuntaments
Despesa corrent (capítols I, II, i IV)	77,2%	70,1%
Despesa de capital (capítols VI i VII)	22,7%	23,5%
Despesa financera (capítols VIII i IX)	0,1%	6,4%
Total	100,0 %	100,0 %

Font: Servei d'Informació Econòmica Municipal de la Diputació de Barcelona (SIEM)

2.3 Anàlisi d'eficiència dels pressupostos de cultura

Per acabar amb l'anàlisi de l'esforç que realitzen els municipis en cultura, creiem que resultarà d'utilitat un petit exercici sobre l'eficiència dels pressupostos de cultura, per la qual cosa ens basarem en els criteris definits per Pau Rausell Köster i José Martínez Tormo⁵, de la Unitat de Recerca en Economia Aplicada a la Cultura de la Universitat de València.

La taula 5 mostra els diversos paràmetres d'anàlisi i la fórmula de càlcul de cadascun, així com els estàndards que es consideren adequats per als municipis en funció de la seva grandària, i els valors mitjans dels municipis objecte del present estudi.

Els valors que es donen com a estàndard són les proporcions entre les despeses que, a partir de l'anàlisi de nombrosos pressupostos, s'han considerat adequades per portar a terme una política cultural equilibrada. Es tracta d'uns valor orientatius i que es consideren de referència, en

⁵ Rausell Köster, Pau i Martínez Tormo, José (2005): *Apuntes y herramientas para el análisis de la realidad cultural local*. Universidad de Valencia.

termes globals, per a la majoria d'ajuntaments, però caldria estudiar cada cas concret abans de qualificar un pressupost concret d'eficient o ineficient.

Taula 5. Anàlisi d'eficiència dels pressupostos de cultura

Paràmetre d'anàlisi	Relació	Trams municipis	Estàndards	Valors (mun. estudi)
Eficiència	Capítol 1 / Total pressupost	< 20.000	15%	18,7%
		20.000-50.000	20%	21,2%
		50.000-100.000	28%	20,4%
		> 100.000	20%	40,3%
Eficiència	Capítol 1 / Despesa corrent (caps I, II i IV)	< 50.000	27%	27,0%
		> 50.000	26%-36%	37,2%
Protagonisme programació pròpia / autonomia agents locals	Capítol IV / capítol II	< 20.000	45%	18,0%
		20.000-50.000	40%	26,1%
		50.000-100.000	27%	32,8%
		> 100.000	80%	23,7%
Proporció de les inversions sobre la despesa corrent	Capítols VI i VII / Capítols I, II i IV	< 5.000	50%	46,1%
		5.000-100.000	33%	36,2%
		> 100.000	23%	13,7%

Font: Rausell Köster, Pau i Martínez Tormo, José (2005): *Apuntes y herramientas para el análisis de la realidad cultural local*. Universidad de Valencia; Servei d'Informació Econòmica Municipal de la Diputació de Barcelona (SIEM)

En una primera aproximació a l'eficiència es valora la proporció del capítol I dels pressupostos, destinat a remuneracions del personal, sobre la totalitat del pressupost. Els valors obtinguts per als dos primers trams de municipis (menors de 20.000 habitants i de 20.000 a 50.000 habitants), estan molt a prop del valor de referència, entre un 15% i un 20% del pressupost.

En canvi, els municipis més grans s'allunyen una mica més dels estàndards: els que tenen entre 50.000 i 100.000 habitants, amb només un 20,4% del pressupost de cultura destinat a remuneracions del personal, es queden a 8 punts percentuals de la proporció considerada més eficient. Per una altra banda, als municipis de més de 100.000 habitants els valors

obtinguts dupliquen la quantitat que es considera desitjable per a ells, i que s'hauria de situar al voltant del 20% de la seva despesa⁶.

L'eficiència global del pressupost també es pot valorar a partir de la relació entre el capítol I (remuneracions del personal) i el conjunt de la despesa corrent (capítols I, II i IV del pressupost). En aquest cas només es proposen dos trams de municipis, els de menys de 50.000 habitants i els majors de 50.000. Segons aquest criteri, els municipis de l'estudi pertanyents al primer grup es situen just al valor de referència (un 27%), i els més grans superen per molt poc el límit superior de l'interval recomanat. Possiblement, si es fessin les mateixes divisions que en l'apartat anterior, veuríem que la major proporció del capítol I en relació a la resta de partides del pressupost correspon als municipis de més de 100.000 habitants.

A continuació s'analitza el protagonisme de la programació pròpia o, si es mira des de l'altra banda, el grau d'autonomia dels agents locals. Això es fa posant en relació el capítol IV (transferències corrents), que recull fonamentalment les subvencions a entitats i agents locals, amb el capítol II del pressupost (despeses de béns corrents i serveis). Es considera que un capítol II molt abultat denota una tendència a la programació directa, mentre que un capítol IV important significa que es traspasa una part de la responsabilitat (i els recursos) de la programació als agents locals de la cultura.

Si ens fixem en els valor obtinguts, trobem que als municipis de menys de 20.000 habitants la relació capítol IV entre capítol II està molt per sota del valor que es dóna com a referència, és a dir, que es destinen pocs recursos a les entitats en proporció a la despesa en béns corrents i serveis; això significa que aquests municipis donen prioritat, si més no a nivell pressupostari, a la programació pròpia.

⁶ Hem de tenir en compte, però, a l'hora d'analitzar aquesta dada, que en el nostre estudi només comptem amb quatre municipis de més de 100.000 habitants, una mostra massa petita per poder extrapolar aquestes conclusions a la resta de municipis.

Tot i que no tan acusada, la mateixa situació es dona als municipis que tenen entre 20.000 i 50.000 habitants, i encara més als de més de 100.000 habitants. En canvi, aquesta tendència es capgira als municipis que tenen entre 50.000 i 100.000 habitants. En aquests, la xifra obtinguda (32,8%) està lleugerament per sobre del valor de referència (27%), de manera que la proporció entre despesa en béns corrents i serveis seria proporcionada amb el volum de subvencions a entitats.

Així doncs, en termes generals, i sempre segons els criteris definits per Rausell i Martínez Tormo, els municipis analitzats prefereixen organitzar les activitats culturals directament des de l'ajuntament que no pas deixar la programació en mans de les entitats i els altres agents locals de cultura, o si més no, dediquen més recursos –en termes relatius– a la programació pròpia que a no pas la de les entitats.

El darrer paràmetre d'anàlisi que proposen Pau Rausell i José Martínez Tormo és la proporció de les inversions sobre la despesa corrent. En aquest cas, es considera que als municipis petits aquesta proporció hauria d'acostar-se al 50%, i anar disminuint a mesura que augmenta la grandària del municipi (per volum de població). En efecte, aquesta ha estat la tendència detectada als municipis objecte de l'estudi: del 46,1% d'inversions sobre despesa corrent dels municipis de menys de 5.000 habitants, passem al 36,2% dels que en tenen entre 5.000 i 100.000, i al 13,7% dels de més de 100.000 habitants. Únicament aquesta darrera xifra s'allunya una mica del valor de referència, que es situa en un 23%.

Segons aquesta anàlisi d'eficiència, són els municipis petits els que més s'acosten als valors de referència, mentre que els de més de 100.000 habitants s'allunyen bastant dels estàndards en la major part dels paràmetres analitzats.

Tot plegat s'explica, possiblement, pel fet que en municipis petits, on el pressupost de cultura és reduït, els ajuntaments tenen un marge relativament estret per desenvolupar les seves accions més enllà de les que són "obligades" (xarxa bàsica d'equipaments, cicle festiu, una programació

base d'arts escèniques i visuals, etc.). Per tant, l'esquema de despesa d'uns i altres és similar. En canvi, als municipis més grans, on el marge d'actuació és més ampli, les estratègies en matèria de cultura poden ser molt divergents entre els diversos ajuntaments, de manera que es fa més difícil parametritzar o trobar un esquema de despesa "estàndard" al que s'ajustin la major part dels municipis.

2.4 Esforç municipal en cultura: resum executiu

A continuació s'ofereix una síntesi de les principals tendències detectades pel que fa a l'esforç dels municipis en cultura en funció del seu volum de població:

- **Municipis de menys de 5.000 habitants.** Són els que destinen un percentatge més reduït a la partida de cultura respecte al total del pressupost (només un 3,9%), trobant-se per sota de la mitjana dels municipis estudiats (4,6%). En canvi, la seva inversió per habitant és una de les més elevades (64,81 €/habitant). Pel que fa a la distribució del pressupost, els municipis més petits reparteixen a parts iguals pràcticament la despesa en capítol I (personal), capítol II (despeses de béns corrents i serveis) i capítol VI (transferències de capital), amb una proporció de gairebé un terç per a cada capítol.

- **Municipis d'entre 5.000 i 20.000 habitants.** Podem afirmar que aquests municipis són els que realitzen un esforç més gran a nivell pressupostari en l'àmbit cultural, sobrepassant el 6% del total del pressupost. També són aquests els que destinen una inversió més alta en cultura per habitant (66,98 €/habitant). A més, gairebé un 50% del pressupost de cultura es relaciona amb el capítol II (despeses de béns corrents i serveis), directament relacionades amb les despeses de programació cultural, mentre el capítol VI (inversions reals), on s'inclouen

els recursos destinats a millorar la xarxa d'equipaments, representa gairebé un 25%.

En canvi, la seva partida de personal (capítol I) no arriba al 20%, amb una proporció molt menor que la resta de grups de municipis i 8 punts per sota de la mitjana que hi destinen dels municipis analitzats (25,8%). Les transferències a entitats (capítol IV), amb un 8,1% del pressupost de despesa, també estan per sota de la mitjana (10,8%).

- **Municipis entre 20.000 i 50.000 habitants.** Els municipis que s'inclouen en aquesta franja, destinen un 4,5% del total del pressupost a cultura, d'acord amb la mitja de municipis analitzats. Tot i això, la despesa per habitant proporcionalment és molt baixa, si ho comparem amb els municipis de les franges inferiors (50,87 €/habitant). El capítol més important de la partida de cultura és el de despeses de béns corrents i serveis, amb gairebé un 45% de proporció, mentre el capítol I (personal) és el següent més important, malgrat que no arriba al 25,8% de la mitjana dels municipis estudiats, seguit pel capítol VI (inversions reals).

- **Municipis de més de 50.000 habitants.** Aquesta franja de municipis es situa a la mitjana pel que fa a la proporció del pressupost dedicat a cultura (4,4%). Tenint en compte que només s'està analitzant la partida 451 del pressupost, els municipis més grans són els que hi destinen menys recursos per habitant (43,11 €/habitant). Per a aquests municipis, els capítols I i II són els més significatius (amb un 29,1% i un 38,2% del pressupost de cultura respectivament). Tenint en compte el gran volum d'activitat cultural que gestionen, habitualment aquests municipis ja compten amb una estructura de personal força desenvolupada, la qual cosa que explicaria la importància del capítol I (remuneracions de personal).

Si tenim en compte, a més, criteris d'eficiència, els municipis de més grandària són els que s'allunyen més dels estàndards proposats per Rausell i Martínez Tormo. Una de les dades més destacables en aquest sentit és la relació entre el capítol de transferències corrents (capítol IV), on s'inclouen les subvencions a entitats, i el capítol destinat a programació (capítol II),

que mesuraria el protagonisme de la programació pròpia. L'estàndard que es proposa per a municipis de més de 100.000 habitants (80%) queda molt lluny de les dades reals dels municipis analitzats d'aquesta grandària (poc més d'un 20%).

Aquesta dada ens estaria indicant que, o bé en els municipis grans existeix una gran autonomia dels agents locals respecte al finançament via subvenció o transferència de l'Ajuntament, i, per tant, un protagonisme de la programació pròpia més elevat del recomanable, o bé aquest finançament es fa des d'una altra partida funcional.

Idees clau

En termes globals, els ajuntaments analitzats dediquen un 4,59% del seu pressupost a la cultura.

- Els municipis de menys de 5.000 habitants són els que dediquen un percentatge més baix a la cultura respecte al total del pressupost (3,9%) però en canvi la seva inversió per habitant és una de les més elevades (64,81 €).
- Els municipis d'entre 5.000 i 20.000 habitants són els que dediquen un percentatge més alt a la cultura (6,5%) i a més la seva inversió per habitant també és la més important (66,98%).
- Els municipis de 20.000 a 50.000 habitants destinen un 4,5% del pressupost a cultura, amb una despesa per habitant de 50,87 €, una mica per sota de la mitjana.
- Els municipis de més de 50.000 habitants dediquen un 4,4% del seu pressupost a la cultura, que traduït en despesa per habitant són 43,11 €, la més baixa en termes relatius.
- Per capítols, la part més important de la despesa –més d'un 40%– es dedica a les despeses corrents de béns i serveis, que en canvi només suposa un 27,4% de mitjana en els pressupostos globals dels ajuntaments

analitzats.

- Les transferències corrents corresponen majoritàriament a subvencions a entitats i altres agents locals de cultura i s'hi dedica més d'un 10% del pressupost.
- Les inversions reals reflecteixen fonamentalment els recursos que es destinen a la construcció o renovació d'equipaments; representen prop d'un 20% de la despesa dels municipis en cultura.
- La despesa de les remuneracions al personal en aquests municipis és del 25'8%, front al 20% del conjunt d'Espanya.

3. Programació cultural

Entenem per programació cultural municipal el conjunt d'activitats culturals que s'organitzen des de l'ajuntament o que són organitzades per les entitats o altres agents locals de cultura amb un cert nivell de col·laboració pública (des de l'organització conjunta de les activitats fins a la participació de l'ajuntament en el finançament d'activitats organitzades íntegrament per les entitats).

En aquest apartat es farà una anàlisi de la programació cultural als municipis i tot allò que la envolta: d'una banda, els agents culturals, és a dir, els responsables d'aquesta programació. Veurem com, si bé la responsabilitat última de la programació recau en mans dels ajuntaments, sovint la gestió diària s'externalitza o es confia a les entitats locals. També ens fixarem en els espais associats a la programació, els equipaments culturals.

Per tal de tenir un nivell de detall equiparable entre uns àmbits de la programació cultural i els altres, únicament es prendran en consideració els equipaments i aquelles activitats que estiguin consolidades a nivell local (que siguin conegudes per la població, es repeteixin periòdicament o bé s'estiguin impulsant actualment amb aquest objectiu).

No s'inclouran a l'anàlisi global les activitats de caràcter puntual organitzades des de biblioteques, museus o centres cívics, com ara tallers, conferències o petites exposicions. El motiu és la manca d'una informació sistematitzada de tots els àmbits de la cultura amb aquest nivell de detall, de manera que incloure-la només per determinats sectors o municipis provocaria un biaix en l'anàlisi. Així doncs, en cas de disposar d'aquest tipus d'informació per a sectors específics, com ara dades de la Xarxa de Biblioteques, de la Xarxa de Museus o del Circuit d'Espectacles Professionals impulsat i coordinat per l'Oficina de Difusió Artística, es tractaran separatament per tal que no afectin a la comparabilitat de la resta.

3.1 Organització de la programació cultural

La programació cultural dels municipis de la província està centrada majoritàriament en els àmbits tradicionals esmentats al primer apartat d'aquest treball (arts visuals i audiovisuals, lectura pública, arts escèniques, patrimoni) i també les festes, la cultura tradicional i popular i les activitats de proximitat. **Representa, juntament amb els equipaments que l'acullen, l'eix central de les polítiques culturals dels municipis. Ara bé, el seu plantejament difereix notablement en uns i altres.**

D'una banda, trobem aquells ajuntaments on el plantejament global de les polítiques locals de cultura s'estructura al voltant dels equipaments. La idea de fons és que una bona dotació d'equipaments culturals és condició necessària per a una actuació coherent en cultura. Generalment aquesta visió es dona als municipis on l'ajuntament delega una part important de la programació cultural a les entitats, de manera que el seu paper és més aviat el de proveir els mitjans físics i econòmics per tal que aquestes puguin tirar endavant les seves tasques. En aquests municipis, els tècnics de cultura assumeixen un paper de gestió i coordinació del treball de les entitats més que no pas de programadors.

Es tracta d'un plantejament de la política cultural que es dona de manera més habitual en municipis petits i mitjans, tot i que també hi ha exemples de poblacions grans on una entitat es fa càrrec d'un aspecte concret de la programació, com ara la música jazz o la dansa.

En sentit oposat, hi ha ajuntaments que justifiquen una relativa "inacció" de l'Administració Pública pel fet de no disposar d'una xarxa d'equipaments culturals. En aquests casos, la manca d'espais pot suposar un fre important per a l'acció cultural tant d'ajuntaments com d'entitats locals.

En altres casos, trobem ajuntaments on la política cultural s'estructura al voltant d'un equipament o una actuació concreta

(l'“equipament estrella”), a la que dediquen la major part del pressupost i les energies. El perill d'aquest tipus d'aposta és que la resta de sectors quedin desatesos per manca de recursos econòmics però també humans i d'infraestructures. En funció de la grandària del municipi, aquest equipament pot arribar a centralitzar activitats culturals diverses i convertir-se en l'eix principal de la vida cultural, malgrat que no hi hagi una voluntat definida com a tal des de l'equip de govern.

Això no obstant, **la majoria d'ajuntaments han optat per definir unes línies d'actuació on els equipaments hi estan involucrats, però no de forma exclusiva.**

3.2 Equipaments per a la programació cultural

La taula 6 mostra la dotació d'equipaments dels municipis analitzats en funció de la seva grandària.

Taula 6. Dotació d'equipaments per trams de població

Equipaments (tipologia)	< 5.000	5.000- 20.000	20.000- 50.000	> 50.000	Total
Centres culturals de proximitat	20	55	108	120	303
Espais escènics	3	25	45	50	123
Museus i espais patrimonials	6	29	27	37	99
Espais d'art	2	18	38	35	93
Biblioteques*	7	18	23	41	89
Centres de formació artística	5	21	29	29	84
Centres de documentació i recerca	5	14	23	23	65
Total equipaments	48	180	293	335	856
Total municipis tram	7	14	15	11	47
Total habitants tram	22.755	165.549	478.453	1.282.875	1.949.632

* S'inclouen biblioteques, bibliobusos i biblioaccessos

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC i de la Gerència de Serveis de Biblioteques de l'Àrea de Cultura de Diputació de Barcelona

La taula mostra com, si bé és cert que en municipis petits la dotació d'equipaments és reduïda, **tots els municipis compten, com a mínim, amb un espai de proximitat**, ja sigui de caràcter públic o privat. Es tracta d'un tipus d'equipament que, en aquests municipis, són extremadament polivalents i adaptables a múltiples funcions. Sovint unifiquen les funcions que als municipis més grans compleix tota una xarxa d'equipaments.

Així doncs, un mateix centre cultural de proximitat pot acollir la programació teatral del municipi, els actes de les entitats locals, exposicions de pintura, concerts, tallers, etc. Les dificultats venen quan aquests equipaments arriben a estar tan saturats d'activitats que s'ha d'acotar la programació a la disponibilitat d'espai.

Destaca la gran quantitat d'equipaments escènics: entre teatres municipals, sales de titularitat "social" (aquelles que pertanyen a entitats locals), i sales privades, sumen un total de 123 que, per a 47 municipis, representen prop de 3 teatres per municipi. A la taula 7 podem veure la dotació d'equipaments per municipi. La mitjana d'equipaments escènics per municipi és de 2,6, i desglossada per trams de població, en tots ells llevat dels municipis petits és de més d'un espai escènic per municipi. Aquesta dada posa de manifest la tradició teatral dels municipis catalans.

Des de finals del segle XIX i començaments del segle XX, es van crear un bon nombre de societats, formades per la burgesia de cada poble o ciutat, que tenien el teatre com a punt de trobada i epicentre de la seva activitat social. Molts dels teatres que trobem avui als municipis són o havien estat les seus socials d'aquests grups, que en alguns casos encara perviuen i tenen un paper actiu en la vida cultural local.

Taula 7. Dotació d'equipaments per municipi

Equipaments (tipologia)	< 5.000	5.000- 20.000	20.000- 50.000	> 50.000	Total
Centres culturals de proximitat	2,9	3,9	7,2	10,9	6,4
Espais escènics	0,4	1,8	3,0	4,5	2,6
Museus i espais patrimonials	0,9	2,1	1,8	3,4	2,1
Espais d'art	0,3	1,3	2,5	3,2	2,0
Biblioteques*	1,0	1,3	1,5	3,7	1,9
Centres de formació artística	0,7	1,5	1,9	2,6	1,8
Centres de documentació i recerca	0,7	1,0	1,5	2,1	1,4
Total equipaments	6,9	12,9	19,5	30,5	18,2

* S'inclouen biblioteques, bibliobusos i biblioaccessos

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC i de la Gerència de Serveis de Biblioteques de l'Àrea de Cultura de Diputació de Barcelona

El tercer equipament amb més presència als municipis són els museus i espais patrimonials, amb una mitjana de 2,1 per municipi. No tots ells reuneixen les condicions tècniques exigides a la Llei de Museus de 1990, que delimita i defineix les característiques estructurals, infraestructurals i de funcionament que han de complir els equipaments per a rebre la consideració de “museus”. En aquests casos se'ls considera “col·leccions”.

La taula 7 recull els museus i les col·leccions dels municipis, però en canvi no hi apareixen –per la dificultat que suposa comptabilitzar-los– altres elements patrimonials presents als municipis però que són de caràcter immaterial, com ara elements lligats a la història i la memòria local. Ara bé, en els casos que s'estigui treballant amb aquests elements, es tindran en compte com a programació vinculada al patrimoni cultural local.

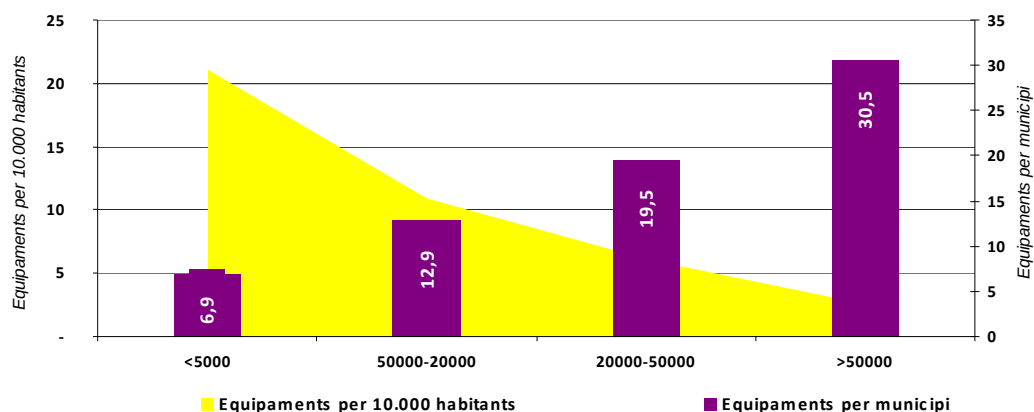
Si ens fixem en la dotació global d'equipaments per municipi⁷, trobem que segueix una progressió creixent a mesura que s'incrementa el volum de població del municipi: mentre que els municipis de menys de 5.000

⁷ S'han tingut en consideració, com a equipaments culturals, els espais –de titularitat pública, social o privada– dedicats a: centres culturals de proximitat, espais escènics, museus i altres espais patrimonials, espais d'art, biblioteques, centres de formació artística, centres de documentació i espais de recerca.

habitants tenen una mitjana de 6,9 equipaments per municipi⁸, en els de més de 50.000 aquesta xifra s'eleva fins als 30,5.

Ara bé, si llegim aquestes xifres en termes de població (dotació d'equipaments per 10.000 habitants), la tendència es capgira. Als municipis petits aquesta relació és de 21,09, als que tenen de 20.000 a 50.000 habitants hi ha 6,12 equipaments per cada 10.000 habitants i als de més de 50.000 n'hi ha 2,61. El gràfic 5 recull una visió comparada de la dotació d'equipaments culturals per municipi i per habitants.

Gràfic 5. Dotació d'equipaments culturals per deu mil habitants i per municipi. Trams de població

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC i de la Gerència de Serveis de Biblioteques de l'Àrea de Cultura de Diputació de Barcelona

3.3 Programació cultural no vinculada a equipaments

A l'hora d'analitzar la programació cultural dels municipis cal afegir, a les activitats realitzades a un o altre espai de la dotació d'equipaments culturals, tot un seguit d'accions de tots els àmbits de la cultura que no estan vinculades a cap equipament concret. Es tracta, majoritàriament,

⁸ Nota metodològica: Xifres basades en la dotació d'equipaments dels set municipis menors de 5.000 habitants participants a l'estudi (Sant Iscle de Vallalta, Avià, Sant Pere de Torelló, Sant Cebrià de Vallalta, Collbató, Martorelles i Sant Pol de Mar).

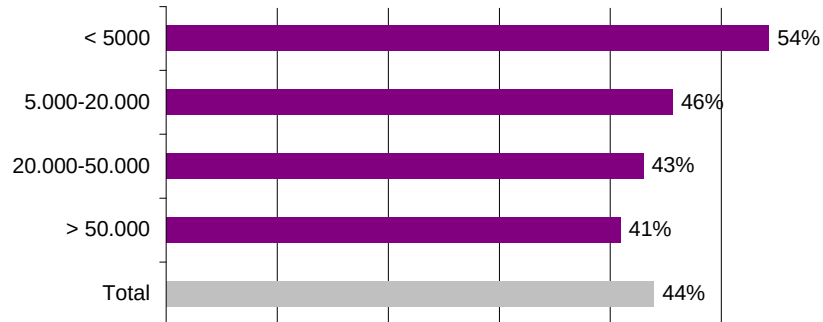
d'activitats que es realitzen al carrer: aplecs i trobades de grups de cultura popular, festivals, concerts, espectacles de circ i de dansa al carrer, festes i gairebé totes les activitats vinculades a les festes majors dels municipis.

Tal i com s'ha assenyalat anteriorment, la major part dels ajuntaments plantegen una divisió de la seva àrea de cultura basada en els diversos sectors (patrimoni cultural, arts escèniques, arts visuals, etc.), en la qual s'inclouen els equipaments associats a cada sector i totes les activitats culturals que s'organitzen des de l'àrea de cultura de l'ajuntament o dels seus organismes autònoms o bé en col·laboració entre aquesta i els agents locals.

Com mostra el gràfic 6, **la programació no vinculada a equipaments representa, per al conjunt de municipis analitzats, un 44% del total, i als municipis petits arriba al 54%.** Hauríem de relativitzar, doncs, el paper dels equipaments en la programació cultural local ja que una part important es desenvolupa de forma independent a ells.

Ara bé, això no vol dir que no hi hagi una necessitat real d'infraestructures per al desenvolupament de determinades activitats (escenaris, equips de so i llum, etc.), o que per a realitzar algunes d'elles es requereixin uns espais que compleixin unes condicions determinades. En moltes ocasions, però, és possible oferir una programació cultural de qualitat sense haver de recórrer forçosament a un equipament on desenvolupar-la: sovint l'espai públic resulta una opció vàlida i molt recomanable.

Gràfic 6. Programació cultural no vinculada a equipaments

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC (Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona)

3.4 Programació cultural dels municipis per àmbits

A continuació centrarem l'anàlisi en el conjunt de la programació cultural dels municipis, tant aquella que està vinculada a equipaments com la que no. Si classifiquem les diferents activitats per àmbits (taula 8), i ens fixem en el lloc que ocupa cadascun d'ells en relació als altres, trobem que **gairebé una cinquena part (un 19,9%) de la programació dels municipis està dedicada a les arts escèniques.**

En segon lloc trobem les activitats vinculades a les biblioteques, amb un 18% de la programació. La resta de sectors reben una atenció molt igualada pel que fa al volum d'activitat de cadascun. Així doncs, cicle festiu, programació d'arts visuals, el patrimoni cultural i la música concentren, cadascun, al voltant d'un 15% de les activitats programades.

Taula 8. Programació cultural dels municipis per àmbits

Àmbit	Activitats (programació)	%
Arts escèniques	104	19,9%
Lectura i literatura	96	18,4%
Arts visuals	84	16,1%
Cicle festiu i cultura popular i tradicional	79	15,1%
Patrimoni	75	14,3%
Música	66	12,6%
Diversos àmbits	19	3,6%
Total	523	99,4%

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC i de la Gerència de Serveis de Biblioteques de l'Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona

Programació d'arts escèniques

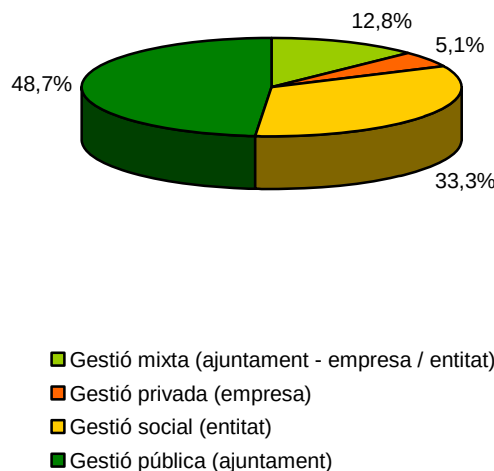
La programació d'arts escèniques (teatre, dansa i, darrerament, circ) es correspon amb el gruix de la programació cultural dels municipis. Aquesta dada ve a confirmar el lloc central que ocupen les arts escèniques en el marc de les polítiques locals de cultura. La gran tradició teatral dels municipis catalans, units a iniciatives com el circuit d'espectacles professionals de l'Oficina de Difusió Artística de la Diputació, al qual s'ha afegit, els darrers dos anys, el programa Cultura en Gira impulsat pel Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat, han contribuït a fer que els municipis puguin gaudir d'una programació d'arts escèniques de qualitat.

No és casualitat que, tal i com s'ha vist, una àmplia majoria de municipis de la província tinguin com a mínim un teatre –públic o social. Aquest és un altre indicador de la importància que es dona a les arts escèniques. Tal i com mostra la taula 6, només als 47 municipis participants al present estudi hi ha 123 espais escènics i 303 centres culturals de proximitat (centres cívics, ateneus, etc.), molts dels quals també compten amb algun tipus d'espai escènic.

Una part important de la programació d'arts escèniques correspon a espectacles i companyies de teatre amateur, i sovint són aquestes companyies les que organitzen activitats o fins i tot gestionen els espais escènics.

Així doncs, de les 104 activitats d'arts escèniques analitzades, un 48,7% són organitzades per l'ajuntament, un 33,3% les organitza una entitat i en un 12,8% la gestió és mixta. D'aquesta manera, les entitats participen directament en l'organització o la gestió d'un 46,2% de les activitats i equipaments vinculats a les arts escèniques.

Gràfic 7. Tipus de gestió en la programació d'arts escèniques

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC (Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona)

Ara bé, tot i que les entitats i grups de teatre amateur mantenen una presència important en la gestió d'equipaments escènics, pel que fa a l'organització de festivals i cicles de teatre als municipis, i fins i tot en el disseny de la programació, cada vegada més municipis tenen accés als circuits d'espectacles professionals: l'any 2008, tots els municipis de més de 50.000 habitants de la província van participar al circuit d'espectacles

professionals promogut per l'Oficina de Difusió Artística, com també ho van fer més de la meitat dels que tenen entre 5.000 i 50.000 habitants i un 14,6% dels municipis de menys de 5.000 habitants (vegeu taula 9).

Tot i que, cada vegada més, els municipis petits s'incorporen al circuit, per a ells no deixa de ser difícil mantenir una programació estable de certa envergadura, de manera que la major part de les vegades combinen la programació esporàdica d'espectacles professionals amb una programació més regular d'espectacles de companyies locals i amateurs.

Taula 9. Municipis participants al circuit d'espectacles professionals de l'ODA. Any 2008

Trams de població	Municipis participants al circuit	Total municipis del tram (*)	Municipis participants (%)
<5.000	27	185	14,6%
5.001-20.000	43	83	51,8%
20.001-50.000	21	24	87,5%
> 50.000	18	18	100,0%
Total	109	310	35,2 %

(*) No inclou Barcelona

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Oficina de Difusió Artística de l'Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona

Lectura i literatura

Pel que fa a les biblioteques, i tal i com s'ha indicat amb anterioritat, i per tal de mantenir la comparabilitat de les dades, la taula 8 no inclou totes les activitats organitzades per les biblioteques, sinó que s'hi ha comptabilitzat tots els punts de lectura (biblioteques, biblioaccessos, bibliobusos), i algunes activitats vinculades a la lectura i la literatura que s'organitzen a nivell municipal, com ara festivals de poesia, cicles de contes, etc.

A la taula 10 hi ha el detall de les activitats organitzades per les biblioteques de la Xarxa de Biblioteques de la Diputació durant l'any 2008.

Les activitats més destacades, a banda dels serveis de consulta i préstec de material bibliogràfic tradicionalment associats a aquests equipaments, es centren en actuacions vinculades a la formació (amb un 24,2%), a la difusió de la lectura i la literatura entre els nens i nenes (hores del conte), i a la realització d'exposicions.

Taula 10. Activitats de la Xarxa de Biblioteques de la Diputació de Barcelona. Any 2008

	Número	%
Exposicions	2.888	16,3%
Hores del conte	3.452	19,4%
Conferències	1.528	8,6%
Audicions i concerts	361	2,0%
Cursos i Tallers	4.295	24,2%
Tertúlies literàries	2.813	15,8%
Altres activitats	2.435	13,7%
Total	17.772	100,0%

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la Gerència del Servei de Biblioteques de l'Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona

Les biblioteques són, potser, els equipaments culturals que més han transformat, en els darrers anys, les seves funcions i la seva relació amb l'entorn. L'arribada d'internet i les noves tecnologies de la informació, d'un costat, i de nous ciutadans d'orígens i tradicions culturals diverses, de l'altre, han fet que les biblioteques haguessin de replantejar el seu paper i de retruc els seus serveis a la ciutadania si es volien mantenir com a "centres d'informació i cultura".

Nombrosos teòrics consideren que la societat de la informació⁹, a més de generalitzar i democratitzar l'accés a les fonts d'informació en temps real, esta generant, en alguns aspectes, una nova frontera d'exclusió: avui el desconeixement o la dificultat d'accés a les TIC estableix barreres que es fan més fortes com menor és el capital cultural inicial de les persones.

⁹ Vegeu Castells, Manuel (2001): "Internet, libertad y sociedad: una perspectiva analítica", en <http://www.uoc.es/web/esp/launiversidad/inaugural01/intro_conc.html>

En conseqüència, els ajuntaments i la resta d'administracions es veuen obligats a prendre mesures per tal d'intentar evitar que es produeixi aquesta nova discriminació. D'aquesta manera, les biblioteques i en general els centres d'informació s'estan convertint, cada vegada més, en espais de democratització, de trobada, però també d'intervenció socioeducativa i de confrontació cultural. La biblioteca es presenta com un dels mitjans que pot incidir en la compensació de les desigualtats d'oportunitats generades per les diferències socials i culturals entre col·lectius, i també ajudar a democratitzar l'accés a la informació.

A més, davant la creixent diversitat de la societat, la biblioteca ha d'afrontar les demandes dels nous ciutadans enriquint les seves col·leccions amb textos d'altres llengües i cultures, i també de materials didàctics per a l'aprenentatge de la llengua de la comunitat d'acollida, col·laborant així a la integració d'aquests nous ciutadans.

En col·laboració amb els diferents col·lectius i associacions d'immigrants, la biblioteca pot arribar a esdevenir un centre d'acollida i orientació en la integració d'aquests nous ciutadans des del moment que arriben a les nostres comunitats. Ara bé, això exigeix un esforç important de totes les parts implicades i una voluntat ferma de cooperació.

Cicle festiu i cultura popular i tradicional

El cicle festiu ocupa, en termes quantitatius, un 15% de la programació dels municipis analitzats. Ara bé, si poguéssim comptabilitzar les hores de treball i les energies que s'hi dediquen, tant per part dels tècnics municipals com de la ciutadania, trobaríem que a gairebé tots els municipis, el cicle festiu, i sobretot la festa major, és una de les activitats més importants.

Durant les festes es concentra en pocs dies un gran volum d'activitat: concerts, balls i danses, sortides de gegants, diables, trabucaires, dinars populars, espectacles de carrer, activitats infantils, exposicions i un llarg

etcètera. Tot plegat mobilitza molts ciutadans i entitats locals, alguns dels quals no només participen de la festa en sí sinó que col·laboren en la seva organització des de les diverses comissions de festes creades amb aquest objectiu.

A la gran rellevància que han tingut les festes locals, especialment des dels inicis de la democràcia, s'hi ha afegit, els darrers anys, la percepció que les festes constitueixen un instrument de gran utilitat per afavorir la cohesió social i millorar la convivència ciutadana als municipis. Les festes són, moltes vegades, la porta d'entrada dels nouvinguts –estrangers o nacionals– a la vida cultural dels municipis catalans.

Les festes populars es configuren, així doncs, com a possibles catalitzadors d'energies diferents vers un espai i uns objectius comuns en un moment determinat, que poden contribuir a la creació d'un sentiment de pertinença a un territori que cada vegada està més desdibuixat en la societat actual. En paraules de l'antropòleg Manuel Delgado¹⁰:

La festa pot ser disposada –en tant que recurs cultural- per proclamar una identitat personal o col·lectiva qualsevol, o per a dissoldre-la; perquè els individus afirmen qui són o perquè se n'oblidin. La festa pot anul·lar les diferències i fer que, de sobte, aparegui una unitat d'entre la confusió. Però també pot multiplicar –o dividir, tant és- fins a l'infinit aquestes mateixes diferències. Uneix allò que és divers, i també pot diversificar allò que era únic o unitari sense deixar ni rastre.

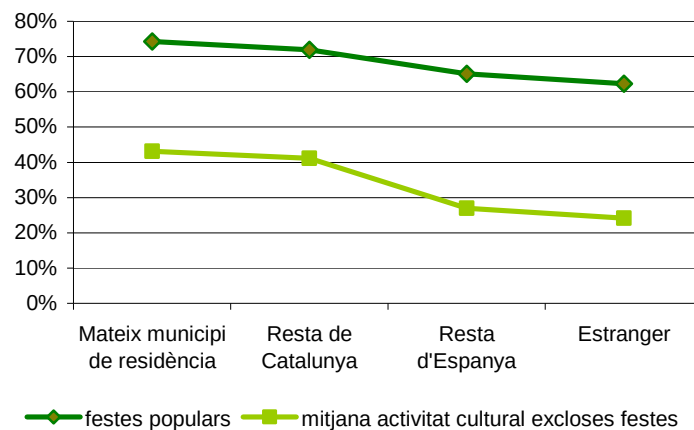
En aquesta línia de reflexió, aquest any 2009 el Fòrum de Regidors i Regidores de Cultura va crear un grup de treball anomenat “El cicle festiu com a punt de trobada de diferents realitats”, en el qual els regidors i regidores de cultura participants van poder posar en comú les estratègies per fer de les festes locals un veritable punt de trobada de tots els

¹⁰ Delgado, Manuel (2007): “Cultura popular i espai públic”. Revista Cultura Numero 1 desembre 2007, pp. 109 a 122. Barcelona: Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya.

ciutadans, els de tota la vida, els nouvinguts, els joves, les persones grans, la immigració estrangera, les dones, etc.

El gràfic següent mostra la participació a les festes locals en funció de l'origen de les persones.

Gràfic 8. Participació a les festes locals comparada amb la resta d'activitat cultural

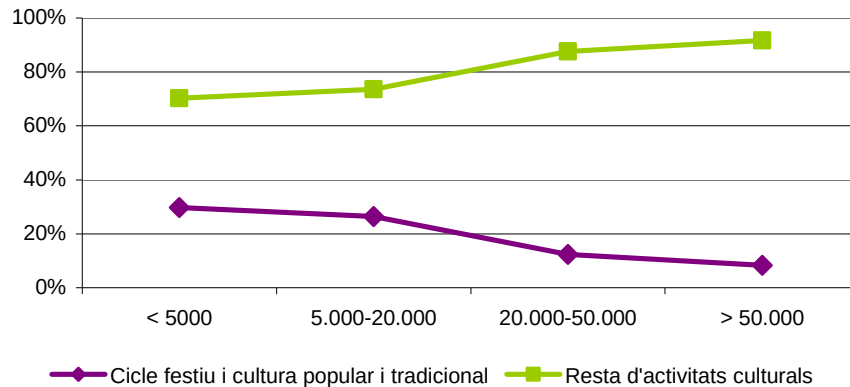

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Demoscerc 2007

Si, per al conjunt de la població, la diferència entre la participació a les festes i a la resta de l'activitat cultural dels municipis és de poc més d'uns 30 punts percentuals (d'aproximadament un 40% de participació a les acitivitats culturals excloses festes fins a prop del 70% de participació a les festes), en el cas de la població d'origen espanyol i els estrangers, aquesta diferència s'amplia fins a gairebé 40 punts percentuals. Dades com aquesta porten a pensar que, en efecte, el cycle festiu ha de ser considerat com una oportunitat per a la millora de la convivència.

La importància relativa del cycle festiu és creixent en relació inversa a la grandària dels municipis. Tal i com mostra el gràfic 9, en municipis petits representa gairebé un 30% de l'activitat impulsada per les àrees de cultura, mentre que per als més grans no arriba al 10% del volum total de la seva programació.

Gràfic 9. Importància del cicle festiu comparada amb la resta d'activitat cultural per trams de població

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC (Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona)

Així com per als municipis –i per als pressupostos de cultura- el cicle festiu ocupa una part molt important dels seus esforços, per a molts ciutadans representa una part molt important, o fins i tot la totalitat, de la seva participació en la vida cultural local. Les festes són, per un sector de la població, l'únic acte cultural que realitzen al llarg de l'any: per a més de la meitat –un 64.2%- de les aproximadament 978.000 persones de la província que, segons les dades del Demoscerc 2007, només van realitzar una activitat cultural entre el 2006 i el 2007, aquesta única activitat va ser la participació a les festes populars.

Una característica de la participació a les festes, a més, és que hi ha poc biaix entre els que més participen i els que ho fan menys. En general, tots els grups de població analitzats al Demoscerc (grups segons edat, origen, situació laboral, etc.), presenten una taxa de participació superior al 50%.

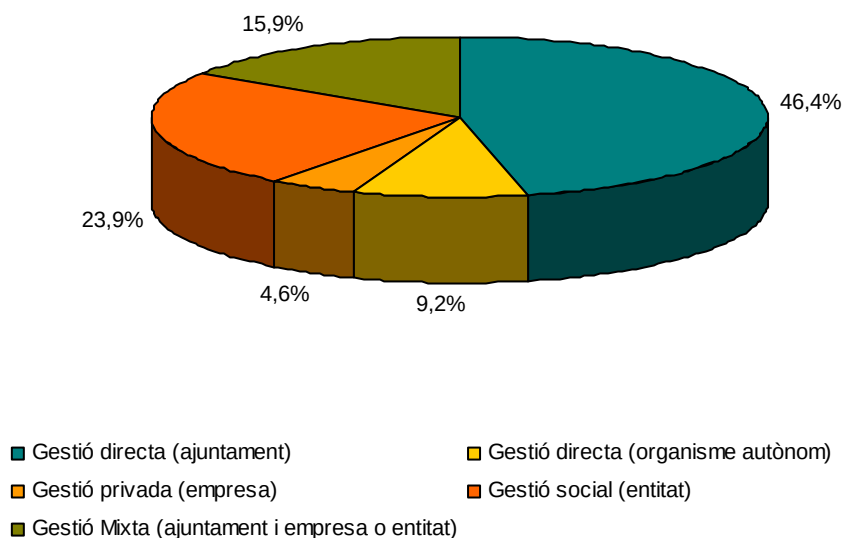
3.5 Models de gestió de la programació

A continuació ens centrarem en **els models de gestió de la programació cultural, que és un dels aspectes de les polítiques**

culturals on trobem més diferències entre uns ajuntaments i altres.

El gràfic 10 mostra els models de gestió predominants als 47 municipis objecte d'aquest treball. Inclou les principals accions programades per tots aquests ajuntaments, tant les que estan vinculades a equipaments com les que no.

Gràfic 10. Models de gestió de la programació cultural municipal

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC (Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona)

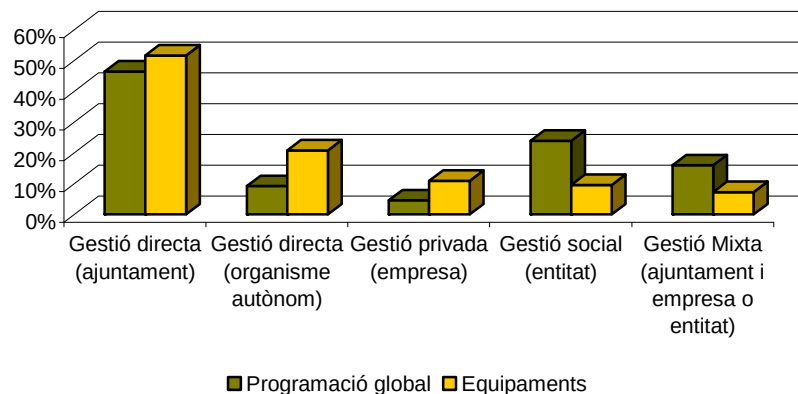
Tal i com mostra el gràfic, **el model predominant per a la globalitat de la programació cultural és el de gestió directa, des de l'ajuntament o des d'un organisme autònom.** Sumades, aquestes dues fórmules representen el 55,6% dels casos. En un 28,5% dels casos s'opta per externalitzar la gestió a una entitat o bé a una empresa privada, i en un 15,9% de les ocasions es comparteix entre l'ajuntament i una empresa o entitat.

Cal remarcar, però, que en els casos de gestió directa per part de l'ajuntament, sovint hi ha una participació molt important d'entitats i grups

locals. A Santa Coloma, per exemple, tot i ser l'ajuntament qui defineix i gestiona la programació en última instància, sempre es busca la implicació de les entitats, intentant que el paper dels tècnics municipals sigui sobretot d'acompanyament.

Si ens fixem únicament en els equipaments (gràfic 11), deixant de banda les actuacions que no estan vinculades a un equipament concret, veiem que aquesta proporció varia substancialment.

Gràfic 11. Tipus de gestió de la programació vinculada a equipaments comparada amb el tipus de gestió de la programació global

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC (Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona)

En el cas dels equipaments la tendència a la gestió municipal directa és encara més acusada, ja sigui des de les àrees de cultura dels ajuntaments o des d'organismes autònoms. Un 72,4% dels equipaments municipals es gestionen directament. En canvi, hi ha poques entitats gestionant equipaments, com també són reduïts els casos de cogestió o gestió mixta (un 9,5% i un 7,2% respectivament). En relació a la resta de programació, per als equipaments hi ha una major tendència a externalitzar la gestió a empreses privades.

Hi ha ajuntaments que opten per un únic model de gestió i l'apliquen al conjunt de la seva activitat. Però, **la majoria de les vegades, conviuen**

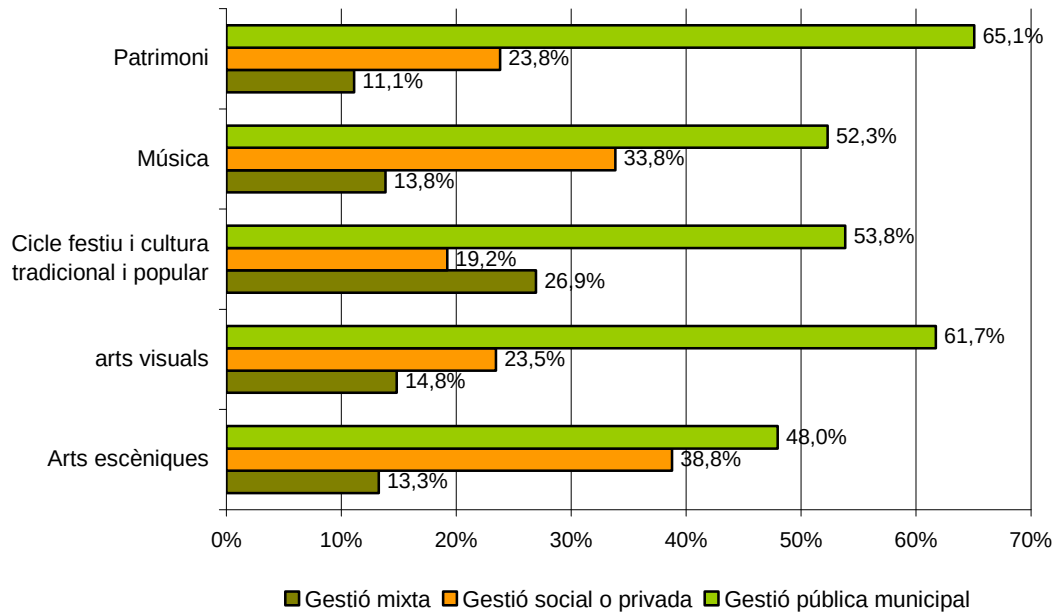
diversos models: algunes accions –i els equipaments que s’hi vinculen– són organitzades i gestionades directament des de l’ajuntament, mentre que d’altres s’externalitzen o es confien a una entitat local que ha demostrat prou coneixement i solvència.

Per sectors (vegeu gràfic 12), després de l’àmbit de la lectura, en el qual la gestió és directa en gairebé tots els casos, aquest tipus de gestió és majoritària als sectors del patrimoni cultural, les arts visuals, el cicle festiu i la música. De fet, només en el sector de les arts escèniques la gestió directa queda per sota de la línia del 50%. En aquest, la gestió per part d’empreses privades i sobretot entitats, arriba gairebé al 40% dels casos; en un 13,3% hi ha fórmules de gestió mixta o compartida. A Piera, per exemple, la programació municipal d’arts escèniques es fa al Teatre Foment, que pertany a l’entitat del mateix nom, però es gestiona des de l’ajuntament gràcies a un conveni que cedeix el teatre al consistori per 50 anys (el conveni es va signar el juny del 2008).

El segon sector amb més presència del sector privat en la gestió és el de la música. Les dinàmiques d’aquest sector són molt similars a les de les arts escèniques (sovint la música s’inclou dins d’aquest sector).

Destaca el volum de fórmules de gestió mixta en l’organització del cicle festiu i les activitats de cultura tradicional i popular (en un 26,9% dels casos). Es tracta, en moltes ocasions, de les comissions de festes o bé d’activitats organitzades per entitats amb més o menys participació de l’ajuntament.

Gràfic 12. Fórmules de gestió de la programació cultural, per sectors

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC (Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona)

a) gestió directa

Tal i com hem vist al gràfic 10, **més de la meitat de les actuacions vinculades a la programació cultural es gestionen directament per l'ajuntament. D'aquestes, un 17% es gestionen per organismes autònoms**, com ara patronats, instituts de cultura o fundacions públiques.

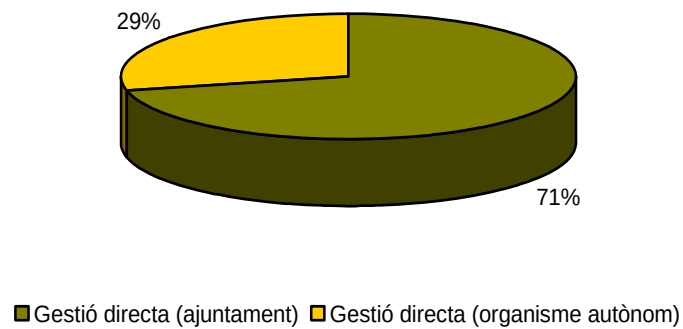
La major part d'aquests organismes autònoms es van crear a l'última dècada del segle XX o els primers anys del segle XXI amb l'objectiu de donar una major agilitat a les actuacions en matèria de cultura. Es pensava que, en tenir una forma jurídica diferent i ser independents de l'ens municipal, aquests tipus d'organismes permetrien executar les polítiques de cultura –totes o una part– amb més eficàcia pel que fa als ritmes de treball, la contractació de persones, i, en general, tot allò que fa referència a la gestió diària de la cultura.

Tot i que en molts casos aquesta “professionalització” de la gestió de la cultura va donar bons resultats, en d’altres, més que alleugerir les estructures municipals, es van complicar encara més, amb el consegüent alentiment dels processos. Tot plegat ha portat a municipis com Berga, Terrassa o Vic a dissoldre els seus respectius Instituts Municipals de Cultura.

Per una altra banda, hi ha municipis que creen un organisme autònom per a la programació d’un àmbit concret, mentre que la resta de l’activitat cultural es continua gestionant des de l’ajuntament. Per exemple, tant Manresa com Granollers gestionen la programació d’arts escèniques a través d’empreses públiques creades específicament per a això.

En d’altres es creen organismes autònoms per a la gestió d’un equipament. És el cas de Sant Cugat del Vallès, on l’Organisme Autònom Municipal Centre Cultural Sant Cugat es fa càrrec de la gestió del conjunt d’equipaments format pel teatre-auditori, la biblioteca, el conservatori municipal de música i quatre sales de cinema. En el gràfic 13 podem veure la proporció entre gestió directa d’equipaments des del mateix ajuntament o des d’organismes autònoms, per al grup de municipis analitzats.

Gràfic 13. Gestió directa dels equipaments: ajuntament i organismes autònoms

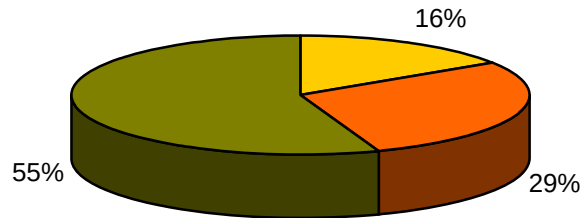
Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments (CERC)

b) gestió externalitzada

Tal i com hem vist, alguns ajuntaments opten per externalitzar la gestió de tots els seus equipaments a una o varies empreses privades, o bé a entitats locals que han demostrat prou coneixement de l'àmbit de treball i solvència per assumir la gestió d'un equipament com ara un teatre, un centre cívic o una escola de música.

Als municipis analitzats, **s'externalitza un 29 % de la programació** (vegeu gràfic 14), **mentre que en un 16 % dels casos s'opta per fórmules mixtes de gestió.**

Gràfic 14. Fórmules de gestió de la programació cultural als municipis

■ Gestió mixta ■ Gestió externalitzada ■ Gestió directa (ajuntament)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC (Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona)

Alguns municipis externalitzen només una part de la seva programació. Les raons que porten a encarregar la gestió d'un sector determinat a una empresa o entitat són molt diverses: en alguns casos es tracta de descarregar de feina el tècnic o els tècnics municipals, de manera que l'agent extern ve a compensar una estructura municipal insuficient.

En d'altres ocasions el motiu és l'existència d'una entitat local amb gran coneixement d'un determinat sector o activitat a que ha estat la impulsora de les activitats vinculades a aquest sector al municipi, i que continua fent-ho –tot i que amb finançament i supervisió municipal– en el moment que l'ajuntament assumeix aquesta programació; és el cas, per exemple, de la programació de teatre de Manresa, proposada per l'associació el Galliner.

Una tercera fórmula bastant habitual és la d'aquells ajuntaments que procuren mantenir una gestió directa dels equipaments on es programen activitats, mentre la programació és proposada per entitats, com ara la Vic Bang Jazz Cava de Vic. El paper de l'ajuntament en aquests casos és el de proporcionar la gestió logística i d'infraestructures. La festa major de Granollers és un altre exemple d'aquest tipus de relació entre ajuntament i entitats.

En d'altres ocasions s'han establert fórmules de cogestió en que ajuntament i empresa o entitats col·laboren en els processos de planificació i execució dels programes. L'exemple més clar en aquest sentit és la gestió dels centres cívics del Prat de Llobregat, on conviuen la figura d'un director de l'ajuntament amb la resta d'un equip que pertany a l'empresa que gestiona el centre.

Hi ha d'altres municipis, com Manresa, que gestionen directament la major part de les actuacions i equipaments culturals, o bé que deleguen només el "final" de cada procés. L'ajuntament, doncs porta la iniciativa en l'organització de les activitats però busca la complicitat de les entitats en el moment de la concreció de la programació.

Finalment, trobem aquell model de relació amb les entitats en què l'ajuntament deixa la iniciativa i l'organització en mans d'aquestes, aplicant al peu de la lletra el principi de subsidiarietat, segons el qual tot allò que pugui ser impulsat i realitzat des de les entitats no hauria de ser dut a terme per l'ajuntament¹¹. En aquests casos el paper de l'ajuntament és el de finançador, regulador, coordinador, i avaluador de la qualitat i la idoneïtat de les propostes. A més, és qui ha de procurar que la informació arribi a tots els públics i a tots els punts del territori municipal.

Aquestes són algunes de les fórmules més habituals de relació entre ajuntaments i entitats per a l'externalització de serveis o equipaments culturals. De tota manera, en molts casos s'opta per un model mixt, que combina la programació organitzada per les entitats (on l'ajuntament només acompanya), els acords entre entitats i ajuntament per programar (amb diferents models de col·laboració, com convenis, subvencions, contractes...), o la iniciativa pública en què es demana la participació de les entitats (amb diferents graus d'implicació).

¹¹ És el cas de la ciutat de Vic.

Totes elles tenen un objectiu comú: que les entitats i altres agents locals de cultura siguin participants de les activitats culturals que es desenvolupen als municipis.

Idees clau

- La programació cultural representa, juntament amb els equipaments que l'acullen, l'eix central de les polítiques culturals dels municipis.
- Aquesta es centra majoritàriament en els àmbits tradicionals de la cultura: arts visuals i audiovisuals, lectura pública, arts escèniques i patrimoni, a més de les festes, cultura tradicional i popular, i les activitats de proximitat.
- Tots els municipis compten com a mínim amb un equipament de proximitat. Destaca la gran quantitat d'equipaments escènics (una mitjana de 3 per municipi), així com el volum de programació en arts escèniques (un 19,9% del total).
- Trobem ajuntaments on el plantejament global de la programació s'estructura al voltant dels equipaments. En sentit oposat, hi ha ajuntaments que justifiquen una relativa "inacció" pel fet de no disposar d'una xarxa d'equipaments adequada. També trobem ajuntaments on la política cultural s'estructura al voltant d'un sol equipament o una actuació concreta ("equipament estrella").
- En la majoria de municipis, però, s'opta per definir unes línies d'actuació que inclouen els equipaments i les activitats associades.
- La programació no vinculada a equipaments representa un 44% del total per al conjunt dels municipis, i en els municipis petits arriba al 54%.
- Per àmbits, destaquen, de major a menor volum: arts escèniques, lectura i literatura, arts visuals, cicle festiu i cultura popular i tradicional, patrimoni, música, i activitats que comprenen diversos àmbits.
- El model de gestió predominant per a la programació cultural és la gestió

directa, ja sigui des de l'ajuntament o a través d'un organisme autònom.

- En els casos de gestió mixta o externalitzada, la majoria de vegades es confia en entitats locals.
- Hi ha ajuntaments que opten per un únic model de gestió en el conjunt de les seves activitats, però en la majoria de casos conviuen diversos models.

4. Desenvolupament cultural local

Des d'una perspectiva àmplia, totes les actuacions dels ajuntaments en matèria de cultura van encaminades a impulsar el desenvolupament cultural local: es tracta d'apropar els recursos culturals al major nombre possible de ciutadans a través d'una xarxa de serveis que contribueixi a estendre l'oferta cultural i a desenvolupar, encara més, la participació ciutadana en la vida cultural.

Ara bé, **hi ha una determinada línia d'actuació, vinculada a les polítiques anomenades de base o de proximitat, que s'identifica específicament amb el desenvolupament cultural local.** Sovint, aquestes polítiques estan vinculades als centres culturals de proximitat o polivalents¹², a través dels quals es vehiculen les diferents accions. Igualment, **els òrgans de participació hi juguen un paper clau**, especialment en els municipis petits, i resulten de vital importància com a element facilitador del desenvolupament cultural local i la democràcia cultural.

També hi ha municipis que opten per donar una orientació transversal a les polítiques de proximitat o de desenvolupament cultural local, de manera que no tenen equipaments específics, o, encara que en tinguin, no resulten tant importants a l'hora d'implantar els projectes de desenvolupament cultural, donat que prefereixen organitzar les activitats associades a aquest tipus de projectes en altres equipaments o bé a l'aire lliure (espai públic).

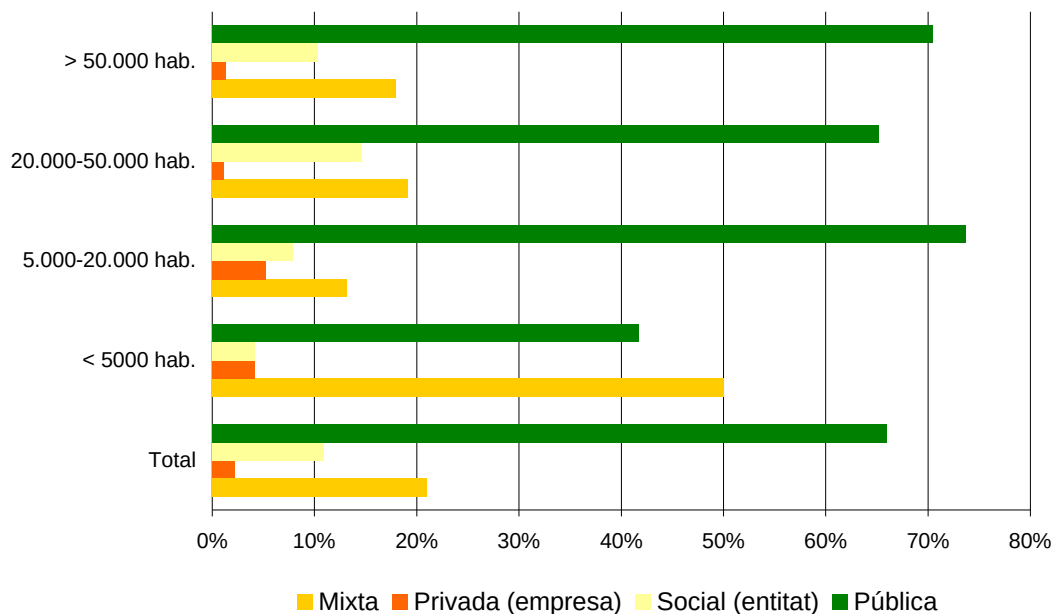
D'altra banda, en alguns municipis s'ha adoptat un model de centre cultural polivalent especialitzat en una temàtica o àmbit concret, com ara

¹² Entenem com a Centre Cultural Polivalent l'equipament bàsic d'accés a la producció i consum cultural, adoptant funcions de producció cultural (arts escèniques, musicals i plàstiques), difusió i formació. Vegeu *PECCat. Pla d'Equipaments Culturals de Catalunya. 2009-2019. Taula Sectorial de Centres Culturals Polivalents. Informe final*. Barcelona: Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, Generalitat de Catalunya, 2007, pp. 6-9. <<http://www20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/SGEC/Documents/Taula%20Sectorial%20Centres%20Culturals%20Polivalents.pdf>> [consulta: 28 juliol 2009].

les arts escèniques, la fotografia o el cinema. Aquests centres, a més d'una programació de proximitat "de base" adreçada als veïns del barri, ofereixen formació, exhibicions, exposicions, xerrades, etc. relacionades amb la temàtica en la qual estan especialitzats. S'organitzen activitats de qualitat de manera que resultin atractives per a les persones interessades en la temàtica en la qual s'especialitza cada un dels centres. L'objectiu és afavorir la mobilitat de la població entre els diferents barris del municipi. Els centres cívics del Prat de Llobregat s'organitzen amb aquest model.

4.1 Impuls i gestió de les actuacions de desenvolupament cultural local

Gràfic 15. Tipus de gestió de les actuacions de desenvolupament cultural local

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC (Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona)

Tal i com es pot observar al gràfic 15, **el tipus de gestió predominant en l'àmbit de Desenvolupament Cultural Local és la gestió directa per part del mateix Ajuntament. Malgrat això, en els municipis més petits de 5.000 habitants, hi ha una tendència més**

evident a la participació d'altres entitats o empreses que col·laboren amb l'Administració Pública. Això podria explicar-se per les relacions més pròximes que s'estableixen entre les entitats i els ajuntaments en els municipis de menys grandària.

Sovint, aquest coneixement mutu genera sinèrgies positives a l'hora d'afrontar projectes culturals comuns a nivell de proximitat. Hem de tenir en compte, a més, que pràcticament totes les activitats culturals que es desenvolupen als municipis petits tenen un component de proximitat evident.

D'altra banda, pel que fa als municipis que es troben a l'interval de 20.000 a 50.000 habitants, hi ha una major participació de les entitats a la gestió dels programes de desenvolupament cultural local, que en aquest cas arriba gairebé al 15%. Si recordem les dades dels pressupostos de cultura, era justament aquest grup de municipis el que destinava una part més important de la despesa a transferències a entitats (capítol IV), un 11,6% del pressupost front al 10,8% de la mitjana.

En canvi, el percentatge més baix de gestió de programes de cultura i proximitat per part d'entitats el trobem als municipis petits, que d'altra banda són els que mostren una major tendència a establir fórmules de gestió mixta. Una vegada més, aquestes dades concorden amb les que s'han obtingut en l'anàlisi dels pressupostos de cultura: el capítol IV dels municipis de menys de 5.000 habitants estava clarament per sota de la mitjana (8,7% de la despesa en cultura).

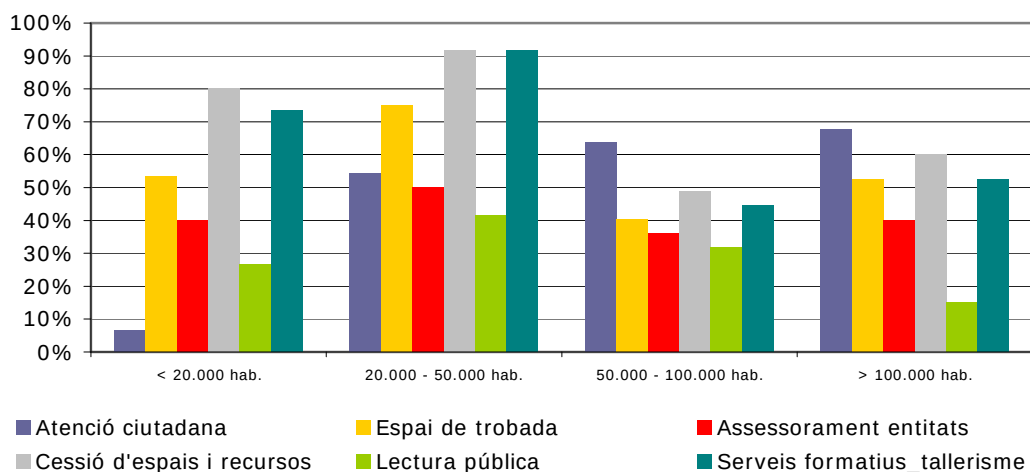
En uns municipis i altres, la gestió de projectes de desenvolupament cultural local per part d'entitats es tradueix, la majoria de les vegades, en casals o hotels d'entitats autogestionats, en els quals són els mateixos grups residents els que s'organitzen per tenir l'espai obert unes determinades hores (o bé es distribueixen claus per a totes), i, de vegades, organitzen cursos i tallers que s'imparteixen al mateix centre.

La presència de la gestió social, a més, és proporcionalment més elevada en municipis de 5.000 a 20.000 que a la resta de grups, malgrat que en aquesta franja també es dona una presència molt important de la gestió pública des de l'Ajuntament (amb més del 70% de la gestió d'actuacions i equipaments vinculats al Desenvolupament Cultural Local).

4.2 Àmbit d'actuació dels CCP

Els serveis que s'ofereixen des dels Centres Culturals Polivalents (CCP) són diversos. Al gràfic 16 podem apreciar com, **als municipis menors de 50.000 habitants, els CCP principalment ofereixen espais i recursos, a més de serveis de formació i tallerisme. Als municipis més grans, sovint acullen també serveis d'atenció ciutadana**, a banda de constituir-se com a centres més especialitzats. Ara bé, les fórmules són tan diverses que no hi ha cap dels serveis que ofereixen que puguem afirmar que es troba en tots o pràcticament tots els centres culturals d'aquests municipis.

Gràfic 16. Serveis oferts pels centres culturals de proximitat

Font: Radiografia de CCP, realitzada pel Centre d'Estudis i Recursos Culturals l'any 2007¹³

¹³ Municipis inclosos a la radiografia de Centres Culturals de Proximitat: Badalona, Badia del Vallès, Berga, Canovelles, Castelldefels, Cornellà de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Gavà, Granollers, Igualada, L'Hospitalet de Llobregat, Manlleu, Manresa, Mataró, Mollet del Vallès,

Sembla lògic que el servei de lectura sigui un dels menys oferts per aquest tipus de centres, tenint en compte l'existència de la Xarxa de Biblioteques Públiques municipal, de forta implantació en el territori, i una legislació específica (Llei 7/1985, de 2 d'abril, reguladora de les bases del règim local), que obliga a tenir biblioteques als municipis de més de 5.000 habitants.

4.3 Òrgans de participació

Els òrgans de participació es constitueixen com l'eina bàsica que hauria de permetre a la ciutadania tenir un paper actiu en les polítiques culturals municipals. És el mitjà per excel·lència de la democràcia cultural, ja que dóna als ciutadans un espai i una oportunitat per participar en les decisions que es prenen en l'àmbit de la cultura a escala local.

En la mostra que s'ha seleccionat, **27 dels 47 municipis (57,4%) compten amb òrgans de participació**. En molts d'ells, el municipi compta amb més d'un òrgans de participació. Així, resulta força evident la importància que des dels municipis es dóna a aquest tipus d'òrgans que afavoreixen la participació ciutadana. No obstant això, en tots els casos, però encara més en aquells que existeix més d'un òrgan de participació per l'àmbit de la cultura, és molt important que les seves funcions estiguin ben definides i delimitades, i que els ciutadans que hi participen puguin copsar la utilitat de les seves aportacions.

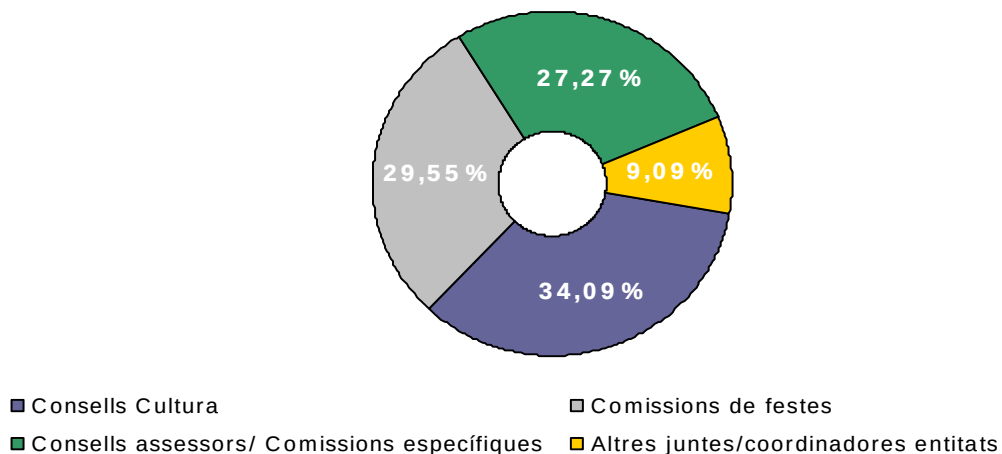
En cas contrari, pot succeir que els òrgans de participació s'acabin buidant de contingut, que existeixin formalment però a la pràctica no es reuneixin mai, o ho facin vegades comptades i amb una funció purament informativa.

Montcada i Reixac, El Prat de Llobregat, Rubí, Sabadell, Sant Boi de Llobregat, Santa Coloma de Gramenet, Santa Margarida de Montbui, Sant Cugat del Vallès, Sant Feliu de Llobregat, Terrassa, Vic, Viladecans, Vilafranca del Penedès i Vilanova i la Geltrú

Pel que fa al tipus d'òrgans de participació, **el més comú és comptar amb comissions de festes vinculades al cicle festiu del municipi, mentre que en general, els Consells de Cultura només funcionen en aquells municipis amb més població**, on s'han establert unes dinàmiques de treball a nivell més estratègic o en què aquestes s'han consolidat. Terrassa, amb un consell de cultura que compta amb 150 participants entre el plenari i les comissions de treball, n'és un exemple.

Així doncs, un 34,09% dels òrgans de participació de la mostra de municipis es correspon amb Consells de Cultura (gràfic 17), mentre que la resta es reparteix entre Comissions de festes (aproximadament un terç) i **Comissions específiques per a projectes o sectors concrets** (el 27,27%). El 9% restant correspondria a altres tipus de juntes o coordinadores d'entitats constituïdes per gestionar un equipament o un conjunt d'equipaments.

Gràfic 17. Tipologies dels òrgans de participació

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC (Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona)

Així, els municipis més petits opten per relacions informals i la creació de comissions per a actuacions concretes, majoritàriament per aquelles

vinculades al cicle festiu. En molts casos, la relació amb les entitats és molt directa i continuada, de manera que es veu necessari crear òrgans formals de participació, que podrien arribar a fer més difícil aquesta relació. Per exemple, el cas de Berga és molt significatiu d'aquesta manera de treballar, malgrat que en l'àmbit del teatre compten amb una taula de participació, de gran efectivitat a l'hora de resoldre conflictes.

La via de la participació informal pot ser molt positiva i, sobretot en poblacions petites, pot resultar molt més àgil que la constitució d'òrgans formals de participació, però cal controlar que, en aquells municipis on sí que existeixen aquests tipus d'òrgans, les decisions d'aquests no es vegin alterades per la participació informal, la qual cosa pot comportar que els primers perdin tota la seva legitimitat davant la ciutadania.

Els municipis que tenen entre 5.000 i 20.000 habitants, com també els del tram dels 20.000 als 50.000, opten de forma més habitual per la constitució de Consells de Cultura com a òrgans de participació (taula 11): entre un 40 i un 50% dels òrgans de participació d'aquests grups de municipis són constituïts com a tal. Ara bé, això no implica necessàriament que el Consell sempre tingui un paper actiu en les polítiques culturals locals; en algunes ocasions el seu rol és més aviat representatiu, i es limita a l'acceptació de les propostes que se li presenten.

La creació de comissions específiques per a determinats àmbits és més comú en els municipis més grans (representant més d'un 40% del total d'òrgans participatius d'aquest grup), seguit dels Consells de Cultura (que gairebé representen un 30%).

Taula 11. Òrgans de participació segons grandària dels municipis

	< 5.000	5.000 - 20.000	20.000 - 50.000	> 50.000
Consells Cultura	20,0%	50,0%	43,7%	28,6%
Comissions de festes	40,0%	25,0%	37,5%	14,3%
Consells assessors/ Comissions específiques	20,0%	25,0%	18,8%	42,9%
Altres juntes/ Coordinadores entitats	20,0%	0,0%	0,0%	14,2%
Totals	100,0 %	100,0 %	100,00 %	100,00 %

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC (Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona)

Així doncs, s'observa l'existència **d'un nombre important d'òrgans de participació constituïts formalment, però també d'un important volum de participació ciutadana que es dona fora d'aquestes estructures, a través de vies més informals.** En el cas de les comissions de festes i les comissions específiques, estariem parlant d'uns òrgans actius que tenen un paper important en les polítiques culturals del municipi, mentre que els Consells de Cultura, presents de forma significativa com a òrgan de representació en els municipis de 5.000 a 50.000 habitants, no sempre juguen el paper que els correspondria.

Sovint els processos de participació impulsats pels municipis no acaben de funcionar a causa de la poca implicació de la ciutadania: molt pocs assisteixen a les reunions, i a més és el mateix grup reduït de persones el que assisteix a totes, sigui quin sigui el tema tractat... Potser ara és el moment de replantejar els mecanismes "tradicionals" de dinamització comunitària. En aquest sentit, actualment tenim a la nostra disposició un seguit d'eines que poden facilitar la participació i complementar l'acció dels òrgans existents. Webs, xarxes socials, etc. poden afavorir la implicació de molts ciutadans que no poden –o no volen– assistir a una reunió o trobada en un horari i un lloc determinats. No es tracta tant de reemplaçar els mecanismes actuals, com de trobar l'equilibri

entre “l’encant de les trobades cara a cara” i les oportunitats que ens ofereixen les noves tecnologies.

Idees clau

- El desenvolupament cultural local s’identifica especialment amb les polítiques de base o de proximitat. Aquestes, sovint estan associades als centres culturals de proximitat o polivalents, que s’identifica específicament amb el desenvolupament cultural local.
- Els serveis que s’ofereixen des dels Centres Culturals Polivalents són diversos: als municipis menors de 50.000 habitants es compta amb espais i recursos, a més de serveis de formació i tallerisme. Als municipis més grans, sovint acullen també serveis d’atenció ciutadana, a banda de constituir-se com a centres més especialitzats.
- També hi ha municipis que opten per donar una orientació transversal a les polítiques de proximitat o de desenvolupament cultural local, de manera que no tenen equipaments específics.
- Els òrgans de participació juguen un paper clau en el context d’aquestes polítiques. En trobem en 27 dels 47 municipis seleccionats (57,4%). Es tracta de consells de cultura, comissions de festes, comissions específiques, coordinadores d’entitats, etc.
- Els municipis més petits opten per relacions informals i la creació de comissions per a actuacions concretes, mentre que, cada vegada més, els mitjans i grans es relacionen amb les entitats a través d’òrgans constituïts formalment, com els Consells de Cultura.
- El tipus de gestió predominant en l’àmbit de Desenvolupament Cultural Local és la gestió directa per part del mateix Ajuntament. Malgrat això, en els municipis més petits de 5.000 habitants, hi ha una tendència més evident a la participació d’altres entitats o empreses que col·laboren amb l’Administració Pública.

5. Suport a la creació

Cada vegada hi ha més consens sobre el valor social de la cultura i del sector cultural, així com el seu paper com a generador de desenvolupament econòmic. Les polítiques de foment de la creació, juntament amb el suport a les indústries culturals, s'estan configurant com les línies d'actuació més habituals de l'Administració en aquesta direcció. **A nivell local es treballa sobretot amb els creadors, mentre que les polítiques d'impuls de la indústria cultural s'assumeixen en la seva major part des de nivells superiors de l'administració** (Institut Català de les Indústries Culturals, programa d'Indústries Culturals del Ministeri de Cultura).

Ara bé, en alguns municipis grans també s'estan obrint algunes línies d'actuació en relació amb les empreses locals que treballen en els àmbits de la cultura i la creativitat. A Terrassa, per exemple, s'han començat a establir relacions amb productors audiovisuals, promotors de sales i altres agents relacionat amb les indústries culturals per tal de consensuar estratègies, vehicular les seves necessitats com a sector, definir polítiques de preus, etc.

Tal i com s'apuntava en un dels darrers documents del Consell d'Europa¹⁴, es reconeix que una inversió estratègica en la cultura i les indústries culturals és vital per aconseguir una societat més dinàmica i creativa i per crear llocs de treball, per la qual cosa hi ha una necessitat de facilitar el finançament i crear un teixit empresarial adequat per promoure el potencial de les polítiques culturals, fomentar la creativitat, promoure la diversitat cultural i el diàleg intercultural, l'accés i la participació a la cultura, la mobilitat dels artistes, la protecció de les obres culturals i dels creadors, així com el desenvolupament d'activitats culturals i de les indústries creatives¹⁵.

¹⁴ Council of the European Union, *Council conclusions on culture as a catalyst for Creativity and Innovation*: <http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/doc/CONS_NATIVE_CS_2009_08749_1_EN.pdf> [consulta: 28 juliol 2009].

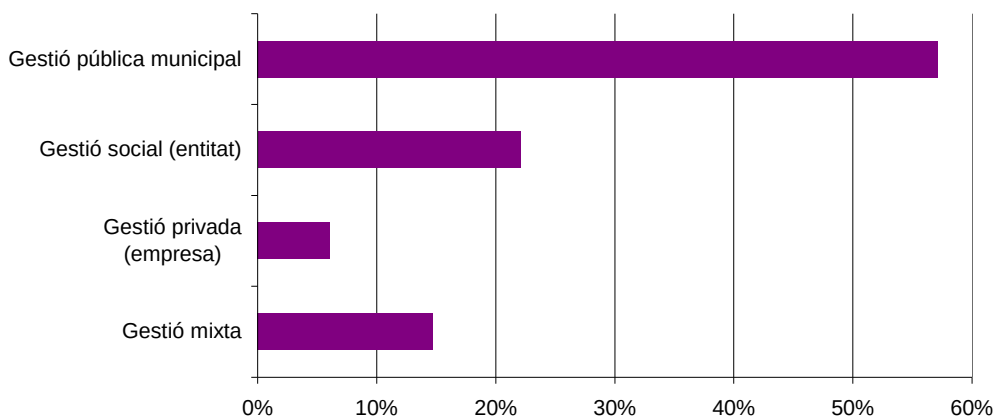
¹⁵ Vegeu Pau Rausell Koster (dir.) (2007): *Cultura. Estrategia para el desarrollo local*. Madrid: Agencia Española de Cooperación Internacional, pp. 37-80.

La importància, doncs, del sector cultural, posa de relleu la necessitat de recolzament a les indústries culturals i als creadors. Cal establir vincles entre uns i altres, i també amb les institucions públiques.

Tot i això, i tal i com s'ha assenyalat, de moment a escala local es treballa sobretot amb els creadors. **Les accions d'impuls de la creació artística, a escala local són impulsades per agents públics i privats a través d'un recolzament que promou una gran varietat d'àmbits culturals (arts visuals, teatre, dansa, etc.), i des de diferents vessants (formació i/o investigació, creació, producció, distribució i difusió).**

5.1 Impuls i gestió de les accions de suport a la creació

Gràfic 18. Tipus de gestió de les accions de suport a la creació

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC (Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona)

Tal i com reflecteix el gràfic 18, **la major part d'actuacions de suport a la creació són impulsades des de l'ajuntament o bé en col·laboració entre l'ajuntament i agents locals**, mentre que la iniciativa social i privada (d'entitat i empreses respectivament), és responsable de poc menys d'un terç de les mateixes. Es tracta, en general, d'entitats històriques amb molta experiència i dedicació a un àmbit concret

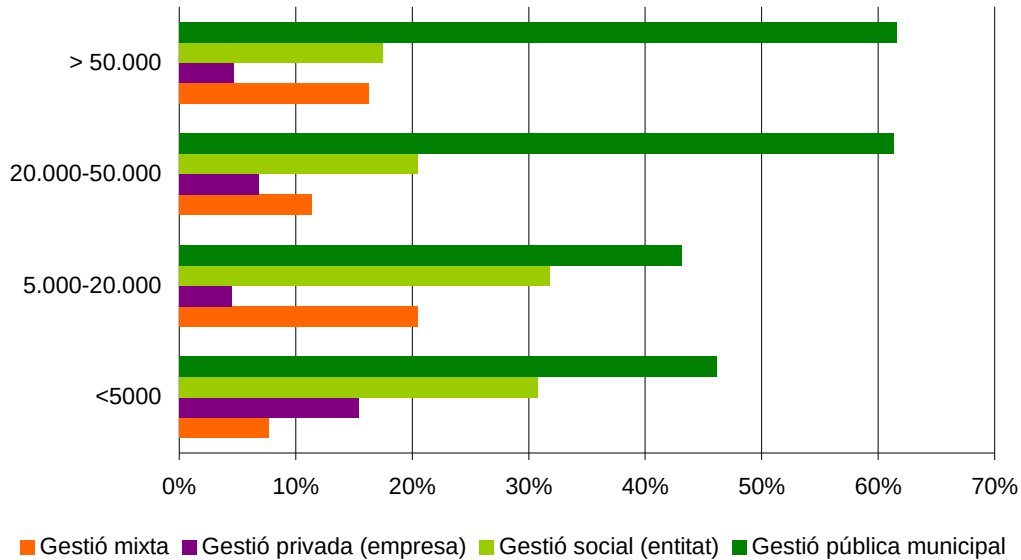
de la creació, i que col·laboren amb l'ajuntament en l'organització, la planificació i l'execució de la seva oferta formativa en aquest àmbit. És el cas dels municipis de El Prat, Berga, i de forma més minoritària, Vic.

Així, si ens fixem en les dades concretes (vegeu gràfic 18), més d'un 50% de les actuacions en matèria de suport són promogudes pel mateix Ajuntament, seguides per un 22% d'accions que són promogudes per les entitats. També existeix un volum gens menyspreable d'actuacions en què col·laboren Administració Pública i entitats, mentre que el paper de les empreses privades encara resulta poc significatiu en aquest sector.

Si analitzem aquestes dades en funció de la grandària dels municipis, no trobem diferències significatives en els resultats (gràfic 19). El que resulta destacable és que els municipis que tenen entre 5.000 i 20.000 habitants tenen uns percentatges més alts de gestió mixta en el suport a la creació (que implica una col·laboració Ajuntament-entitats), i en els municipis més grans de 20.000 habitants, més del 60% del suport a la creació és iniciativa de l'Ajuntament.

Complementàriament, als municipis de menys de 20.000 habitants la proporció de les accions impulsades per entitats és més important.

Gràfic 19. Tipus de gestió de les accions de suport a la creació segons grandària dels municipis

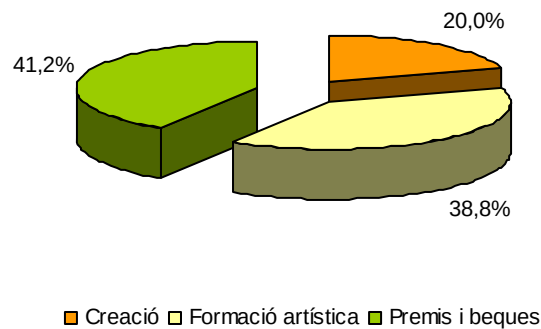

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC (Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona)

5.2 Àmbit de les accions de suport a la creació

Pel que fa al tipus d'accions que s'impulsen majoritàriament, als municipis estudiats hi ha una tendència a fomentar els premis i beques com a eina de suport a la creació i la majoria de municipis en fan ús de forma general. **Un 41,20% de les actuacions en matèria de suport a la creació són convocatòries de premis i beques, un 38,80% corresponen a formació (Escoles d'Art i de Música), mentre que el 20% restant es relaciona amb projectes específics de creació (vegeu gràfic 20).**

Gràfic 20. Tipologia de les accions de suport a la creació

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC (Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona)

Aquest tipus de projectes de suport a la creació amb un caràcter més global es plantegen en aquells municipis amb més recursos i, per tant, de més grandària. És el cas de Terrassa, per exemple, amb el projecte de comissariat Interferències, o Granollers amb els projectes de creació vinculats a Roca Umbert.

D'altra banda, l'opció d'acollir grups residents com a política de suport a la creació és encara poc habitual. Ho fan a Mataró (Can Xalant), i es farà als nous centres de creació territorials que promou el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat arrel del Pla d'Equipaments Culturals PECCat.

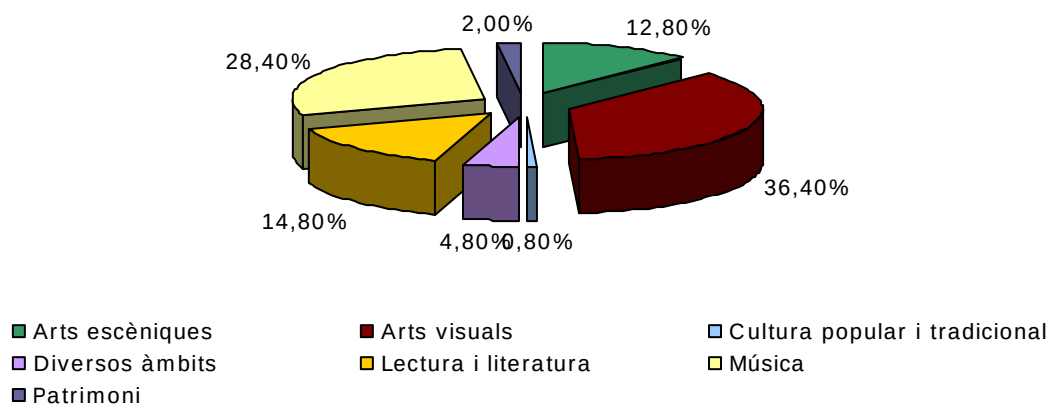
En aquest sentit, des de Sant Feliu de Llobregat s'estan mantenint contactes amb diversos organismes (Liceu, Institut del Teatre, Escola Superior de Cinema de Catalunya), amb l'objectiu d'obrir noves vies de col·laboració que inclouran l'establiment d'artistes en residència al municipi (cessió d'espais per a companyies de teatre residents a canvi que facin alguna actuació al municipi; promoció de creació audiovisual/musical d'autors novells, etc.). Es tracta d'aprofitar la situació estratègica del municipi, molt proper a Barcelona, i la disponibilitat d'espais municipals, per

obtenir una “rendibilitat” cultural i aconseguir fer del municipi un “viver” creatiu.

Altres opcions de suport a la creació van encaminades, més aviat, a la creació d'una oficina especialitzada de recolzament als artistes per afavorir la creació. Al Prat de Llobregat s'ha creat l'Oficina de Recursos Artístics, que es farà càrrec d'aquestes qüestions.

Si ens fixem en àmbits als quals es dona suport (gràfic 21), observem que les arts visuals són les més afavorides, amb un 36,40% del total d'actuacions. A continuació és la música qui rep un major suport, amb gairebé un 30%, i, ja de forma més minoritària, la lectura i les arts escèniques. Els altres àmbits gairebé no són presents en les actuacions de suport a la creació.

Gràfic 21. Suport a la creació per àmbits

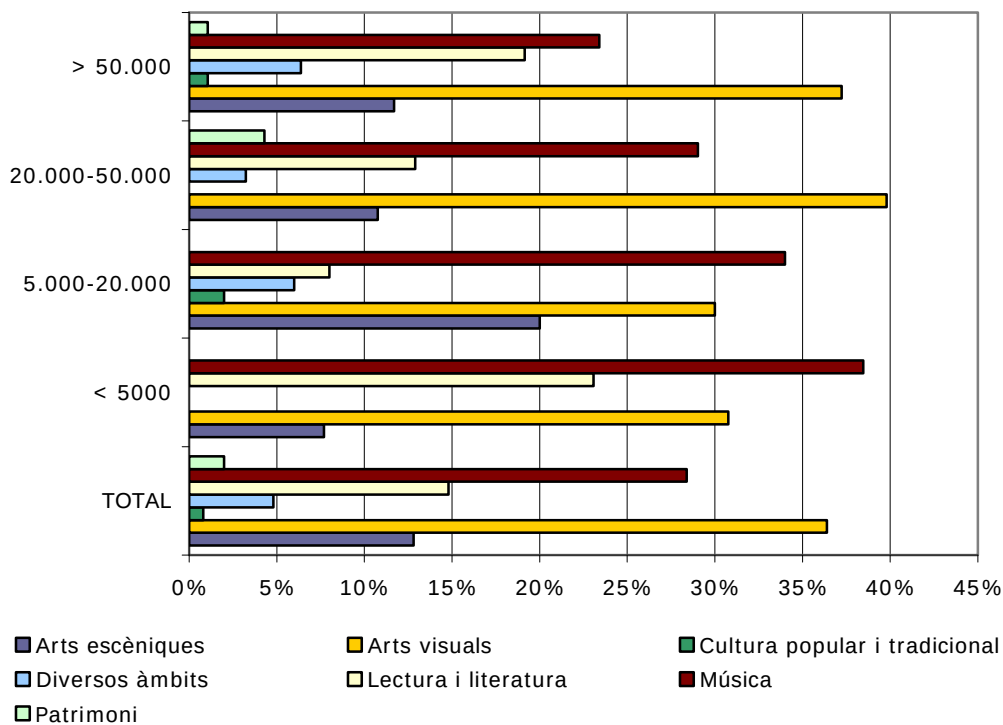
Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC (Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona)

La forta presència de les arts visuals i de la música respon al fet que s'han inclòs, entre les accions de suport a la creació, les escoles de formació artística (escoles de música i escoles d'art), donat que s'ha considerat que, malgrat que en la major part de casos no pertanyen formalment a l'àrea de cultura, cal tenir-les en consideració quan s'analitza l'actuació dels

ajuntaments en matèria de cultura. A més, la col·laboració entre els departaments de cultura i les escoles d'art és molt habitual (organització de concerts i recitals, exposicions participació dels alumnes de les escoles en actes culturals del municipi, etc.).

Les accions de suport a la creació vinculades a l'àmbit de la lectura són, en la seva majoria, premis i concursos literaris, mentre que aquelles etiquetades com a "patrimoni cultural" corresponen més aviat a beques o altres accions de suport a la recerca vinculada al patrimoni cultural dels municipis.

Gràfic 22. Suport a la creació per àmbit i grandària del municipi

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC (Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona)

Si tenim en compte aquesta distribució en funció de la grandària dels municipis (gràfic 22), observem com en els més petits, la música és l'àmbit

a què es dóna més suport. Possiblement, tal i com s'ha indicat, l'explicació rau en l'existència d'escoles de música o altres institucions de formació musical en la majoria de municipis. A continuació són les arts visuals les més afavorides, seguides de la lectura, d'acord amb la tendència general.

Els municipis de la franja dels 5.000 als 20.000 habitants tenen un compostament gairebé paral·lel als anteriors, tot i que, en aquests, apareixen les arts escèniques com a tercer àmbit més important al qual es dóna suport en comptes de la lectura. L'explicació més lògica es trobaria en l'existència d'una gran oferta formativa a nivell teatral en aquests municipis.

Als municipis mitjans i grans, en canvi, les arts visuals són les més afavorides per les polítiques de suport a la creació, seguides de la música. Una major existència de premis i beques vinculats a aquest àmbit fan perdre pes a la formació com a àmbit de suport prioritari en aquests municipis.

A més, resulta destacable que, en l'àmbit de la cultura popular i tradicional, no es donin polítiques de suport directe en municipis de menys de 5.000 habitants i en els que es troben en la franja de 20.000 a 50.000 habitants. En general, aquest suport es fa a través de subvencions a les entitats vinculades a la cultura popular i tradicional, i no tant com a política de suport específica.

Igualment, als municipis més petits tampoc trobem polítiques de suport que incloguin diversos àmbits, fet que és més comú en municipis de més grandària, mentre que els petits tendeixen a afavorir sectors més específics.

Idees clau

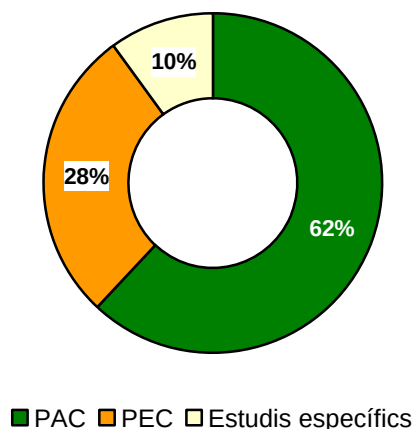
- Les accions d'impuls de la creació artística a escala local són impulsades per agents públics i privats a través d'un recolzament que promou una gran varietat d'àmbits culturals (arts visuals, teatre, dansa, etc.), i des de diferents vessants (formació i/o investigació, creació, producció, distribució i difusió).
- La major part d'actuacions s'impulsen des de l'ajuntament o bé en col·laboració entre l'ajuntament i agents locals.
- Resulta destacable que els municipis que tenen entre 5.000 i 20.000 habitants tenen uns percentatges més alts de gestió mixta en el suport a la creació i en els municipis més grans de 20.000 habitants, més del 60% del suport a la creació és iniciativa de l'Ajuntament. Complementàriament, als municipis de menys de 20.000 habitants la proporció de les accions impulsades per entitats és més important.
- Pel que fa al tipus de accions de suport a la creació, trobem que un 41'29% es refereix a convocatòries de premis i beques, un 38,80% correspon a formació (Escoles d'Art i de Música) i que el 20% restant es relaciona amb projectes específics de creació.
- Si ens fixem en els àmbits als quals es dona suport observem que les arts visuals són les més afavorides, amb un 36,40% del total d'actuacions, seguides de la música, amb gairebé un 30% de suport, i, de forma més minoritària, la lectura i les arts escèniques.

6. Planificació estratègica, comunicació i cooperació intermunicipal

6.1 Planificació estratègica

Cal remarcar, abans d'encetar l'apartat sobre planificació estratègica als municipis, que, en aquest aspecte, la mostra de municipis triats per a l'estudi presenta un clar biaix, donat que es tracta, en pràcticament tots els casos, de municipis que han realitzat com a mínim un procés de planificació estratègica amb el Centre d'Estudis i Recursos Culturals de l'Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona: Un 62% han estat un Pla d'Acció Cultural, un 28% un Pla d'Equipaments Culturals, i un 10% assessoraments específics sobre un aspecte determinat de les polítiques locals de cultura.

Gràfic 23. Processos de planificació estratègica realitzats pels municipis amb el CERC

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Programa d'Assessoraments del CERC (Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona)

Ara bé, el fet que aquests municipis hagin encarregat un Pla d'Acció Cultural, un Pla d'Equipaments Culturals o un estudi específic al CERC no implica necessàriament que hagin incorporat la planificació estratègica al seu treball diari. Tot i que no podem donar dades precises que corroborin

aquesta afirmació, donat que es tracta de percepcions més que no pas fets quantificables, van ser **pocs els ajuntaments que, durant les entrevistes, van mostrar una tendència a sistematitzar la planificació, l'execució i l'avaluació de les polítiques de cultura.**

El que es fa en la major part dels casos és adquirir un seguit de compromisos que es recullen al Pla d'Acció Municipal, però, fora d'algunes excepcions, no es fan processos de planificació específics per a la cultura de manera habitual i sistemàtica.

Encara més, **l'avaluació de les actuacions culturals és la gran assignatura pendent.** En general és inexistent i en molts pocs casos els municipis en fan un ús sistemàtic. Sí que tenen, alguns, indicadors de determinats aspectes concrets (però parcials) de l'actuació en cultura, com ara de l'assistència al teatre, indicadors de satisfacció dels usuaris dels centres cívics o algun altre servei cultural, etc.

L'aplicació de sistemes d'avaluació de les actuacions culturals es troba amb dos grans impediments:

- 1) Per una banda, hi ha una manca de cultura avaluativa –no únicament en l'àmbit de la cultura-, en molts casos no s'entén quina ha de ser la finalitat de la mateixa, o, en tot cas, no es veu clar que els seus resultats hagin de tenir una repercussió directa o positiva sobre les estratègies, en les actuacions o en la presa de decisions.
- 2) Per una altra banda, un bon sistema d'avaluació requereix una gran quantitat de recursos (econòmics però també de temps i personal) que, en la majoria de casos, no existeixen. Amb prou feines hi ha recursos per programar i desenvolupar l'activitat cultural, com perquè el responsable pugui dedicar-se, a més, a fer-ne l'avaluació.

Això no obstant, alguns dels municipis estudiats comencen a veure la importància i la necessitat de l'avaluació per a complementar i completar els processos de planificació estratègica de la cultura. Per exemple, Granollers fa un seguiment continu de projectes com Roca Umbert, tot i que no es desenvolupen indicadors, i a més està començant a implantar un sistema d'indicadors quantitatius a determinats equipaments (com el teatre).

Terrassa també elabora memòries d'avaluació anuals per als cercles d'arts escèniques; i la xarxa de centres cívics del Prat de Llobregat compta amb unes dinàmiques de planificació ben establertes (gestió per projectes), que es desenvolupen conjuntament entre els tècnics municipals i les empreses que gestionen aquests centres. Al Prat, així doncs, treballen segons uns objectius marcats per a un període de 3-4 anys, i fan un seguiment de l'evolució del projecte any a any a través d'un sistema d'indicadors. La voluntat dels responsables de la cultura és estendre aquest tipus de procés a la resta de serveis culturals del municipi.

A escala municipal, l'interès de desenvolupar un sistema d'indicadors culturals rau en la possibilitat d'incorporar una nova eina per a la planificació, el seguiment i l'avaluació de les polítiques locals de cultura. La Federació Internacional de Consells d'Art i Agències Culturals (IFACCA), un dels organismes que més ha investigat sobre indicadors culturals, identifica quatre usos principals dels indicadors¹⁶:

- *Seguiment i avaluació de les polítiques i accions*
- *Instrument d'anàlisi i coneixement*: els indicadors com a eina per a l'aprenentatge, l'adaptació i el canvi, poden ser de gran utilitat en la presa de decisions i la planificació de les polítiques culturals.
- *Efectes estratègics*: Es qualifica d'efectes estratègics o ús indirecte dels indicadors la influència que pot tenir la introducció de mecanismes de control com els indicadors sobre els agents i

¹⁶ IFACCA (International Federation of Arts Councils and Culture Agencies), Informe d'Art núm.18 (2005). *Indicadores Estadísticos para Políticas de Arte*.

organismes culturals. Christopher Madden, afirma que la sola introducció d'un sistema d'indicators pot influenciar el que s'està mesurant.

Las estadísticas y sus sistemas de indicadores no son algo neutro o ajeno al proceso que muestran, sino que su capacidad de espejo y diagnóstico hacen de ellas un instrumento más de las políticas de transformación.

L. Bonet (2004), *Reflexiones a propósito de Indicadores y Estadísticas Culturales*

- *Justificació i rendiment de comptes:* finalment, i com un segon cas d'ús indirecte dels indicators, sovint són utilitzats per justificar determinades polítiques, decisions o accions a partir de les dades objectives que aporten.

6.2 Comunicació

Els últims anys les la comunicació ha entrat en un període de grans canvis. Així com eines com els correus electrònics, la cerca d'informació i documentació per internet o la difusió d'activitats a través d'SMS es van incorporar ràpidament a les dinàmiques de treball de les institucions públiques i privades, van quedar fora de les mateixes altres elements d'aquesta "revolució" de la comunicació més vinculats a les xarxes socials i a usos d'internet que inicialment es va considerar que pertanyien a l'àmbit de la comunicació privada. Ens referim a eines com poden ser els blogs, facebook, linkedin o twitter.

No obstant això, i vista la gran extensió d'aquestes noves eines de comunicació entre una part important de la població, les administracions públiques han començat a incorporar alguns d'aquests elements a les seves estratègies de comunicació amb la ciutadania, tot i que de manera molt desigual.

Així doncs, **les polítiques de comunicació de molts ajuntaments estan immerses en un moment de trànsit** del format paper al format electrònic. La major part de municipis estan plantejant estratègies de comunicació mixtes: encara no s'ha abandonat l'agenda cultural en paper, la distribució de cartells, o la publicació en els butlletins municipals, però al mateix temps s'estan obrint nous canals de comunicació a través de les xarxes d'internet i de telefonia mòbil (mailings, sms, facebook,...).

Un dels principals entrebancs amb què es troba l'administració pública amb aquest tipus de comunicació i de distribució de la informació és el tractament de les dades personals. S'estan estudiant estratègies per complir amb la legislació vigent vinculada a la protecció de les mateixes.

En general, **les qüestions relatives a la comunicació són més aviat poc treballades des de les àrees de cultura. En molts casos es centralitzen des del Departament de Comunicació dels ajuntaments**, la qual cosa dificulta la creació d'estratègies pròpies de comunicació a nivell cultural. Al municipi del Prat disposen d'una persona de l'àrea de cultura dedicada exclusivament a la comunicació, però això no és el més habitual. Igualment, al Prat estan treballant per ampliar l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació a tota la població, a través d'un projecte anomenat *@tic*.

Destaca també el cas de Sant Feliu de Llobregat, amb un projecte de comunicació vinculat la ruta modernista que està basat en un ús molt innovador de la tecnologia.

D'altra banda, les televisions i ràdios locals tenen poc impacte a nivell comunicatiu, i sovint les pàgines web dels ajuntaments són poc clares i s'hi barreja tot tipus d'informació. A Premià de Mar, per exemple, estan intentant crear un web que aglutinaria tota la informació que es genera al municipi en format d'agenda (inclosa la informació cultural) i que seria independent del web institucional.

Tampoc es dóna, en general, una planificació de la comunicació. Tal i com hem anat veient, més enllà d'alguns casos concrets, els municipis analitzats encara estan lluny d'incorporar els processos de planificació estratègica (inclosos plans de comunicació) a les seves dinàmiques de treball, com a punt de partida de totes les accions en matèria de cultura.

6.3 Cooperació intermunicipal

Pel que fa a la cooperació intermunicipal, existeixen diversos projectes que s'estan desenvolupant en els municipis objecte de l'estudi. Alguns dels projectes que es podrien destacar són els següents:

Taula 15. Projectes de cooperació intermunicipal

Programes de Cooperació Intermunicipal	Municipis participants
Xarxa de Cases de la Música	L'Hospitalet de Llobregat, Manresa, Mataró, Salt, Terrassa
Fira de la Maduixa. La Vallalta	Sant Iscle de Vallalta, Sant Cebrià de Vallalta, Sant Pol de Mar
Cicle de concerts "Contrabaix"	Sant Feliu de Llobregat (impulsor), Castellbisbal, Molins de Rei, L'Hospitalet de Llobregat, El Prat de Llobregat
Escola de Música	Navarcles, Sant Fruitós de Bages
Escola de Música	Collbató, Esparreguera
Xarxa Transversal d'activitats culturals	Figueres, Girona, Granollers, La Seu d'Urgell, Lleida, Manresa, Mataró, Olot, Perpinyà, Reus, Sant Cugat del Vallès, Tarragona, Tortosa, Vic, Vilanova i la Geltrú
Museu de la Torneria de la Vall del Ges	Torelló, Sant Vicenç de Torelló, Sant Pere de Torelló
Idensitat	Manresa, Calaf, Mataró, El Priorat
Primavera de les Arts	Arenys de Mar, Arenys de Munt, Caldes d'Estrac, Canet de Mar, Sant Cebrià de Vallalta, Sant Pol de Mar
Projecte Baronia	Centelles, Sant Martí de Centelles, Balenyà, Tagamanent, Sant Quirze Safaja
Premi Escobar de gènere de còmic	Granollers, Parets del Vallès

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del programa d'assessoraments del CERC (Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona)

Per una banda, trobem municipis de dimensions reduïdes que inicien processos de col·laboració o cooperació per compartir recursos i tenir la possibilitat d'oferir uns serveis cultural que de forma independent no podrien oferir. És el cas de les escoles de música a Navarcles-Sant Fruitós i Collbató-Esparreguera, o el Museu de la Torneria de la Vall del Ges.

També hi ha municipis que ofereixen una programació cultural conjunta a nivell comarcal (Primavera de les Arts, Cicle de concerts "Contrabaix"). En alguns casos, però, la col·laboració es limita a la comunicació o difusió de les accions, mentre que l'organització de les mateixes es fa des de cada municipi de manera autònoma. D'altres vegades sí que es genera una xarxa on la cooperació és més àmplia.

Però el més comú és que la cooperació intermunicipal tingui una vessant de foment de la creació per promocionar els artistes locals (Xarxa de Cases de la Música, Xarxa Transversal, Idensitat), sobretot vinculada a ciutats de grandària mitjana, tot i que també trobem diversos municipis que, independentment de la seva grandària, col·laboren per a projectes concrets (Fira de la Maduixa de la Vallalta, Projecte Baronia, Premi Escobar).

Malgrat tot, són els municipis més grans els que habitualment participen d'aquest tipus de xarxes, que en molts casos tenen una escala nacional o internacional, per la qual cosa la repercussió que poden tenir a nivell local no és gaire visible. En alguns casos, però, la vinculació a xarxes d'aquest tipus respon més a una voluntat de ser-hi, de saber què passa, que no pas a una participació activa o propositiva.

Així doncs, es percep un ús diferent dels projectes de cooperació intermunicipal en funció de la grandària del municipi: per als més petits, aquest tipus d'accions suposen una oportunitat de compartir i racionalitzar recursos a través de la creació de sinèrgies i la generació d'economies d'escala; mentre que per als municipis mitjans i grans implica l'oportunitat de donar a conèixer artistes locals arreu del país i integrar-se

en xarxes –nacionals o internacionals- de ciutats similars per fer projectes conjuntament.

Ara bé, en termes generals, **els projectes de cooperació intermunicipal no es contemplen com una opció prioritària dins de les polítiques culturals municipals**, donat que el benefici o l'impacte directe per al municipi no s'aprecia fàcilment a curt o mitjà termini.

Més enllà de projectes concrets, la lògica de la racionalització d'esforços, recursos i energia al territori exigiria unes dinàmiques de col·laboració entre municipis propers que fossin permanents i sistemàtiques. Només així es podrien assolir objectius com, per exemple, el de disposar d'una xarxa d'equipaments culturals distribuïts pel territori de manera equilibrada, en lloc de tenir-los tots concentrats a les grans ciutats.

Idees clau

- Van ser pocs els ajuntaments que, durant les entrevistes, van mostrar una tendència a sistematitzar la planificació, l'execució i l'avaluació de les polítiques de cultura.
- Encara més, l'avaluació de les actuacions culturals és la gran assignatura pendent. Això no obstant, alguns dels municipis estudiats comencen a veure la importància i la necessitat de l'avaluació per a complementar i completar els processos de planificació estratègica de la cultura.
- Pel que fa a les polítiques de comunicació, trobem que estan immerses en un moment de trànsit del format paper al format electrònic, front al qual la major part de municipis estan plantejant estratègies de comunicació mixtes.
- En general, les qüestions relatives a la comunicació són més aviat poc treballades des de les àrees de cultura.
- Respecte a la cooperació intermunicipal, es percep un tractament diferenciat en funció de la grandària del municipi.

- En termes generals, aquests projectes no es contemplen com una opció prioritària dins de les polítiques culturals municipals.

7. Quadre de comandament

7.1. Introducció històrica i metodològica

A continuació s'inclou un quadre de comandament: s'ha situat sobre uns gràfics de coordenades les accions més rellevants en matèria de cultura dels 10 municipis en els quals s'ha fet un treball més en profunditat.

Aquests municipis són: Berga, Piera, Vic, Premià de Mar, Sant Feliu de Llobregat, Manresa, Granollers, El Prat de Llobregat, Santa Coloma de Gramenet i Terrassa.

La plasmació gràfica del quadre de comandament consisteix en la definició d'uns eixos de coordenades a partir de dues parelles de conceptes que s'han posat en relació. D'una banda, la parella *difusió cultural / conservació del patrimoni* amb *creació*. De l'altra, la parella formada per les nocions de *democratització de la cultura* i *democràcia cultural*.

La parella *difusió cultural / conservació del patrimoni* està situada a l'eix horitzontal. Entenen per *difusió i conservació del patrimoni* aquelles actuacions vinculades fonamentalment a equipaments escènics, museus, espais d'art, centres d'interpretació i biblioteques, i també els esdeveniments que, sense estar associats a equipaments concrets, estan orientats a l'exhibició cultural o artística (la major part dels festivals així com moltes de les activitats del cicle festiu i vinculades a la cultura tradicional i popular).

A l'altre extrem de l'eix hem situat la *creació*, que recull aquelles actuacions que busquen una implicació ciutadana més enllà de la pura assistència o observació -i gaudi. També s'hi inclouen les actuacions vinculades a les empreses o indústries culturals –producció cultural. Així doncs, considerem com a *creació* tant les accions orientades a l'impuls de la creativitat i la participació cultural a nivell professional (escoles de formació

artística, premis, beques i alguns concursos), com les tenen un caràcter més amateur (cursos, tallers, etc).

Pel que fa a l'eix vertical, tenim, a l'extrem superior, els serveis i equipaments que s'orienten cap a una democratització de la cultura, mentre que a l'extrem inferior hem situat les accions més properes a la noció de democràcia cultural, o cultura de proximitat.

Tots quatre conceptes – *difusió cultural / conservació del patrimoni, creació, democratització de la cultura i democràcia cultural*- tenen a veure amb unes determinades concepcions o visions històriques de les polítiques culturals, que es resumeixen a continuació.

L'expressió **democratització de la cultura**, popularitzada per l'Estat Francès als anys 60, es refereix, a grans trets, a l'objectiu fonamental de les polítiques culturals d'aquell moment: possibilitar l'accés de tots els ciutadans a la cultura (entesa com al conjunt de les arts i les lletres, el que en aquell moment s'anomenava *alta cultura*).

A l'origen d'aquests programes de popularització de les arts erudites està la idea que els diversos sectors de la població podrien tenir interès a accedir a aquestes formes culturals si s'empressin els instruments adequats d'educació, sensibilització i acostament de les mateixes. Els resultats d'aquestes polítiques es materialitzen en l'ampliació del nombre d'espectadors de les arts en totes les seves formes (arts escèniques, arts plàstiques, literatura). L'objectiu fonamental esdevé, així doncs, el de la creació de públics culturals.

Aquest paradigma és substituït, uns anys més endavant, pel de **democràcia cultural**, que amplia el camp d'actuació de les polítiques culturals en dos sentits: d'una banda, amb una revisió del concepte de cultura: cultura ja no fa referència estrictament a les arts i les lletres sinó que incorpora noves connotacions que la acosten a la definició antropològica de la cultura comentada en apartats anteriors d'aquest treball. Les polítiques culturals comencen a fixar-se en la diversitat cultural, el

desenvolupament de les comunitats, i, en definitiva, tots aquells acostaments a la cultura amb una perspectiva més social, més sociocultural.

Per una altra banda, des de les posicions de la democràcia cultural es defensa l'accés a la cultura de tota la població com a agent actiu. Fent un símil amb l'esquema bàsic de la comunicació (emissor, receptor, canal i missatge), el conjunt dels ciutadans passa de ser receptor del missatge cultural a ser alhora emissor i receptor. Tot plegat implica, en aquell moment, la necessitat de descentralitzar les polítiques culturals i de donar més protagonisme als ajuntaments en aquesta matèria. Ara bé, aquest "nou tarannà" no sempre va acompanyat d'una "nova" dotació de recursos per als municipis...

Als anys 80, la crisi de les estratègies "socialitzadores" de la dècada anterior i el creixent convenciment que la població expressa millor les seves preferències a través del mercat suposa un impuls per a les indústries culturals i l'entrada del sector privat com un actor rellevant en matèria de cultura.

Altres factors com la crisi econòmica, d'una banda, i la professionalització del sector cultural, de l'altra, contribueixen al desplaçament de les prioritats polítiques cap al desenvolupament econòmic. Apareixen conceptes com economia de la cultura, gestió i marketing culturals, o regeneració urbana a través de la cultura. Aquesta visió econòmica –o economicista– de la cultura es tradueix, des de l'Administració, en actuacions com la rehabilitació del patrimoni o el foment del turisme cultural amb la voluntat de generar dinamisme econòmic.

Els anys 90 arriben precedits per la caiguda del mur de Berlín, la desaparició del teló d'acer, la mundialització i la crisi de l'Estat del Benestar. En aquest context, la preocupació dels poders locals per l'exclusió social, i la necessitat, cada vegada més urgent, de fer front als reptes posats per la creixent diversitat social i cultural dels pobles i ciutats, porten a la recuperació d'unes polítiques més properes a les tendències de la

democràcia cultural, amb el paradigma de la cultura de proximitat. D'aquesta manera es torna a posar l'accent en la dimensió transformadora de la cultura en relació a la cohesió social i a la millora de la convivència ciutadana.

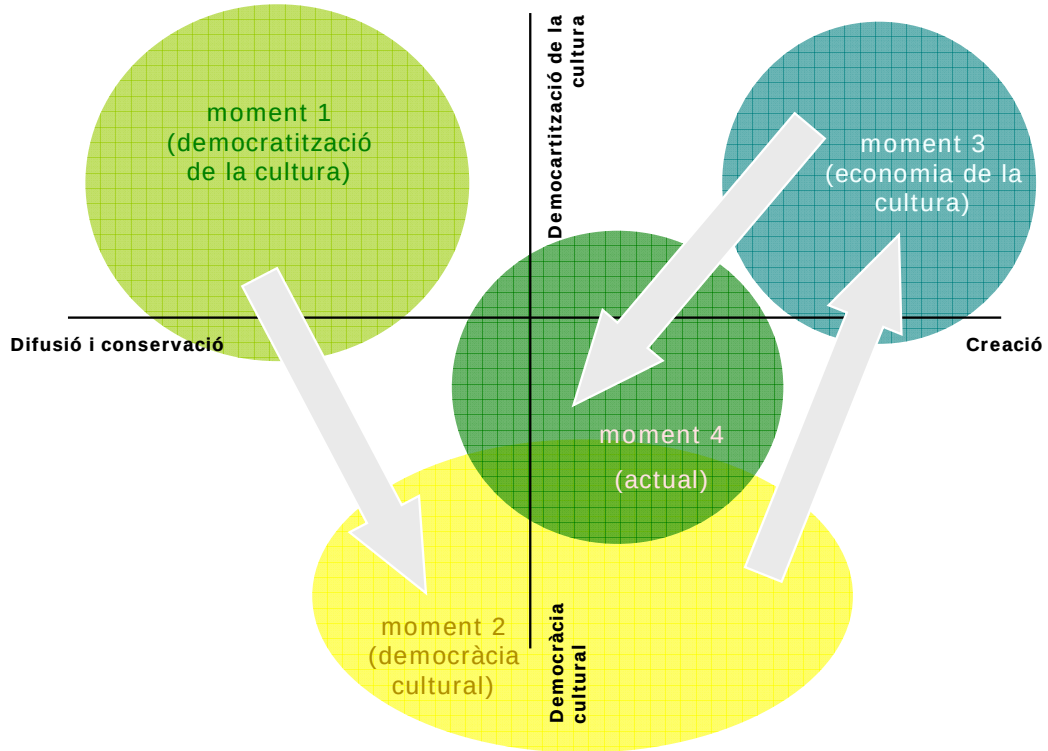
En el rerafons d'aquest retorn –parcial- a les tesis de la “sociocultura”, hi ha la convicció que les polítiques culturals han de trobar un punt d'equilibri entre interès públic i privat, evitant caure en una excessiva institucionalització de la cultura, però sense deixar tampoc que sigui el mercat el que “prengui totes les decisions” en matèria de cultura.

Al llarg de l'última dècada, a més, s'ha incorporat a aquesta visió la nova consideració de la cultura com un dels pilars del desenvolupament sostenible¹⁷. La ràpida evolució de les tecnologies de la informació, amb l'arribada de les xarxes socials i la comunicació 2.0 ha reforçat el paper de la ciutadania com a emissor de missatges i continguts culturals.

Així doncs, si féssim una aproximació de l'evolució de les tendències predominants de les polítiques culturals pels nostres eixos de coordenades, tindríem un recorregut si fa no fa així:

¹⁷ Corrent de pensament generat a partir de la publicació de l'obra de Jon Hawkes, 2001 “The Fourth Pillar of Sustainability: Culture's Essential Role in Public Planning”, Paperback.

Gràfic 24. Tendències en política cultural des dels anys 60 del segle XX

Font: Elaboració pròpia

Tots aquests paradigmes i tendències han anat fent un “pòsit” en l’acció cultural local, de manera que les polítiques culturals d’avui són una suma de totes elles: tot i que les línies d’actuació prioritàries puguin variar substancialment d’uns municipis a uns altres, tots ells són hereus de l’època en què la cultura passava per tenir teatre, museu i biblioteques; i d’aquella altra en què el nucli de l’activitat es va traslladar als centres cívics i als carrers, amb les entitats com a actors principals; i també d’aquella que va girar la mirada cap a les empreses i el turisme cultural, o del ressorgiment de la cultura de proximitat o, evidentment, de l’eclosió de les xarxes socials i els discursos que vinculen la cultura amb el desenvolupament sostenible.

L’objectiu del quadre de comandament que trobareu a continuació és, doncs, donar una visió general de les línies d’acció –prioritàries o no-

presentats a l'actuació en cultura dels ajuntaments analitzats, en relació a aquests paradigmes. El quadre ha de permetre copsar, en una sola mirada, l'orientació general de les polítiques locals de cultura del conjunt de municipis analitzats, pel que fa als paràmetres *difusió cultural i conservació del patrimoni – creació*, i *democratització de la cultura i democràcia cultural*.

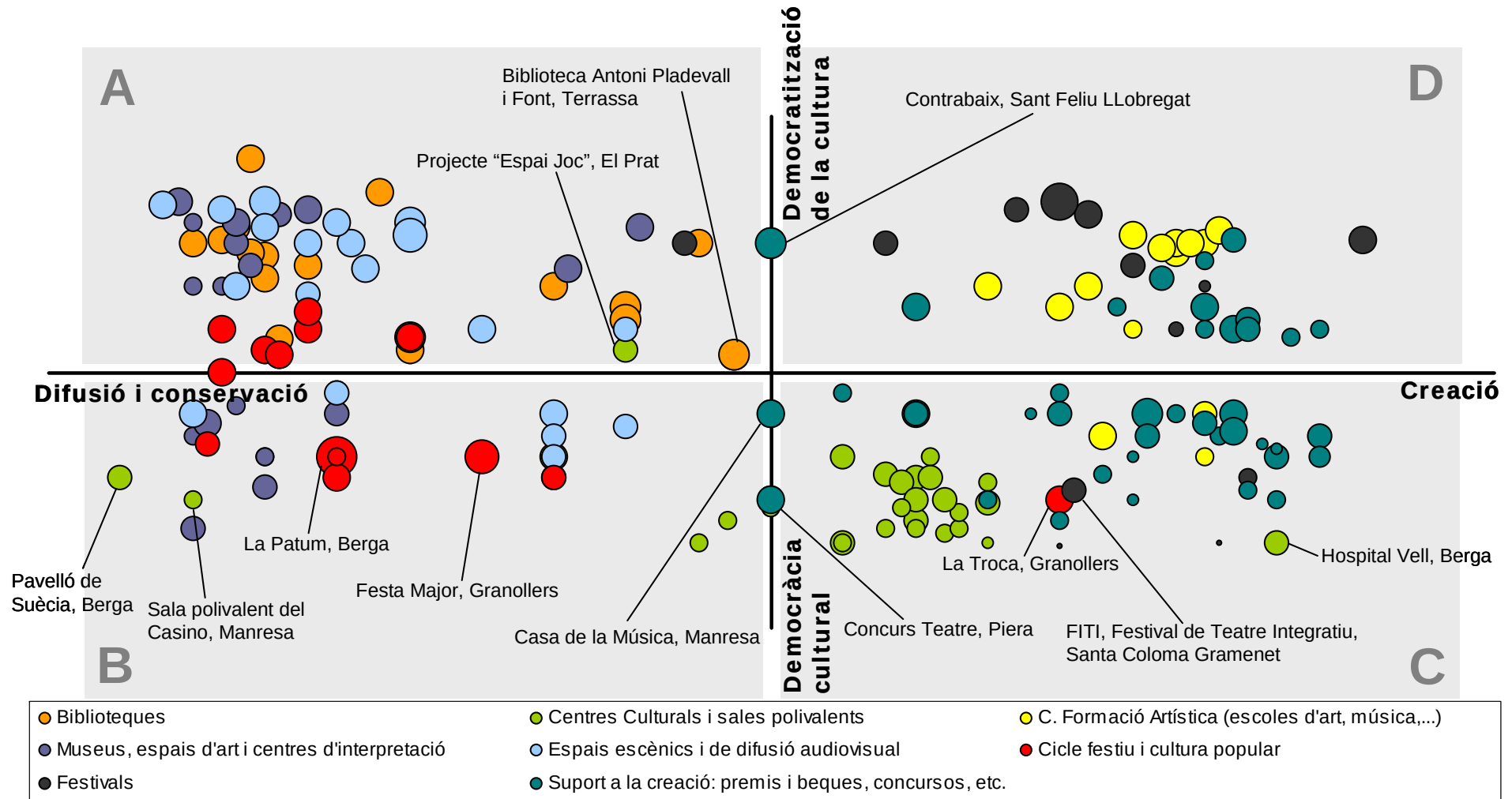
El procediment seguit ha consistit en situar cadascuna de les accions d'aquests ajuntaments en cultura (serveis i equipaments), en un punt d'aquests eixos de coordenades. La idea de fons és que hi ha molt poques actuacions que estiguin orientades exclusivament a la difusió, a la creació, als professionals de la cultura o a la ciutadania. La majoria d'elles, tot i tenir una orientació prioritària, també tenen algun component que les acostava als altres paràmetres.

Així doncs, les actuacions reben un valor que les situa en un punt entre la pura difusió i la pura creació; i un altre valor que les situarà en un punt més proper al quadrant de la democratització de la cultura o al de la democràcia cultural, segons si estan més orientades a l'oferta cultural professional o a la programació de ciutadans i entitats.

A més, les diferents accions s'han colorejat d'un o altre color segons el sector de la cultura al qual pertany cada una. Finalment, la grandària dels "cercles" que representen les accions depèn de la rellevància de cada una d'elles per al municipi i més enllà (a nivell de la província, nacional i internacional).

Per tal de facilitar la lectura, al quadre s'especifica quines són les accions que "surten de la norma", és a dir, aquelles que criden l'atenció, o bé per la rellevància que se'ls dóna, o perquè estan allunyades de les altres actuacions del mateix sector. A més i amb el mateix objectiu d'agilitzar la lectura i la interpretació del gràfic, s'ha assignat una lletra a cadascun dels quadrants dels eixos de coordenades. Així, al quadrant superior esquerra li correspon la lletra A, i, seguint l'ordre de les agulles del rellotge, als altres tres quadrants els corresponen les lletres B, C i D.

Quadre de comandament

7.2. Anàlisi i interpretació de les dades

En línies generals, al quadrant A (corresponent a les polítiques properes a la democratització de la cultura i a la difusió i a les accions de difusió i conservació del patrimoni cultural), hi trobem majoritàriament biblioteques, museus i altres espais dedicats al patrimoni, i també teatres i espais escènics. En conjunt, aquestes actuacions es corresponen amb aquella concepció de les polítiques culturals que posa l'èmfasi en l'accés de tots els ciutadans a les manifestacions de l'*alta cultura* (teatre, música, dansa, arts visuals i audiovisuals). Donat que les polítiques culturals van començar per elles, són les activitats que tenen una major tradició als municipis, i tal i com hem vist al llarg d'aquest treball, encara avui conformen el gruix de la programació, així com de la dotació d'equipaments, i sovint també dels pressupostos.

Això no obstant, també trobem teatres al quadrant inferior (B), corresponent a les activitats de difusió i conservació i a les polítiques de democràcia cultural; es tracta d'aquells espais escènics més centrats en l'exhibició de grups de teatre locals i altres entitats vinculades a la dansa o a les arts escèniques.

Molts d'aquests corresponen a equipaments escènics de titularitat social, que sovint tenen el seu origen en els nombrosos casinos i societats recreatives fundats per la burgesia a començaments del segle XX.

De la mateixa manera, alguns espais patrimonials, generalment col·leccions, s'han situat al quadrant B, amb les accions de democràcia cultural. Es tracta, en la major part dels casos, de col·leccions que pertanyen a particulars i que, o bé han estat donades a l'ajuntament, o bé compten amb algun tipus d'ajut per part del consistori per a la seva exposició pública.

Les activitats relacionades amb la cultura popular i tradicional i el cicle festiu també es situen entre els quadrants A i B, és a dir, entre la

democratització de la cultura i la democràcia cultural, sempre a la banda de la difusió, amb l'excepció de la Troca de Granollers, centre dedicat a la producció, formació i difusió de la cultura popular. En general, han quedat per damunt de l'eix de coordenades (al quadrant A) les festes majors, donat que una part important de les activitats es contracten a grups i companyies professionals, ja siguin músics, companyies de teatre, dansa, circ, animadors infantils, etc. En canvi, les activitats més vinculades a grups d'arrel tradicional, que sovint tenen un caràcter més amateur, han quedat al quadrant inferior.

A la banda de la creació trobem la majoria dels centres cívics, ateneus i centres culturals de proximitat, donat que, en la seva major part, centren l'activitat en els cursos i tallers, així com la cessió d'espais a entitats i ciutadans com a sales de reunions o com a locals d'assaig o de creació (pintura, escultura, música, etc.). Tanmateix, molts centres cívics tenen, alhora, una programació d'exposicions d'artistes locals i amateurs que, si no és estable, sí que és més o menys continuada, la qual cosa els situa en una zona bastant central de l'eix difusió i conservació–creació.

Només alguns centres utilitzats fonamentalment com a sala d'exposicions s'han situat clarament a la banda de la difusió i la conservació.

Donada la orientació d'aquests tipus de centres cap als ciutadans, i la seva vocació d'equipaments de proximitat, tots ells han quedat situats per sota de l'eix de coordenades, a l'àrea corresponent a les actuacions de democràcia cultural. No és en va que els centres cívics van ser una de les primeres manifestacions del canvi de tendència de les polítiques culturals en el moment que es van començar a defensar els valors socials de la cultura i la necessitat d'ampliar l'òrbita de les polítiques culturals més enllà de les arts i les lletres. Centres cívics, casals culturals i ateneus van ser –i són– espais creats expressament per facilitar l'expressió i la participació culturals, la descentralització de les accions i la relació directa entre els ciutadans i l'administració.

Al mateix quadrant, però, en general, tirant més cap a l'extrem dret de l'eix difusió – creació que no pas els centres culturals de proximitat, trobem les accions de suport a la creació (premis, beques, concursos, etc.). Ara bé, també hi ha algunes d'aquestes actuacions situades gairebé damunt de l'eix, al punt mig entre difusió i producció. Es tracta d'accions de suport a la creació on també hi ha un component d'exhibició molt important, com ara concursos de teatre o projectes de creació musical com el Contrabaix o les cases de la música.

També a la banda de la creació, però situades més aviat al quadrant superior dels eixos, corresponent a les accions de democratització de la cultura, trobem les escoles de formació artística, que són, fonamentalment, escoles d'art i escoles de música. El sentit de situar aquests centres al quadrant D és que s'ha considerat que tenen la vocació de formar els futurs músics i artistes "professionals", és a dir, els que entraran a formar part del mercat de l'art. Només algunes escoles que no imparteixen formació reglada s'han situat al quadrant de la producció cultural més amateur (quadrant C).

Finalment, els esdeveniments culturals més directament lligats a l'economia de la cultura són, entre tots els que promouen els municipis analitzats, el gran nombre de festivals que s'hi celebren. Els festivals tenen la particularitat, respecte de les altres activitats presents al quadre, que busquen explícitament l'assistència de públic forani. Gairebé tots els festivals s'han situat al quart quadrant dels eixos de coordenades, donat el seu component de foment de la creació i de cerca de rendibilitat, excepte alguns que tenen un caràcter marcadament local, o bé que tendeixen més cap a l'exhibició.

Podem observar, per tant, que aquest quadre de comandament corrobora a grans trets la tesi exposada prèviament, en afirmar que les polítiques de cultura dels municipis són, avui, la suma de les quatre tendències predominants exposades amb anterioritat, que han servit per definir els eixos de la nostra anàlisi.

A continuació reemplaçarem les actuacions del quadre de comandament per les idees o línies d'acció subjacents a aquestes accions. Totes elles beuen directament de les tesis de la democratització de la cultura, la democràcia cultural, l'economia de la cultura, o bé de les tendències teòriques més actuals, vinculades a l'economia del coneixement, la diversitat cultural, la sostenibilitat social i cultural, etc. Les polítiques culturals, avui, busquen l'equilibri entre tots quatre quadrants. Més enllà d'uns mínims "obligats", la preponderància d'un quadrant o un altre estableix les diferències entre les prioritats en política cultural dels municipis.

Gràfic 25. Línies d'acció de les polítiques culturals

A - Sistema d'equipaments culturals - Creació i fidelització de públics (programació cultural) - Difusió i conservació del patrimoni - Turisme cultural - Igualtat d'oportunitats en l'accés a la cultura	D - Promoció de les indústries culturals i creatives - Formació artística - Suport a la creació - Innovació
B - Suport a entitats - Participació ciutadana (òrgans de participació)	C - Suport a entitats - Desenvolupament cultural local - Centres culturals de proximitat - Xarxes socials i comunicació 2.0

D'aquesta manera, i tal i com hem vist al llarg del treball, trobem municipis on es dóna prioritat al quadrant A. Són, d'una banda, aquells en els quals el gruix de la política cultural pivota sobre els equipaments, o tots aquells en què les polítiques estan centrades en una programació professional d'arts visuals, audiovisuals i escèniques. O també els que fan una aposta forta pel turisme cultural, procurant tenir una oferta cultural atractiva per als visitants, fent del mateix municipi un "producte cultural".

Aquest tipus d'estratègia es canalitza, la majoria de les vegades, a través de la recuperació d'elements patrimonials, o bé de la programació (festivals).

D'altres ajuntaments, en canvi, tenen una línia d'actuació més centrada en els quadrants inferiors del quadre de comandament (B i C). Ens referim als municipis que han incorporat a les seves dinàmiques de funcionament el diàleg i la col·laboració amb les entitats i els agents locals, sovint a través de mecanismes formals de participació, però moltes vegades també a un nivell més informal. No es tracta només de dotar als agents locals d'espais i de recursos per al desenvolupament de les seves activitats, sinó també, i sobretot, de donar-los veu –i vot- en la definició de les actuacions de l'ajuntament pel que fa a la programació, la construcció o modificació d'equipaments culturals, les accions de suport a la creació, etc.

Al quadrant D es troben les accions més directament vinculades a l'economia de la cultura (foment de les indústries culturals, suport a la creació), i també les de formació artística. Totes elles estan presents, en major o menor mesura, en l'actuació dels municipis analitzats. Ara bé, en cap cas podem considerar que conformin el nucli de les polítiques locals de cultura.

Com a exemple de ciutats que centren les seves polítiques locals de cultura en aquest punt del quadre de comandament (quadrant D) trobaríem totes aquelles que han adoptat les tesis de les ciutats creatives. Les ciutats creatives es defineixen com a ciutats on es posa en relació els productes i serveis culturals “tradicionals” amb les indústries creatives i els agents locals de cultura. En la base d'aquestes actuacions, hi ha les tesis que relacionen directament la creativitat i el capital cultural amb la creació de llocs de treball, riquesa i, en definitiva, l'impuls del desenvolupament econòmic, cultural i social del territori. La clau d'aquesta de l'èxit d'aquestes polítiques rau en una associació efectiva entre les iniciatives pública i privada.

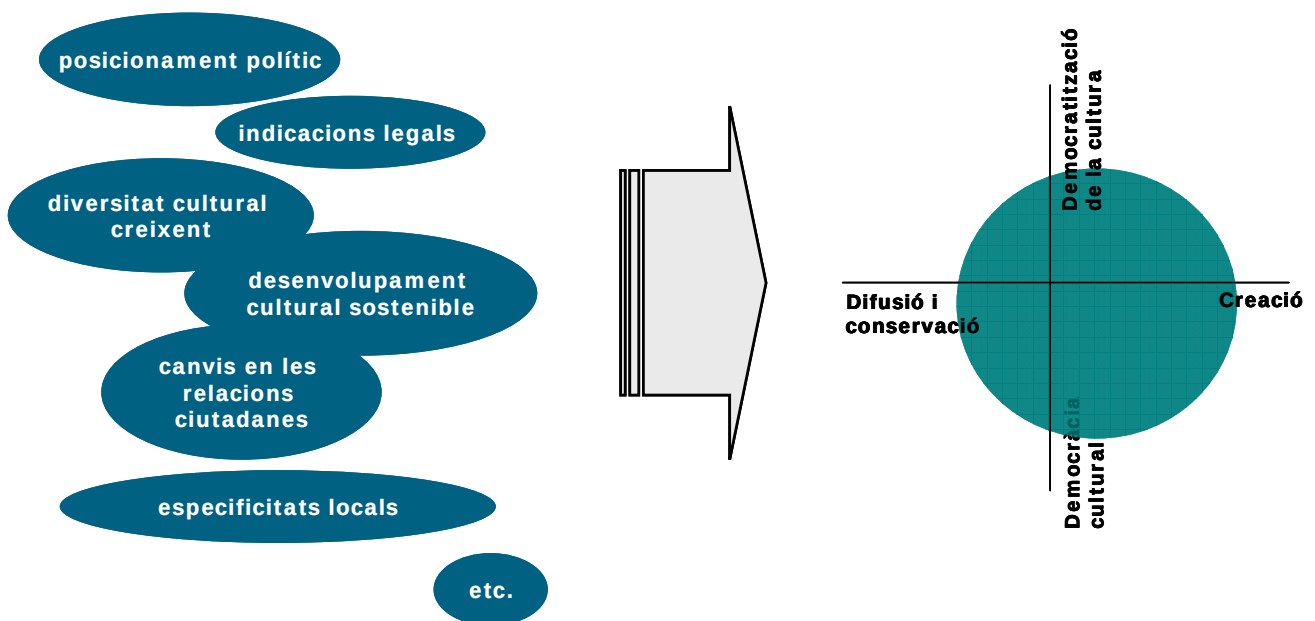
7.3. Els reptes de les polítiques culturals, avui

El disseny de les polítiques culturals, avui com en tots els temps, es troba amb un seguit de factors propis de cada època i de cada territori que condicionen fortament les decisions i marquen, en certa mesura, quin és el camí que cal seguir. A grans trets i parlant planament, podem definir les decisions sobre política cultural als municipis com un estira i arronsa entre quatre elements:

1. **Les “preferències” de qui ha de marcar les prioritats.** És a dir, el seu posicionament polític i ideològic.
2. **Uns mínims obligatoris** marcats per la llei de bases del règim local, i uns altres que no marca la llei sinó la tradició dels nostres pobles i ciutats però que són igualment “obligatoris”... Es tracta, fonamentalment, d'actuacions relacionades amb la lectura pública, la programació d'arts escèniques, la conservació del patrimoni local i el cicle festiu.
3. **Un seguit de “a priori” històrics –específics per a cada ajuntament-** que s'han de fer perquè així és com s'ha fet “sempre”, entenent “sempre”, la majoria de les vegades, pel temps transcorregut des de l'inici de la democràcia.
4. **Les circumstàncies socials i culturals dels nostres pobles i ciutats**, que sintetitzarem com un seguit de reptes que cal afrontar des de les polítiques culturals:
 - **Diversitat cultural creixent**, unida a la també creixent rellevància de les ciutats com a punt de trobada d'aquestes realitats.

- **Canvis en les relacions ciutadanes**, i entre els ciutadans i l'administració, donats, en gran mesura, pels nous usos de les tecnologies i les xarxes socials.
- I, en general, la necessitat de promoure un **desenvolupament social, cultural i econòmicament sostenible**, tot plegat amb una renovada visió de la creativitat, la innovació, la responsabilitat social i, en definitiva, **la dimensió transformadora de la cultura**.

Gràfic 26. El procés de presa de decisions en política cultural

7.4. Els reptes de la diversitat cultural

Efecte de diversos fenòmens recents – increment dels intercanvis i de la mobilitat, envelliment de les societats, agudització dels desequilibris, etc.- la multiculturalitat és, avui, una realitat reconeguda i cada vegada més assumida pels mateixos ciutadans, així com pels diferents nivells de l'Administració.

Quan diem que la societat catalana és diversa ens referim al fet que està formada per dones i homes de més de 176 nacionalitats¹⁸, que parlen quasi 300 llengües¹⁹ i més de 13 comunitats religioses²⁰. I aquests components de pluralisme no són blocs tancats i aturats en el temps: hi ha diversitat interna a cada col·lectiu: tots ells tenen coneixements, experiències i posicionaments particulars respecte del grup. A més, cal tenir en compte altres factors com l'edat, el gènere, la classe social, l'orientació sexual, la ideologia, l'entorn físic, etc. que conformen les referències identitàries de les persones i multipliquen la complexitat social.

La “institucionalització” d'aquesta realitat multicultural ve marcada per l'aprovació, el novembre de 2001, de la “Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural”²¹ de la UNESCO, seguida, l'any 2005, d'una “Convenció sobre la protecció i la promoció de la diversitat de les expressions culturals”²². Per la seva part, el Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD), subratllava, al seu Informe Anual sobre el Desenvolupament Humà de l'any 2004²³, la importància de la llibertat cultural per fer front als reptes actuals de la democràcia i el creixement sostenible.

En el context d'una societat cada vegada més diversa i, en conseqüència, més complexa, l'espai públic de les ciutats i pobles es converteix en escenari privilegiat del creuament de cultures, la qual cosa força als municipis a replantejar les seves estratègies de desenvolupament social i urbà per adaptar-les a les noves circumstàncies.

Forçosament, el nou plantejament de les estratègies locals de desenvolupament pren la cultura com a punt de partida, i el foment de la

¹⁸ Vegeu <http://www.idescat.cat/poblacioestrangera/>

¹⁹ Per un coneixement més detallat consulteu *Linguamon, Casa de les Llengües* http://www10.gencat.net/casa_llengues/AppJava/ca/index.jsp

²⁰ Equip Investigacions en Sociologia de la Religió (ISOR), Universitat Autònoma de Barcelona, Mapa de les Religions de Catalunya (Direcció General d'Afers Religiosos, Generalitat de Catalunya)

²¹ Vegeu http://portal.unesco.org/es/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

²² Vegeu <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001429/142919s.pdf>

²³ Vegeu http://www.undp.org/annualreports/2004/spanish/IAR04_S_completo.pdf

diversitat cultural i la participació de tota la població a les activitats com a elements clau del mateix. Una i altra esdevenen fonamentals per a la construcció d'unes identitats i d'unes estructures de convivència que s'estan modificant substancialment.

Així doncs, la diversitat cultural està deixant de ser un element marginal –el component d'exotisme– de les polítiques culturals per incorporar-se als projectes polítics com a variable transversal: en paraules de Micheline Rey, “s'està produint una transició des de la lògica mono(cultural) a una lògica inter(cultural)”. Ja no es tracta tant de fer projectes per a la integració dels nouvinguts, o d'intercanvi cultural entre locals i immigrants, o entre joves i persones grans, etc., sinó que la diversitat ha d'estar implícita en tots els projectes culturals, perquè el seu públic objectiu serà sempre divers.

Tal i com s'assenyala a l'article 2 de la Declaració Universal de la Unesco sobre Diversitat Cultural²⁴: “A les nostres societats cada dia més diversificades, resulta indispensable garantir una interacció harmoniosa i una voluntat de conviure persones i grups amb identitats culturals que siguin al mateix temps plurals, variades i dinàmiques. Les polítiques que afavoreixen la inclusió i la participació de tots els ciutadans garanteixen la cohesió social, la vitalitat de la societat civil i la pau”.

7.5. Els reptes posats per la nova configuració de les relacions ciutadanes

A l'apartat anterior hem vist la importància de la participació per a la consolidació d'una societat cada vegada més diversa en tots els sentits (de procedències, visions, edats, gèneres, ètnies i classes socials). Ara ens

²⁴ Vegeu: http://portal.unesco.org/es/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (traducció pròpia)

fixarem en els mecanismes que han de facilitar i garantir aquesta participació.

Com a punt de partida, dues afirmacions, que poden ser provocadores, però que creiem que s'ajusten a la realitat contemporània:

Primera afirmació: **els canals tradicionals de participació estan esgotats**: tal i com hem vist al llarg d'aquest treball, són pocs els municipis que tenen òrgans formals de participació, i encara menys els que els han incorporat de manera global i sistemàtica a les seves dinàmiques de presa de decisions. La participació, en el millor dels casos, és parcial –funciona per a un aspecte determinat de l'acció cultural, generalment el cicle festiu- o informal –la qual cosa posa en dubte la seva legitimitat democràtica.

Segona afirmació: **El futur de la participació passa per incorporar les facilitats donades per les noves tecnologies** de la informació i la comunicació, també a les administracions públiques.

Les tecnologies no són només noves eines al servei de la comunicació, sinó que han transformat les nostres maneres de comunicar-nos a tots nivells: a nivell personal, ja no sabríem moure'ns pel món sense telèfon mòbil, internet o altres dispositius com agendes electròniques, reproductors audiovisuals o càmeres digitals –com fèiem fotografies sense pantalleta a la càmera?...- i en la vessant professional succeeix el mateix: en una gran part de les feines, es fa molt difícil treballar si hi ha un dia que, per la raó que sigui, no podem tenir accés a internet, o no funciona l'outlook. I de la mateixa manera que el correu electrònic ha passat a ser una eina de treball fonamental, cal esperar que aviat ho siguin també altres eines facilitades per noves tecnologies de la informació i la comunicació.

Tal i com assenyala Juan Freire en un post dedicat a les estratègies institucionals per als nous processos culturals²⁵, les institucions culturals, avui, no poden seguir jugant el mateix paper que al món analògic: *“Sus clásicas funciones de conservación, investigación, comisariado o exhibición ya no son de su exclusividad, por lo que deben abrirse a las redes de creación que superan los límites disciplinares y organizativos. Pero esta estrategia pasa, necesariamente, por que las instituciones entiendan e incorporen a su modelo organizativo y de comunicación los nuevos papeles de creadores y público (...)”*.

Genís Roca, divulgador de la web 2.0 i especialista en la gestió de l'impacte que provoca en les organitzacions la introducció d'Internet i les TIC, també ha reflexionat sobre la possibilitat –i les dificultats- de treballar en xarxa des de l'Administració²⁶, plantejant-ho més com a un procés de canvi intern i de funcionament integral que no pas com un projecte concret.

Cal repensar i redefinir els mecanismes de relació amb els agents locals, ja siguin creadors, ciutadans individuals o entitats. Les xarxes socials donen la possibilitat de millorar la comunicació i la participació a través de noves vies. Als canals tradicionals (consells de cultura, comissions de festes, etc.), s'hi poden afegir nous espais virtuals que donaran veu als ciutadans. Si bé és cert que hi ha una part important de la població que encara no utilitza aquestes eines, també ho és que, possiblement, els que les utilitzen no són els mateixos que participen per les vies tradicionals, de manera que tots dos mecanismes resulten complementaris i ens donen la possibilitat d'escoltar -i de ser escoltats- per un major nombre de ciutadans. I un diàleg àgil entre l'administració local i els ciutadans està a la base de l'enfortiment de la democràcia.

Ara bé, complementàriament a la incorporació d'aquestes noves eines, cal treballar per combatre la fractura digital i garantir l'accés de

²⁵ Vegeu <http://nomada.blogs.com/jfreire/2009/07/estrategias-institucionales-para-los-nuevos-procesos-culturales.html>

²⁶ Vegeu http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIUS/20091014_17a_sessiweb.pdf

tothom a les tecnologies de la informació i la comunicació -l'alfabetització digital- així com lluitar, en la mesura del possible, contra la homogeneïtzació creixent de gustos i tendències fruit de la inevitable globalització i que sovint arriba a través de les tecnologies de la informació: l'administració ha procurar forjar una ciutadania activa, implicada i amb esperit crític. I per això haurà d'utilitzar tots els seus mitjans, digitals i analògics...

Les biblioteques poden jugar un paper destacat en alguns d'aquests aspectes:

La Biblioteca Pública, como vehículo abierto del conocimiento, es un soporte esencial para la educación permanente, el progreso cultural de la persona y los grupos sociales que configuran un entorno determinado. En la actual Sociedad de la Información y del Conocimiento, desde las bibliotecas públicas hay que hacer frente a nuevos retos: la aparición de la ya conocida brecha digital que ahonda en desigualdades anteriores no resueltas, la globalización cultural, la nueva sociedad multicultural... En su papel proactivo, las bibliotecas públicas pueden desarrollar un rol decisivo en la integración de los grupos minoritarios en la sociedad de acogida a través de la promoción del intercambio de culturas y de programas de formación en alfabetización informacional. Al tiempo, pueden servir como foro de aprendizaje intercultural para la comunidad de la sociedad de acogida.

María Pinto i Dora Sales²⁷

Tornant a la Declaració Universal de la Unesco sobre Diversitat Cultural, en el seu article 6 diu el següent: *"Al tiempo que se garantiza la libre circulación de las ideas mediante la palabra y la imagen, hay que procurar que todas las culturas puedan expresarse y darse a conocer. La libertad de expresión, el pluralismo de los medios de comunicación, el multilingüismo, la igualdad de acceso a las expresiones artísticas, al saber científico y tecnológico –comprendida su forma electrónica– y la posibilidad,*

²⁷ María Pinto, Dora Sales, *Alfabetización informacional para una sociedad intercultural: Algunas iniciativas desde las bibliotecas públicas*, en *Anales de documentación* nº10, págs. 317-333.

para todas las culturas, de estar presentes en los medios de expresión y de difusión, son los garantes de la diversidad cultural”.

Es tracta, en definitiva, d'aprofitar l'oportunitat que ens donen les xarxes socials i la comunicació 2.0 de reforçar el paper de la ciutadania com a emissor de missatges i de continguts culturals; i de procurar que la ciutadania compregui i adopti aquestes noves formes de comunicació, també per adreçar-se a les administracions.

7.6. Els reptes del desenvolupament sostenible

Els plantejaments al voltant d'un desenvolupament social, cultural i econòmicament sostenible s'emmarquen en una reflexió general que va més enllà de les polítiques locals de cultura, i són el principi d'un canvi d'actitud global envers el desenvolupament. La noció de sostenibilitat, nascuda de les reflexions sobre desenvolupament econòmic, respon a la idea que cal buscar un model de creixement “que respongui a les necessitats del present sense comprometre la capacitat de les generacions futures”. Inicialment, es definia un creixement sostenible basat en tres pilars:

- El creixement econòmic.
- L'equilibri ecològic.
- El progrés social.

La interrelació i l'equilibri entre aquestes tres esferes constituïa el punt de referència d'una acció “sostenible” dels governs, les empreses i altres organitzacions.

Des de mitjans dels anys 90 del segle XX, es va començar a incloure la cultura en els plantejaments sobre el desenvolupament sostenible, i avui es treballa amb un concepte ampliat de sostenibilitat que inclou la dimensió

cultural, i que es fonamenta en el concepte de desenvolupament humà contraposat a la idea tradicional de desenvolupament econòmic, limitada a la mesura del creixement del producte i de la productivitat.

De tot això en resulta la proposta de contemplar la cultura com a quart pilar de la sostenibilitat, conjuntament amb els altres tres assenyalats anteriorment (creixement econòmic, equilibri ecològic i progrés social). En altres paraules, es considera que l'avenç vers una societat sostenible es produeix de manera "més efectiva si la vitalitat cultural s'inclou com un dels requeriments bàsics" (Hawkes, J., 2001).

La intersecció entre aquests quatre pilars configura un marc de referència ampli per a la planificació, el disseny, la gestió i l'avaluació de les activitats culturals, que permet un planejament integral de la qüestió, que tingui en compte tots quatre pilars del desenvolupament sostenible.

Als reptes posats per la creixent diversitat i per la nova configuració de les relacions ciutadanes, els plantejaments del desenvolupament cultural sostenible incorporen nous factors a tenir en consideració, com ara l'econòmic o l'ambiental²⁸.

1. **El pilar econòmic:** Una acció cultural viable en termes econòmics, i que contribueixi al creixement de l'economia. En el seu conjunt, la cultura ha de ser considerada com un bé públic, de manera que els seus impactes beneficien –o perjudiquen...- al conjunt de la societat.
2. **El pilar ambiental:** Una acció cultural respectuosa amb l'entorn ambiental, mitjançant un ús responsable dels materials, l'energia i el medi natural
3. **El pilar social:** Una acció cultural basada en la participació i que afavoreixi una igualtat d'oportunitats de la ciutadania per accedir al coneixement, a la creació i al consum cultural.

²⁸ Basat en el model proposat per Xavier Cubeles i Ezequiel Baró (2006): *Cultura i Sostenibilitat*. Direcció General de Cooperació Cultural, Generalitat de Catalunya.

4. **El pilar cultural:** Una activitat cultural que fomenti la creativitat, la diversitat cultural i la conservació i difusió del patrimoni cultural.

En relació a l'impuls de la creativitat, el paper de les administracions consisteix, bàsicament, a posar les bases per tal que el talent pugui "fluir" i generar entorns propicis a la innovació i la creació cultural i artística. La formació juga un paper fonamental, tant la formació artística com l'educació per al gaudi de l'art i la cultura. Una educació sòlida és condició essencial per a una ciutadania inquieta, crítica i autònoma.

D'altra banda, i pel que fa a la relació amb els artistes i creadors locals, l'administració ha d'evitar caure en una conducció i una institucionalització excessiva. Cal trobar els mecanismes per escoltar la seva veu, com la de tots els agents socials i culturals.

Ara bé, la complexitat que es deriva d'aquest enfocament requereix, sens dubte, abordar l'acció cultural en termes de sostenibilitat mitjançant un plantejament holístic, és a dir, tot considerant de forma integrada tots els factors que incideixen sobre la qüestió. El repte passa, en primera instància, per un enfortiment de la democràcia. Una democràcia que haurà d'estar fundada –o refundada- sobre el pluralisme social i cultural i sobre la participació directa i activa dels ciutadans en la vida pública. Una democràcia pròxima, que faciliti el diàleg entre ciutadans, artistes, agents culturals, i de tots aquests amb les institucions públiques.

El govern local és el nivell de govern més proper a la ciutadania. És per això que es configura com l'espai més adequat per desenvolupar les noves metodologies de la democràcia participativa i de relació amb ciutadans i agents culturals: és ideal per estimular el debat comunitari sobre els valors i aspiracions de futur, així com per planificar les accions de resposta directa a les visions de la comunitat.

Idees clau

- El quadre de comandament posiciona les principals actuacions dels municipis en matèria de cultura situant-les en uns eixos de coordenades a partir de dues parelles de conceptes: *difusió cultural / conservació del patrimoni* amb *creació, d'una banda*, i *democratització de la cultura* i amb *democràcia cultural, de l'altra*.
- Hem considerat les polítiques culturals com la suma de les quatre tendències que han servit per definir els eixos. Tanmateix, els municipis presenten tendències orientades a prioritzar un o altre quadrant.
- Els municipis que centren la seva actuació en el *quadrant A* (difusió-conservació / democratització de la cultura) posen l'èmfasi sobre els equipaments, en una programació professional d'arts visuals, audiovisuals i escèniques o sobre el turisme cultural.
- N'hi ha que se situen en els *quadrants B i C* (democràcia cultural): estableixen diàleg i col·laboració amb entitats i agents locals, a través de mecanismes formals o informal de participació.
- Els que prioritzen el *quadrant D* (creació / democratització de la cultura) vinculen les seves accions a l'economia de la cultura (foment de les indústries culturals, suport a la creació), i també les de formació artística.
- Podríem definir les decisions sobre política cultural als municipis com un estira i arronsa entre quatre elements: les "preferències" de qui ha de marcar les prioritats; uns mínims obligatoris; un seguit de "a priori" històrics –específics per a cada ajuntament; i les circumstàncies socials i culturals dels nostres pobles i ciutats.
- Aquestes circumstàncies resulten fonamentals a l'hora de definir els reptes de futur: incorporar la diversitat cultural creixent al disseny de les polítiques culturals, afavorint la participació activa de tota la ciutadania; tenir en compte els canvis en les relacions ciutadanes aprofitant els nous canals de comunicació; i promoure un desenvolupament sostenible, tot plegat amb una renovada visió de la creativitat, la innovació, la responsabilitat social i, en definitiva, la dimensió transformadora de la cultura.

Síntesi de les idees principals

1. Organigrama. Gestió pública de la cultura

Quan es parla de cultura cal tenir en compte que, generalment, les polítiques de cultura prenen com a punt de partida una definició de cultura referida al conjunt de les arts i les lletres o a la “cultura acadèmica”. No obstant això, cada vegada més els ajuntaments inclouen als departaments de cultura aspectes com la diversitat cultural, la identitat local, els sistemes de valors, els costums i tradicions, etc.

No hi ha un model únic d'àrea de cultura, com tampoc existeix un concepte únic ni delimitat de cultura. Tanmateix, podem trobar uns determinats sectors que indefectiblement formen part de totes les àrees de cultura i, conseqüentment, de les polítiques culturals:

- **Patrimoni cultural**
- **Arts visuals i audiovisuals**
- **Arts escèniques**
- **Lectura pública**

Així mateix, trobem un grup de sectors i activitats que sovint, però no sempre, estan adscrits a les àrees de cultura: és el cas del **cicle festiu** i la **cultura popular i tradicional** (que en ocasions tenen un departament dedicat exclusivament a ells), de la **cultura de proximitat o desenvolupament cultural local** (incorporats pels municipis com un programa més, dependent d'àrees diferents o sense programa específic) o la **creació** (incorporada a programes ja existents o, donada la creixent importància els últims anys, amb programes engegats exclusivament per al seu foment). Altres sectors que només en alguns casos pertanyen a l'àrea de cultura o que bé comparteixen àrea són els vinculats als **mitjans de comunicació** o a **joventut**.

2. Esforç municipal en cultura

En termes globals, els ajuntaments participants a l'estudi dediquen un 4,59% del seu pressupost a la cultura. En despesa per habitant i any, aquesta xifra representa una mitjana de 47,04€.

L'esforç dels ajuntaments en cultura varia lleugerament en funció de la grandària del municipi:

- Els **municipis de menys de 5.000 habitants** són els que destinen un percentatge més reduït a la partida de cultura respecte al total del pressupost (3,9%), trobant-se per sota de la mitjana dels municipis estudiats (4,6%). En canvi, la seva inversió per habitant és una de les més elevades (64,81 €/habitant).
- Els **municipis d'entre 5.000 i 20.000 habitants** són els que realitzen un esforç més gran a nivell pressupostari en l'àmbit cultural (6'5%) i els que destinen una inversió més alta en cultura per habitant (66,98 €/habitant).
- Els **municipis entre 20.000 i 50.000 habitants** destinen un 4,5% del total del pressupost a cultura, d'acord amb la mitja de municipis analitzats. Tot i això, la despesa per habitant proporcionalment es troba sota de la mitjana (50,87 €/habitant).
- Els **municipis de més de 50.000 habitants** es situen a la mitjana pel que fa a la proporció del pressupost dedicat a cultura (4,4%) i són els que hi destinen menys recursos per habitant (43,11 €/habitant).

Si ens fixem en la distribució de la despesa per capítols, trobem que la part més important –més d'un 40%– es dedica a les **despeses corrents de béns i serveis** (capítol II), mentre que només suposa un 27,4% de mitjana en els pressupostos globals dels ajuntaments analitzats.

A les **transferències corrents**, que corresponen majoritàriament a subvencions a entitats i altres agents locals de cultura, es dedica més d'un 10% del pressupost.

Les **inversions reals**, les quals reflecteixen fonamentalment els recursos que es destinen a la construcció o renovació d'equipaments, representen prop d'un 20% de la despesa dels municipis en cultura.

La despesa de les **remuneracions al personal** en aquests municipis és del 25'8%, front al 20% del conjunt d'Espanya, factor del que es deriva que a la província de Barcelona s'aposta per una major professionalització de la cultura, la qual cosa implica una despesa més gran en personal propi (tècnics de cultura, dinamitzadors culturals, programadors, etc.), que s'ha de compensar amb un menor volum de transferències a entitats.

3. Programació cultural

La programació cultural dels municipis de la província està centrada majoritàriament en els àmbits tradicionals (arts visuals i audiovisuals, lectura pública, arts escèniques, patrimoni) i també les festes, la cultura tradicional i popular i les activitats de proximitat. Representa, juntament amb els equipaments que l'acullen, l'eix central de les polítiques culturals dels municipis.

Existeixen diferents estratègies a l'hora de plantejar i desenvolupar les polítiques locals de cultura: d'una banda, trobem ajuntaments on el plantejament global de la programació s'estructura al voltant dels

equipaments, visió que es dóna als municipis on l'ajuntament delega una part important de la programació cultural a les entitats; en sentit oposat, hi ha ajuntaments que justifiquen una relativa "inacció" de l'Administració Pública pel fet de no disposar d'una xarxa d'equipaments adequada.

En altres casos, trobem ajuntaments on la política cultural s'estructura al voltant d'un equipament o una actuació concreta ("equipament estrella"), a la que dediquen la major part del pressupost i les energies

Això no obstant, la majoria d'ajuntaments han optat per definir unes línies d'actuació on els equipaments hi estan involucrats, però no de forma exclusiva.

Si analitzem els **equipaments** destinats a la programació cultural trobem que tots els municipis compten, com a mínim, amb un espai de proximitat. A més, destaca la gran quantitat d'equipaments escènics: teatres municipals, sales de titularitat "social" i sales privades representen prop de 3 teatres per municipi, dada que posa de manifest la tradició teatral dels municipis catalans. Finalment, el tercer equipament amb més presència als municipis són els museus i espais patrimonials, amb una mitjana de 2,1 per municipi.

La **programació cultural no vinculada a equipaments** es tracta, majoritàriament, d'activitats que es realitzen al carrer: aplecs i trobades de grups de cultura popular, festivals, concerts, espectacles de circ i de dansa al carrer, festes i gairebé totes les activitats vinculades a les festes majors dels municipis. Aquesta representa, per al conjunt de municipis analitzats, un 44% del total, i als municipis petits arriba al 54%.

Hauríem de relativitzar, doncs, el paper dels equipaments en la programació cultural local ja que una part important es desenvolupa de forma independent a ells.

Per **àmbits**, trobem que gairebé una cinquena part (un 19,9%) de la programació dels municipis està dedicada a les arts escèniques. Una part important d'aquesta programació correspon a espectacles i companyies de teatre amateur, i sovint són aquestes companyies les que organitzen activitats o fins i tot gestionen els espais escènics.

En segon lloc trobem les activitats vinculades a les biblioteques, amb un 18% de la programació. Les biblioteques són els equipaments culturals que més han transformat, en els darrers anys, les seves funcions i la seva relació amb l'entorn. L'arribada d'internet i les noves tecnologies de la informació, d'un costat, i de nous ciutadans d'orígens i tradicions culturals diverses, de l'altre, han fet que les biblioteques haguessin de replantejar el seu paper i els seus serveis a la ciutadania.

La resta de sectors reben una atenció molt igualada pel que fa al volum d'activitat de cadascun. Així doncs, cicle festiu (amb una importància relativa creixent en relació inversa a la grandària dels municipis), programació d'arts visuals, patrimoni cultural i música concentren, cadascun, al voltant d'un 15% de les activitats programades.

Els **models de gestió** de la programació cultural constitueixen un dels aspectes de les polítiques culturals on trobem més diferències entre uns ajuntaments i altres: el model predominant per a la globalitat de la programació cultural és el de gestió directa, des de l'ajuntament o des d'un organisme autònom. Cal remarcar, però, que en els casos de gestió directa per part de l'ajuntament, sovint hi ha una participació molt important d'entitats i grups locals.

- La **gestió directa** es dona en més de la meitat d'actuacions vinculades a la programació cultural. D'aquestes, un 17% es gestionen per organismes autònoms, que en alguns casos es creen per a la gestió d'un equipament i en altres es creen per a la programació d'un àmbit concret, mentre que la resta de l'activitat

cultural es continua gestionant des de l'ajuntament. En el cas dels equipaments la tendència a la gestió municipal directa és encara més acusada.

- Als municipis analitzats, **l'externalització** ocupa un 29% de la programació mentre que en un 16% dels casos s'opta per fórmules mixtes de gestió. Trobem diferents fórmules a l'hora de externalitzar la programació per part dels ajuntaments, però en molts casos s'opta per un model mixt, que combina la programació organitzada per les entitats (on l'ajuntament només acompanya), els acords entre entitats i ajuntament per programar (amb diferents models de col·laboració, com convenis, subvencions, contractes...), o la iniciativa pública en què es demana la participació de les entitats (amb diferents graus d'implicació).

Així doncs, hi ha ajuntaments que opten per un únic model de gestió i l'apliquen al conjunt de la seva activitat. Però, la majoria de les vegades, conviuen diversos models.

4. Desenvolupament cultural local

Hi ha una determinada línia d'actuació, vinculada a les **polítiques de base o de proximitat**, sovint associades als centres culturals de proximitat o polivalents, que s'identifica específicament amb el desenvolupament cultural local. Igualment, **els òrgans de participació** hi juguen un paper clau, especialment en els municipis petits, i resulten de vital importància com a element facilitador del desenvolupament cultural local i la democràcia cultural. També hi ha municipis que opten per donar una **orientació transversal** a les polítiques de proximitat o de desenvolupament cultural local, de manera que no tenen equipaments específics.

Els serveis que s'ofereixen des dels **Centres Culturals Polivalents** (CCP) són diversos: als municipis menors de 50.000 habitants es compta

amb espais i recursos, a més de serveis de formació i tallerisme. Als municipis més grans, sovint acullen també serveis d'atenció ciutadana, a banda de constituir-se com a centres més especialitzats.

Els **òrgans de participació** els trobem en 27 dels 47 municipis seleccionats (57,4%). Un 34,09% es correspon amb Consells de Cultura, mentre que la resta es reparteix entre Comissions de festes (aproximadament un terç) i Comissions específiques per a projectes o sectors concrets (el 27,27%). El 9% restant correspondria a altres tipus de juntes o coordinadores d'entitats constituïdes per gestionar un equipament o un conjunt d'equipaments.

Aquestes proporcions varien en funció de la grandària dels municipis:

- Els municipis més petits opten per relacions informals i la creació de comissions per a actuacions concretes, majoritàriament per aquelles vinculades al cicle festiu.
- Els municipis que tenen entre 5.000 i 50.000 habitants opten de forma més habitual per la constitució de Consells de Cultura com a òrgans de participació.
- La creació de comissions específiques per a determinats àmbits és més comú en els municipis més grans (representant més d'un 40% del total d'òrgans participatius d'aquest grup), seguit dels Consells de Cultura (que representen gairebé un 30%).

Podríem afirmar, doncs, l'existència d'un nombre important d'òrgans de participació constituïts formalment, però també d'un important volum de participació ciutadana que es dona fora d'aquestes estructures, a través de vies més informals. Aquestes vies poden ser molt positives i, sobretot en municipis petits, poden resultar molt més àgils que la constitució d'òrgans formals de participació, però cal controlar que, en municipis on sí que existeixen aquests tipus d'òrgans, les decisions d'aquests no es vegin

alterades per la participació informal, la qual cosa pot comportar que els primers perdin tota la seva legitimitat davant la ciutadania.

Sovint els processos de participació impulsats pels municipis no acaben de funcionar a causa de la poca implicació de la ciutadania: molt pocs assisteixen a les reunions, i a més és el mateix grup reduït de persones el que assisteix a totes, sigui quin sigui el tema tractat... Potser ara és el moment de replantejar els mecanismes “tradicionals” de dinamització comunitària.

En aquest sentit, actualment tenim a la nostra disposició un seguit d'eines que poden facilitar la participació i complementar l'acció dels òrgans existents. Webs, xarxes socials, etc. poden afavorir la implicació de molts ciutadans que no poden –o no volen– assistir a una reunió o trobada en un horari i un lloc determinats. No es tracta tant de reemplaçar els mecanismes actuals, com de trobar l'equilibri entre “l'encant de les trobades cara a cara” i les oportunitats que ens ofereixen les noves tecnologies.

El **tipus de gestió** predominant en l'àmbit de Desenvolupament Cultural Local és la gestió directa per part del mateix Ajuntament. Malgrat això, en els municipis més petits de 5.000 habitants, hi ha una tendència més evident a la participació d'altres entitats o empreses que col·laboren amb l'Administració Pública.

5. Suport a la creació

Les polítiques de foment de la creació, juntament amb el suport a les indústries culturals, s'estan configurant com les línies d'actuació més habituals de l'Administració en aquesta direcció. A nivell local es treballa sobretot amb els creadors, mentre que les polítiques d'impuls de la indústria cultural s'assumeixen en la seva major part des de nivells superiors de l'administració.

Les accions d'impuls de la creació artística a escala local són impulsades per agents públics i privats a través d'un recolzament que promou una gran varietat d'àmbits culturals (arts visuals, teatre, dansa, etc.), i des de diferents vessants (formació i/o investigació, creació, producció, distribució i difusió).

La major part d'actuacions s'impulsen des de l'ajuntament o bé en col·laboració entre l'ajuntament i agents locals. Resulta destacable que els municipis que tenen entre 5.000 i 20.000 habitants tenen uns percentatges més alts de gestió mixta en el suport a la creació i en els municipis més grans de 20.000 habitants, més del 60% del suport a la creació és iniciativa de l'Ajuntament. Complementàriament, als municipis de menys de 20.000 habitants la proporció de les accions impulsades per entitats és més important.

Pel que fa al **tipus** de accions de suport a la creació, trobem que un 41'29% es refereix a convocatòries de premis i beques, un 38,80% correspon a formació (Escoles d'Art i de Música) i que el 20% restant es relaciona amb projectes específics de creació.

Si ens fixem en els **àmbits** als quals es dóna suport observem que les arts visuals són les més afavorides, amb un 36,40% del total d'actuacions, seguides de la música, amb gairebé un 30% de suport, i, de forma més minoritària, la lectura i les arts escèniques.

Resulta destacable que, en l'àmbit de la cultura popular i tradicional no es donin polítiques de suport directe en municipis de menys de 5.000 habitants i en els que es troben en la franja de 20.000 a 50.000 habitants. En general, aquest suport es fa a través de subvencions a les entitats vinculades a la cultura popular i tradicional, i no tant com a política de suport específica.

6. Planificació estratègica, comunicació i cooperació intermunicipal

L'anàlisi es refereix, en pràcticament tots els casos, a municipis que han realitzat com a mínim un procés de planificació estratègica amb el Centre d'Estudis i Recursos Culturals de l'Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona: Un 62% ha estat un Pla d'Acció Cultural, un 28% un Pla d'Equipaments Culturals, i un 10% assessoraments específics sobre un aspecte determinat de les polítiques locals de cultura.

Ara bé, aquests processos no impliquen necessàriament que els municipis hagin incorporat la planificació estratègica al seu treball diari. De fet, van ser pocs els ajuntaments que, durant les entrevistes, van mostrar una tendència a sistematitzar la planificació, l'execució i l'avaluació de les polítiques de cultura.

Encara més, l'avaluació de les actuacions culturals és la gran assignatura pendent. Això no obstant, alguns dels municipis estudiats comencen a veure la importància i la necessitat de l'avaluació per a complementar i completar els processos de planificació estratègica de la cultura.

A escala municipal, l'interès de desenvolupar un sistema d'indicadors culturals rau en la possibilitat d'incorporar una nova eina per a la planificació, el seguiment i l'avaluació de les polítiques locals de cultura. La Federació Internacional de Consells d'Art i Agències Culturals (IFACCA) identifica quatre usos principals dels indicadors²⁹:

- Seguiment i avaluació de les polítiques i accions
- Instrument d'anàlisi i coneixement
- Efectes estratègics

²⁹ IFACCA (International Federation of Arts Councils and Culture Agencies), Informe d'Art núm.18 (2005). *Indicadores Estadísticos para Políticas de Arte*.

- Justificació i rendiment de comptes

Pel que fa a les **polítiques de comunicació** trobem que estan immerses en un moment de trànsit del format paper al format electrònic, front al qual la major part de municipis estan plantejant estratègies de comunicació mixtes: encara no s'ha abandonat l'agenda cultural en paper, la distribució de cartells, o la publicació en els butlletins municipals, però al mateix temps s'estan obrint nous canals de comunicació a través de les xarxes d'internet i de telefonia mòbil (mailings, sms, facebook...).

De tota manera, en general, les qüestions relatives a la comunicació són més aviat poc treballades des de les àrees de cultura. En molts casos es centralitzen des del Departament de Comunicació dels ajuntaments, la qual cosa dificulta la creació d'estratègies pròpies de comunicació a nivell cultural.

Respecte a la **cooperació intermunicipal**, existeixen diversos projectes que s'estan desenvolupant en els municipis objecte de l'estudi. Es percep un ús diferent dels projectes de cooperació intermunicipal en funció de la grandària del municipi: per als més petits, aquest tipus d'accions suposen una oportunitat de compartir i racionalitzar recursos a través de la creació de sinèrgies i la generació d'economies d'escala; mentre que per als municipis mitjans i grans implica l'oportunitat de donar a conèixer artistes locals arreu del país i integrar-se en xarxes –nacionals o internacionals- de ciutats similars per fer projectes conjuntament.

Ara bé, en termes generals, els projectes de cooperació intermunicipal no es contempen com una opció prioritària dins de les polítiques culturals municipals, donat que el benefici o l'impacte directe per al municipi no s'aprecia fàcilment a curt o mitjà termini.

Més enllà de projectes concrets, la lògica de la racionalització d'esforços, recursos i energia al territori exigiria unes dinàmiques de col·laboració entre municipis propers que fossin permanents i sistemàtiques.

Només així es podrien assolir objectius com, per exemple, el de disposar d'una xarxa d'equipaments culturals distribuïts pel territori de manera equilibrada, en lloc de tenir-los tots concentrats a les grans ciutats.

7. Quadre de comandament

Amb l'objectiu de sistematitzar els diferents paradigmes i polítiques culturals predominants als municipis de la província de Barcelona i ubicar-les al quadre de comandament proposat s'han definit uns eixos de coordenades a partir de dues parelles de conceptes que s'han posat en relació.

A l'eix horitzontal trobem la parella que formen els conceptes següents:

- **Difusió cultural / conservació:** actuacions vinculades fonamentalment a equipaments escènics, museus, espais d'art, centres d'interpretació, biblioteques, i esdeveniments orientats a l'exhibició cultural o artística.
- **Creació:** actuacions que busquen una implicació ciutadana més enllà de la pura assistència o observació i gaudi, tant a nivell professional (escoles de formació artística, premis, beques i alguns concursos), com amateur (cursos, tallers, etc).

A l'eix vertical figura la parella formada per:

- **Democratització de la cultura:** amb l'objectiu fonamental de possibilitar l'accés de tots els ciutadans a la cultura (entesa com al conjunt de les arts i les lletres), és a dir, creació de públics culturals.

- **Democràcia cultural:** amplia el camp d'actuació de les polítiques culturals en dos sentits: d'una banda, revisa el concepte de cultura incorporant noves connotacions que la acosten a la definició antropològica, amb una perspectiva més sociocultural. De l'altra, defensa l'accés a la cultura de tota la població com agent actiu i participatiu.

El quadre de comandament corrobora que les polítiques de cultura dels municipis són, avui, la suma de aquestes quatre tendències predominants. No obstant això, veiem que en tots ells es dóna prioritat a una o altra línia d'actuació:

- N'hi ha que prioritzen el *quadrant A* (difusió-conservació / democratització de la cultura): el gruix de la política cultural, en aquests casos, pivota sobre els equipaments, en una programació professional d'arts visuals, audiovisuals i escèniques o sobre el turisme cultural.
- D'altres tenen una línia d'actuació més centrada en els *quadrants inferiors* del quadre de comandament, *B* i *C* (democràcia cultural): són els que estableixen més diàleg i col·laboració amb entitats i agents locals, a través de mecanismes formals o informals de participació, donant-los veu –i vot- en la definició de les actuacions de l'ajuntament pel que fa a la programació, la construcció o modificació d'equipaments culturals, etc.
- Els que es centren en el *quadrant D* (creació / democratització de la cultura) vinculen les seves accions a l'economia de la cultura (foment de les indústries culturals, suport a la creació), i també a la formació artística.

Així mateix, per definir les decisions sobre política cultural als municipis s'haurien de tenir en compte quatre elements fonamentals: les

“preferències” de qui ha de marcar les prioritats; uns mínims obligatoris; un seguit de “a priori” històrics –específics per a cada ajuntament; i les circumstàncies socials i culturals dels nostres pobles i ciutat. Aquest últim punt és especialment rellevant pel que fa als reptes de futur que es plantegen: àmbits com ara la diversitat cultural creixent, els canvis en les relacions ciutadanes i en general, la necessitat de promoure un desenvolupament social, cultural i econòmicament sostenible, tot plegat amb una renovada visió de la creativitat, la innovació, la responsabilitat social i, en definitiva, la dimensió transformadora de la cultura.

La **diversitat cultural** s'està incorporant als projectes polítics com a variable transversal. Ja no es tracta tant de fer projectes per a la integració dels nouvinguts, o d'intercanvi cultural entre locals i immigrants, o entre joves i persones grans, etc., sinó que la diversitat ha d'estar implícita en tots els projectes culturals, perquè el seu públic objectiu serà sempre divers. Les polítiques culturals, doncs, han d'afavorir la inclusió i la participació de tota la ciutadania.

Pel que fa a les **relacions ciutadanes**, el repte es centraria en l'aprofitament de l'oportunitat que ens donen les xarxes socials i la comunicació 2.0 de reforçar el paper de la ciutadania com a emissor de missatges i de continguts culturals; i de procurar que la ciutadania comprengui i adopti aquestes noves formes de comunicació, també per adreçar-se a les administracions.

Quant al **desenvolupament sostenible**, resulta important contemplar la cultura com a quart pilar de la sostenibilitat, conjuntament amb el creixement econòmic, l'equilibri ecològic i el progrés social). El repte passa, en primera instància, per un enfortiment de la democràcia. Una democràcia que haurà d'estar fundada –o refundada- sobre el pluralisme social i cultural i sobre la participació directa i activa dels ciutadans en la vida pública. Una democràcia pròxima, que faciliti el diàleg entre ciutadans, artistes, agents culturals, i de tots aquests amb les institucions públiques.

És per això que el govern local, el més proper a la ciutadania, es configura com l'espai més adequat per desenvolupar les noves metodologies de la democràcia participativa: és ideal per estimular el debat comunitari sobre els valors i aspiracions de futur, així com per planificar les accions de resposta directa a les visions de la comunitat.

Conclusions: Criteris per a una política cultural sostenible

La cultura será el elemento clave de las sociedades del siglo XXI. La libertad se despliega con cultura, un proceso que relaciona emoción y conocimiento crítico dentro de cada individuo, y cada uno con la alteridad.

Jordi Pasqual 2003, Cultura, ciudad y gobernanza

Una lectura dels apartats anteriors ens portaria a concloure, a grans trets, que el repte és, avui, trobar l'equilibri entre la transició –necessària– cap a una política d'impuls d'una ciutadania activa, crítica, creativa i implicada en la vida cultural, una política que assumeixi riscos i aposti per la innovació, que estableixi canals de comunicació amb les xarxes socials i els ciutadans individuals, etc. amb les també necessàries actuacions en matèria de conservació i revitalització del patrimoni local, construcció i manteniment d'una xarxa d'equipaments, fidelitat a una programació cultural centrada en la difusió (inclòs el cicle festiu), impuls de la formació artística i de les indústries culturals locals, i tots aquells “a priori” específics de cada municipi. Es tracta, en definitiva, de propiciar un desenvolupament cultural i social sostenible.

Sense descuidar els àmbits d'actuació “tradicionals”, cal posar l'accent en aquelles accions que enforteixen la ciutadania, que li donen recursos per a la seva pròpia organització, que aposten per la seva emancipació vis a vis de les administracions així com la corresponsabilitat col·lectiva, que obren vies de diàleg entre tots els agents socials i culturals, que estimulen la creativitat i l'expressió de tots els grups, que prioritzen –sense jerarquitzar– les expressions més variades de la cultura, que escolten la veu d'artistes i creadors, etc.

La promoció d'una **base ciutadana activa** resulta imprescindible per enfortir el desenvolupament cultural col·lectiu; la **participació** en totes les

fases dels processos (concepció de les polítiques, presa de decisions, difusió i avaluació) serà crucial per implicar realment la ciutadania. A més, com es proposa des de *L'Agenda 21*, s'ha de trobar un punt d'equilibri entre els diversos interessos i modes de gestió, donant prioritat a la **iniciativa autònoma dels ciutadans**:

“Les polítiques culturals han de trobar un punt d'equilibri entre interès públic i privat, vocació pública i institucionalització de la cultura. Una institucionalització excessiva, o la prevalença excessiva del mercat com a únic assignador de recursos culturals comporta riscos i obstaculitza el desenvolupament dinàmic dels sistemes culturals. La iniciativa autònoma dels ciutadans, individualment o reunits en entitats i moviments socials, és la base de la llibertat cultural”.

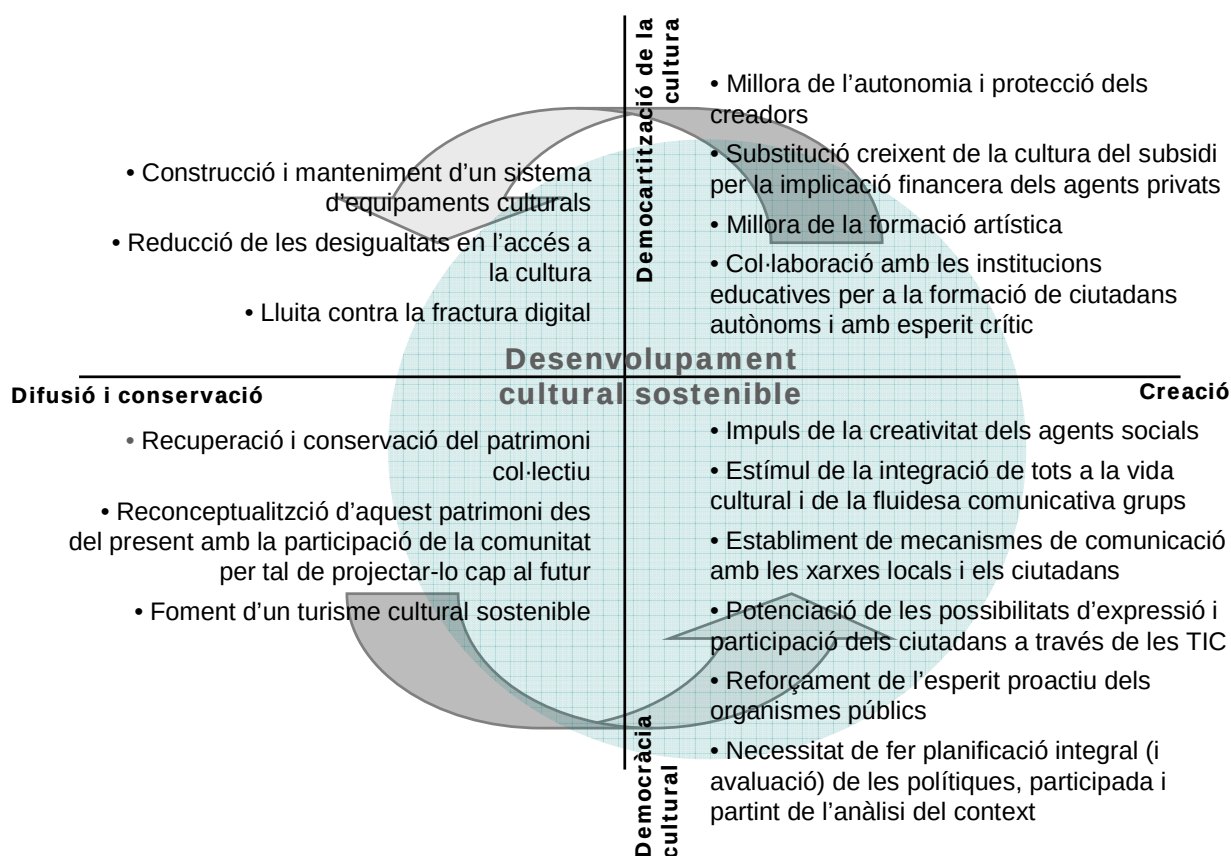
I per afavorir aquestes interrelacions, **la constitució de xarxes horitzontals, l'ampliació dels canals de comunicació, la garantia d'accés de tothom a les tecnologies de la informació i la comunicació i la lluita contra la fractura digital** són tasques ineludibles.

En aquest sentit, i tot i que la diversitat cultural és un fet cada vegada més assumit per les nostres societats, i per tant més normalitzat, encara cal dedicar una especial atenció a la participació de tots aquells grups que tradicionalment s'han mantingut més allunyats de la vida cultural dels municipis (els no públics), ja siguin col·lectius d'immigrants, gent gran, persones amb pocs estudis, etc. Cal que totes les actuacions en matèria de cultura tinguin present aquest component d'interculturalitat.

En varies ocasions s'ha intentat sistematitzar els principis per a una política cultural sostenible en un seguit d'actuacions més o menys concretes.

A continuació fem un recull –arranjat- de les més significatives³⁰, i les situem damunt del nostre quadre de comandament.

Gràfic 27. Accions per a una política cultural sostenible

Font: Elaboració pròpia

Es tracta, en definitiva, de posar en pràctica els principis que situen la cultura com un dret cívic i social fonamental, i el sector cultural com un

³⁰ Els llistats complets dels principis els podeu trobar a Carles Monclús, *La intervenció en cultura. Principis que han de regir les polítiques públiques*.

http://descarga.sarc.es/Actas2007/CD_congreso/pdf_v%5C8%5C8.4.pdf

I a Zallo, Ramon (2003): *Nuevas políticas para la diversidad: las culturas territoriales en riesgo por la globalización*. <http://www.oei.es/pensariberoamerica/ric04a02.htm>

sector estratègic per al desenvolupament humà. I de desenvolupar els enfocaments de la democràcia cultural, combinats amb els de la sostenibilitat econòmica, social, ambiental i cultural.

Treball realitzat per Marga Julià i Marisol Barrientos.

Col·laboració: Ana Burgos

Centre d'Estudis i Recursos Culturals, Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona.